

TEĞÂBUN SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

Nimet ŞENGÜL

Yüksek Lisans Tezi

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı

Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

AĞRI-2022

(Her Hakkı Saklıdır.)

T.C.

AĞRI İBRAHİM ÇEÇEN ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Nimet ŞENGÜL

TEĞÂBUN SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ

Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

AĞRI-2022

10/02/2022

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI

LİSANASÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum “Teğâbun Sûresi’nin Tefsiri” adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin kâğıt ve elektronik kopyalarının Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

Tezimin tamamı her yerden erişime açılabilir.

10/02/2022

Nimet ŞENGÜL

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEĞÂBUN SÛRESİ'NİN TEFSİRİ

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

Jüri Üyeleri: Dr. Öğrt. Üy. Sedat YILDIRIM

Dr. Öğrt. Üy. Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

2022, 124 Sayfa

Teğâbun Sûresi âlimlerin, çoğunluğunun görüşüne göre Medine’de muhtemelen ilk yıllarda nâzil olmuştur. İsmi dokuzuncu ayette geçen ve (aldanmak/aldatmak ve toplanmak) manalarına gelen التَّغَابُنْ “tegâbun” kelimesinden almıştır. Âyet sayısı on sekizdir. Fâsılları د،ر،م،ن harfleridir. Tegâbun Sûresi, Allah’ın (cc) yüceliğini belirten, (tesbih) ifadesiyle başlayan beş sûrenin (müsebbihât) mushaf sıralamasına göre sonuncusudur. Sûre, Allah’ın (cc) varlığını ve peygamberleri vasıtasıyla yine Allah’a bağlanmayı, âhiret âlemini ve âhiret hayatına hazırlanma aracı olan dünya hayatını iç içe konular halinde ele alır. Bu muhtevayı üç bölüm halinde incelemek mümkündür.

-Birinci bölüm: Kâinattaki her varlığın, Allah’ın (cc) büyüklüğüne tanıklık ettiği, hâkimiyet ve övgülerin Allah’a (cc) mahsus olduğu ve O’nun her şeye gücünün yettiğinin ifade edilmesiyle başlar.

-İkinci bölüm: Ahiret hayatına dairdir. Kâfirlerin sonsuz hayatı inkâr ettikleri, fakat bunun mutlaka gerçekleşeceği, bu vesile ile dünya’da sergilenen davranışların karşılıklarının görüleceği ifade edilir. Sûre’nin dokuzuncu âyeti kerimesinde tüm insanların bir araya getirileceği kıyamet günü “tegâbun günü” diye isimlendirilir.

-Üçüncü ve sûre’nin son bölümünde: Mü’minlere hitaben âhiret hayatının mutluluğu için dünya hayatında ölçülü ve erdemli davranılması gerektiğine dikkat çekilir. Bu hitabında Allah (cc) insan’a lutfettiği nimetlerden sayılan: eş, evlât ve mal’ın mü’min için bir imtihan vesilesi (düşmanlık sebebi) olduğu ve ebedî kurtuluşu engellemesi durumunda ise kendisi için düşman konumunda olabileceği vurgulanır.

Tegâbun Sûresinde kâfirlerin asıl sorunlarının âhireti inkâr etmek olduğuna dikkat çekildikten sonra mü'minlerin hem kendi iç hesaplaşmaları hem de aile bireyleri ve Müslüman kesimi ile ilişkileri açısından uyum ve dayanışma kuralına uymalarının önemi dile getirilmiştir. Sûre'de ayrıca esmâ-i hüsnâ'dan on iki isim bulunmakta, bu isimlerin bir kısmı zât-ı ilâhiyyenin gücü ve azametini ifade ederken, diğerleri ise O'nun bağışlayıcı ve koruyucu özelliğini vurgulamaktadır.

2022, 124 Sayfa

Anahtar Kelimeler: Teğâbun, Karz-ı hasen, Müsebbihat, Yevmu't-Teğâbun, Esmâ-i Hüsnâ.

ABSTRACT

MASTER’S THESIS

COMMENTARY DURATION OF TEĞABUN

Thesis advisor: Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT

Jury: Dr. Öğrt. Üy. Sedat YILDIRIM

Dr. Öğrt. Üy. Abdullah ÖZÜÇALIŞIR

2022, 124 Page

According to the majority of scholars, Medina-probably in the early years - was nazil. It takes its name from the word “tegābun” (deceiving/deceiving), which is mentioned in the ninth verse. The number of verses is eighteen and its chapters are the letters (د, ر, م, ن) The Surah Tegābun is the last of the five surahs (muqabbihat) that begin with the statement of glorification of Allah (rosary) according to the Mushaf system. The Sura contains the existence of Allah and the attachment to him through His prophets, the here after and the life of the world as a means of preparation for it. It is possible to summarize this content in three parts.

The first chapter begins with the statement that every being in the universe bears witness to the glory of Allah, that the Dominion and praise are exclusive to him, and that he has power over all things.

The second part of the Surah is about the hereafter. It is stated that infidels deny eternal life, but that this will surely happen and that the acts exhibited in the world will be reciprocated. In the ninth verse of the Surah, the Doomsday on which all people will be brought together is described as “tegābun day”.

In the last chapter of the Surah, it is addressed to the believers and it’s pointed out that they should behave in a balanced and virtuous manner in the life of the world for the happiness of the here after. In the meantime, it’s emphasized that wives, children and property, which are considered to be the favours of Allah, are a means of trial for the believer, and that if it prevents eternal bliss, it will be in the position of an enemy.

In Surat Tegābūn, it was pointed out that the main problem of infidels is'to deny the hereafter, and that the believers must abide by the principle of harmony and cooperation in terms of their internal accounting, family members and relations with the Muslim community. The Surah also contains twelve names from Asma-I Husna, some of which express the power and greatness of the person, while others express his forgiving and merciful direction.

2022, 124 Page

Keywords: Teğābun, Karz-i hasen, Permissib, Teğābun Day, Asma-I Husna

KISALTMALAR DİZİNİ

a g e	Adı geçen eser
a g m	Adı geçen makale
a y	Aynı yer
bkz	Bakınız
bs	Baskı
c	Cilt
Çev	Çeviri
DİA	Diyanet İslam Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed	Editör
md	Madde
Nşr	Neşr
sav	Sallellahu Aleyhi Ve Sellem
PDF	Portable Document Format
Say	Sayı
s	Sayfa
Tah	Tahkik
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
trc	Tercüme
ty	Tarih yok
vb	Ve benzeri
vd	Ve Diğerleri
y	Yayın
y k	Yayın yok
y y	Yayın yeri

ÖN SÖZ

Rahman ve Rahim olan Allah'ın adıyla:

“Tefsir” kelimesi “فَسَّرَ” kökünden türeyip bir şeyi açıklığa vuzuha kavuşturmak demektir. Bu sebeple Tefsir ilmi İslam terminolojisinde özellikle Kur’ân-ı Kerim’i anlamaya, açıklamaya hizmet eden bir ilimdir. Gayesi de budur.

İlk müfessir Hz. Muhammed (sav)’dir. Hadis, Fıkıh Kelam ve İslam Tarihi gibi temel İslam bilimleri’nin her biri kendilerince haklı gerekçelerle aslî ve en önemli ilim dalı olduklarını iddia ederler. Kur’ân-ı Kerîm edille-i şer’iyye içerisinde: İslam’ın temel on kaynağından ilk ikisinden (Kur’ân, Sünnet) birincisini teşkil eder. Bu sebeple Kur’ân, İslamın ilk ve ana kaynağıdır. Tefsîr İlmi’nin de bu kaynak üzerinde çalışan bir alan ve bilim dalı olması hasebiyle öncelikle ehemmiyet taşıdığı açıktır. Kur’ân-ı Kerîm 114 sûreden oluşur. Hz. Peygamber (sav) devrinden beri Kur’ân-ı Kerîm’in önceleri kısmen sonra ise tamamının tefsirinin yapıldığı görülmektedir. Kur’ân-ı Kerim bâki olduğu sürece devam edeceği de gözükmemektedir. Müstakil sûre tefsîr çalışmalarının özellikle belirli bir ya da birkaç konuyu ele alması hasebiyle ayrı bir önemi vardır. Teğâbun Sûresi üzerinde daha önce tam Kur’ân tefsirlerinde ve müstakil sûre çalışmalarında tefsirlerinin yapıldığı görülse de biz sûre’nin ihtiva ettiği; Kâinat’ın yaratılışı, kâfirlerin ahireti inkâr etmeleri ve toplanma (teğâbun) dediğimiz kıyamet gününün tahakkuku gibi konuları ihtiva etmesinden dolayı bu surenin tefsirini günümüz şartlarını da göz önünde bulundurarak çalışmayı hedefledik. Farklı ve güzel bir çalışma olmasını ümit ediyoruz. Çalışmak bizden, tevfiğ Allah’tandır.

Çalışmama bilgi ve tecrübeleri ile katkılarda bulunan danışman hocam sayın Doç. Dr. Mehmet Salih GEÇİT başta olmak üzere, Dr. Öğrt. Ü. Sedat YILDIRIM’a , kıymetli vakitlerini ayırarak desteklerini esirgemeyen Dr. Öğrt. Ü. Abdullah ÖZÜÇALIŞIR hocam’a ayrıca çalışma’mın başında bana desteklerini esirgemeyen Dr. Öğrt. Ü. Hasan HALİLOĞLU hocam’a ve değerli meslektaşım Muhammed Mustafa DURSUN’a şükranlarımı arz ediyorum. Ayrıca bu süreçte beni yalnız bırakmayan, desteklerini esirgemeyen eşim ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Bütün başarı ve yardım Allah (cc)’tandır.

AĞRI-2022

Nimet ŞENGÜL

İÇİNDEKİLER

TEZ ETİK VE BİLDİRİM SAYFASI.....	i
ÖZET.....	ii
ABSTRACT.....	iv
KISALTMALAR DİZİNİ.....	vi
ÖN SÖZ.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
GİRİŞ.....	1
ARAŞTIRMA’NIN PROBLEMİ.....	4
ARAŞTIRMA’NIN KONUSU VE ÖNEMİ.....	4
ARAŞTIRMA’NIN AMACI.....	5
ARAŞTIRMA’DA TAKİP EDİLEN YÖNTEM.....	5

BİRİNCİ BÖLÜM

TEĞÂBUN SÛRESİ’NDE GEÇEN İSTİLAHLAR

1. Sûre’de Geçen İstilahlar

1.1. Teğâbun\التَّغَابُنْ	6
1.2. Yevmu’t-Teğâbun يَوْمُ التَّغَابُنْ	6
1.3. Karz-ı Hasen قَرْضًا حَسَنًا	8
1.4. مُسَبِّح/Müsebbihat.....	10
1.5. Meâd ve Cezâ.....	12
1.6. el-Kadir.....	17
1.7. el-Basîr.....	18
1.8. el-Alim.....	19
1.9. el-Hamîd.....	20
1.10. el-Ğaniy.....	21
1.11. el-Habir.....	22
1.12. el-Ğafûr.....	23
1.13. er-Rahîm.....	24
1.14. eş-Şekûr.....	25
1.15. el-Halim.....	26

1.16. el-Aziz.....	28
1.17. el-Hakim.....	29

İKİNCİ BÖLÜM

TEĞÂBUN SÛRESİ

2.1. Sûre'nin Kur'ân'daki Yeri

2.1.1. Sûre'nin Fazileti ve Özellikleri.....	31
2.1.2. Sûre'nin Diğer Müsebbihat Sûreler ile Münasebeti.....	32
2.1.3. Sûre'nin Önceki Sûre ile Münasebeti.....	34
2.1.4. Sûre'nin Sonraki Sûre ile Münasebeti.....	35

2.2. Sûre'ye Genel Bakış

2.2.1. Sûre'nin İsmi ve Etimolojisi.....	36
2.2.2. Müsebbihat Olarak İsimlendirilmesi.....	37
2.2.3. Sûre'nin Nüzûl Sebebi.....	38
2.2.4. Sûre'nin Medenî Oluşu.....	39
2.2.5. Sûre'nin Mekkî Oluşu Hakkındaki Haberler.....	40
2.2.6. Yarattığı İnsanların Kâfir ve Mü'min diye Ayrılması.....	40
2.2.7. Âyetler Arasında Münasebet.....	43
2.2.8. Tarihî Olaylardan İbret Almak.....	44
2.2.9. Peygamberlerin Getirdiği Beyyinat Nelerdir?.....	47
2.2.10. Öldükten Sonra Dirilmeyi İnkâr Edenler.....	49
2.2.11. Allah'a, Peygambere ve Ahiret'e İman.....	51
2.2.12. Teğâbun/Toplanma Günü.....	52
2.2.13. Başa Gelen Musibet.....	54
2.2.14. Hakk'a İman Kalbi Doğruya Eriştirir.....	54
2.2.15. Allah'a Güvenip Dayanmak İmanın Gereğidir.....	55

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEĞÂBUN SÛRE’SİNİN TEFSİRİ

3.1. Dünya Hayatı

3.1.1. Allah’ı Tesbih Etmek	57
3.1.2. İnsanlardan Kâfir ve Mü’min Olanlar.....	61
3.1.3. Göklerin Yerin ve İnsanoğlunun Yaratılışı.....	63
3.1.4. Allah’ın Her Şeyi Bilmesi.....	66
3.1.4.1. Gizli Açık Her Şey’i Bilir.....	67
3.1.4.2. O’nun İçin Gizli ile Aşkar Olanın Farkı Yoktur.....	69
3.1.4.3. Görüneni de Görünmeyi de Bilir.....	70
3.1.4.4. Gizlinin Gizlisini de Bilir.....	71
3.1.5. Önceki Ümmetlerin Hali.....	72
3.1.6. Allah’a Peygambere ve Nur’a (Kur’ân’a) İnanmak.....	73
3.1.7. Allah’a ve Peygamber’e İtaat’ın Gerekliliği.....	74
3.1.8. Başa Gelecek Olanın Allah’ın İznine Bağlı Olması.....	78
3.1.9. Eşlerin Evlatların ve Dünya Malının İmtihan Aracı Olması.....	80
3.1.9.1. Es ve Çocukların Düşmanlıkları ve Bunun Mahiyeti.....	81
3.1.9.2. Kadının Kocasına Düşmanlığı gibi Kocanın da Hanımına Düşmanlığı..	82
3.1.9.3. Düşmanlardan Sakınmak.....	82
3.1.9.4. Affedip Bağışlamak.....	82
3.1.9.5. Mallarınız da Evlatlarınız da Sizin İçin Bir İmtihandır.....	83
3.1.10. Allah Korkusu ve İnfak.....	85
3.1.11. Allah’ın Gaybı ve Şühûd Âlemini Bilmesi.....	87
3.1.12. Dünya Hayatında Erdemli Yaşamak.....	89
3.1.13. Nefsin Cimriliğinden Kurtulmak.....	91

3.2. Ahiret Hayatı

3.2.1. Ahiret.....	94
3.2.2. Allah’a Tevekkül.....	97
3.2.3. Kendini Allah’a Adayanlar.....	98
3.2.4. İnananların ve İnanmayanların Ahiretteki Durumları.....	101
3.2.5. İman ve İnkâr.....	102
3.2.6. Toplanma ve Aldanma Günü.....	104
4. SONUÇ.....	106
KAYNAKÇA.....	108
ÖZGEÇMİŞ.....	111

GİRİŞ

Tefsîr, Kur'ân-ı Kerim'de Allah (cc)'ın murâdının ne olduğunu bize aktarması açısından önemli bir ilimdir. Öncelikle Tefsîr'in tarifini yaparak başlamak konunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Tefsir kelimesi تَفْسِيرٌ veya تَقْلِيبٌ¹ yoluyla سَفَرٌ kökünden تَفْعِيلٌ kalıbında bir mastardır. Kalb/Taklîb: Üstte olanı alta almak içte olanı dışa çevirmek veya yer değiştirmek² anlamına gelmektedir. Tefsîr kelimesi: "Bir şeyi açmak, ortaya çıkarmak ve gizli bir şeyi açmak"³ anlamlarına gelmektedir. Tefsîr kelimesinin bu iki kökten de gelebileceğini, çünkü iki kökün de keşfetmek, ortaya çıkarmak manasında olduğunu Emin el-Hûlî ifade etmektedir. Kavram olarak ise tefsir ilmi, "Kur'ân kelimelerini arap dili ve edebiyatı açısından inceleyip, kendisiyle manayı ortaya koymaktır."⁴ Diye tanımlanmıştır. Bu itibarla Tefsîr İlmi için şöyle bir tarif konunun izâhı için yardımcı olacaktır: Tefsir İlmi, Arap dili belâğatıyla alakalı tüm araçları kullanarak, Kur'ân'daki ayetleri kuşatan ve her şartı dikkate alarak Allah (cc)'ın muradını ortaya koymaya çalışan bir ilimdir.

Allah Teâlâ indirmiş olduğu Kur'ân'ın önce anlaşılmasını sonra yaşanmasını biz kullarından istemektedir. Kur'ân'ın indirildiği dönemde sahabiler Hz. Peygamber (sav) aralarında olduğu için ve O'nun yaşantısını gördükleri için Kur'ân'ı anlamışlar ancak anlayamadıkları yerler olmuşsa da tekrar Hz. Peygamber'e (sav) sormuşlardır. Tefsîr'in klasik usûl âlimlerimiz tarafından şu şekilde de tarifi yapılmıştır: "Kur'ân ayetlerini, bu ayetlerin farklı kıraatlerini ve vahyin kitaplaşma tarihini inceleyen büyük bir bilim dalıdır."⁵

Kur'ân'ı Kerim'in hakettiği şekilde anlaşılıp amel edilmesi için mutlaka tefsirine ihtiyaç vardır. Bütün âlimler için hayat kaynağı olan Kur'ân'da temel esaslar vardır. Bu esasların anlaşılabilmesi bu kitabın tefsîr edilmesi ile mümkündür. Konu ile alakalı Muhsin Demirci şu soruyu sormaktadır: "Tefsir bir ihtiyaç mıdır?

¹ Kalb/Taklîb: Üstte olanı alta almak içte olanı dışa çevirmek veya yer değiştirmek anlamına gelir.

² İbn. Manzûr, Muhammed b. Mükerrrem el-Afriki el-Mısri. (ö. 711/1311), *Lisanu'l-Arab*, ; (bkz. Trc: Ali Çiftçi, Marife Yayınları., 2012, c. I, s. 180-184), Daru's-Sadr, Beyrut 1955. c. I, s. 685.

³ İbn Manzûr, a.g.e., c. IV, s. 369.

⁴ Emîn el-Hulî, *et-Tefsir meâlimu'l-Hayatihi ve Menhecü'l-Yevm*, el-Vefdü'l-Mısri, Kahire 1944. s. 5.

⁵ Muhammed b. Abdulazim ez-Zürkani, *Menahilül irfan fî ulumi'l-Kur'ân*, (bkz: Trc: Şaban, Ramazan. İstanbul 2015. c. I, s.471), Daru's-Sadr, Beyrut 1415/1995. c. 1, s. 193.

Yoksa bir zaruret midir?”⁶ Her iki soruya da evet cevabını verebiliriz. Şöyle ki; Araplar Arapça’yı bizden daha iyi biliyorlar ve anlıyorlar buna rağmen onlar bile tefsîre ihtiyaç duyuyorlar. Çünkü Kur’ân’ı Kerim arapça olarak gönderilmiş olmasından ziyade “ilahi kelimeler”dir. Arap dilini bilmek Kur’ân’ı anlayabilmek için yeterli değildir. Kur’ân’ın anlaşılmasının önemini bizzat Allah (cc) açıklamış ve: *“Sonra onu açıklamak bize aittir”*⁷ kelimeleriyle ilk etapta sorumluluğu kendisi üstlenmiştir. Daha sonra ise: *“Onları (peygamberleri) insanlara apaçık belgeler ve kitaplarla gönderdik, kendilerine indirileni açıklamaları ve onların da (üzerine) düşünceleri için sana bu Kur’ân’ı indirdik”*⁸ ayetiyle peygamberlere yüklemiştir.

Allah (cc) ayrıca Kur’ân’ı anlama vazifesini insanlara da vermiştir. Bu vazifenin önemini anlamayanlara ise şu ayetlerde değinilmiştir: *“Onlar Kur’ân’ı düşünmüyorlar mı? Yoksa kalpleri üzerinde kilitleri mi var?”*⁹, *“Bu topluma ne oluyor ki, neredeyse hiç bir sözü anlamıyorlar?”*¹⁰ Bu ayetlerden hareketle bazı toplumların söz dinlemeyen kendileri için nasihatlerin kar etmediği ayrıca Kur’ân’ı anlamadıkları veya anlamak istemedikleri sonucu çıkmaktadır. Kur’ân’ın Müslüman toplumlar tarafından anlaşılması elzemdir. Bu anlaşılmayı sağlayan ilim ise Tefsîr İlmidir.

Kur’ân-ı Kerim, mucize olması özelliği ile Tefsîrinde bir yorum zenginliğine ihtiyaç duyar. Bu ilimle uğraşan her kişi seviyesine göre O’nu anlar. İnsanların Kur’ân’dan faydalanmaları ise bilgi, tecrübe ve kültürel seviyelerine göre çeşitli olabilmektedir. Dolayısı ile çoğu insan ilk etapta farkında olamadıkları Kur’ân’ı güzellikleri Tefsir İlmi sayesinde bulabilmektedirler. Kur’ân ayetleri tefekkür ve tedebbür etmek gerektiğini vurgular. **Tefekkür**; “düşünmek, düşünceyi harekete geçirmek, akıl yormak, iyice düşünmek demektir.” **Tedebbür ise**; “işlerin sonunu düşünmek, işin sonuna bakmak anlamlarına gelmektedir. Yine Kur’ân’ı Kerim, akletme anlamına gelen bir kelimeyi çokça kullanır, o da taâkul kelimesidir.” Bu ifadenin Kur’ân’da şöyle geçtiğini görürüz تَعْقُلُونَ/تَعْقُلُونَ sigalarıyla ifade edilen bir

⁶ Muhsin Demirci, *Tefsir usûlü*, İfav Yayınları. İstanbul 2012. s. 22.

⁷ Kıyame, 75/19.

⁸ Nahl, 16/44.

⁹ Muhammed, 47/24.

¹⁰ Nisa, 4/78.

tabirdir.¹¹ Bu ifade Kur'ân'ın anlamaya ve anlaşılmaya verdiği değeri gösterir. Kur'ân'ın tilavet tarzının O'nu anlama ve anlamının gönüllere şifa sadedinde olması gerekir. Bu yönü ile de Bakara 2/121 ayetinde geçmekte olan “*yetlunehu hakka tilavetih*” ibaresi, “*Allah'ın vahyine gerek ilim gerekse amel olarak tabi olmak*”¹² şeklinde anlam yüklenmiştir. Ayrıca tertil ile okunması önerilmiştir. “*Kur'ân'ı ağır ağır, tane tane oku*”¹³ buradan şunu çıkarabiliriz: Kur'ân ayetlerini sabırla ve yavaş bir tarzda, gerekli tertip kaidelerine uyarak okuyup, kelimeleri izah etme, ayetleri bir bütünlük çerçevesinde teemmül etmek olmalıdır. “Hz. Aişe'ye (r.a.) bazı kimselerin bir gecede iki veya üç hatim indirdikleri anlatılınca onların davranışlarını beğenmemiş ve şöyle demiştir: ‘*Onlar, Kur'ân tilavet ettikleri halde (gerçek anlamda) okumamışlardır. Benim Allah'ın (cc) elçisi ile beraber uyanık bulunduğum geceler olurdu. Ancak O (sav) bir gecede Bakara, Ali İmran ve Nisa sûrelerini tilavet eder, müjde ayetine geldiği zaman dua eder, dua isterdi; korku ayetlerine geldiği zaman Allah'a sığınırdu.*’¹⁴ Buyurmuştur.”

Bu rivayetten anlıyoruz ki Hz. Peygamber (sav)’in amacı Kur'ân’ı hızlı ve çok okumak değil O’nu tedebbür ederek okuyup anlamaktır. Bu konuda Hz. Ali (r.a.) çok daha ağır ifadeler dile getirmiştir: “*Anlamadan yapılan ibadette, düşünmeden yapılan kıraatte hayır yoktur.*”¹⁵ Teğâbun Sûresi’nde insanoğlunun mü’minler veya kâfirler olarak ayrıldığı belirtilir. Böylece aslında insanın tefekkür etmezse ve yapacağı fiil’in sonunu tedebbür ederek hareket etmezse yaşamında hayır göremeyeceği vurgulanır. Allah, Peygamber (sav)’e vahyetmiş olduğu beyanata tabi olarak yaşamayı emreder. Kurtuluşun ancak bu şekilde olacağını bildirir.

Teğâbun Sûresi alışılmışın aksine Medine’de nâzil olduğu halde ahkâmдан ziyade, akâid ile ilgili meselelerden bahseder. Bu sebeple sûre’nin ihtiva etmiş olduğu konuların araştırılmasını hedef edindik. Bu çalışmayı yaparken de öncelikle tefsirler olmak üzere değişik kaynaklardan istifade edip sûre’de geçen kavramların

¹¹ Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal er-Ragıb el-İsfehani, *el-Müfredatü elfazi'l-Kur'ân*, nşr: Muhammed Seyyid Keylani, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Kahire 1961. c. 4, s. 75.

¹² Ebu'l-Hayr Şemsüddin Muhammed b. Muhammed b. Ali b. Yusuf el-Cezeri, (ö. 833/1429) *en-Neşr fi'l-Kıraati'l-Aşr*, (nşr: Ali Muhammed ed-Dabba), Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut 1940. c. 1, s. 208.

¹³ Müzemmil, 73/4.

¹⁴ Ebu Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi (ö.241/855), *el-Müsned. Mektebetu's-Sakafe*, Kahire 1949. c. 4. s. 92.

¹⁵ Ebu Muhammed Abdullah b. Abdirrahman b. El-Fadl b. Bahran b. Abdu's-Samed et-Tamimi ed-Darimi, *Sünen, Mukaddime*, , Madve Yayınları, Haydarabad 1309. c. 3, s. 29.

ıstılahî manalarını ve değinmiş olduğu konuları açıklamaya çalıştık. Her bir ayeti ile mûcize olan Kur'ân-ı Kerîm Allah'ın keliması olması münasebetiyle beşerin idrâkinin alamayacağı bir zenginlikte anlam yüklü olduğu aşikârdır. Konumuz olan Teğâbun Sûresi kısa bir sûre olduğu halde Kur'ân'ın bu mu'cize anlam zenginliğine haizdir. Sûre'de Allah'ın azamet ve kudretinden bahsedilir. Daha sonra insanların dünya hayatlarının onları kâfir veya mü'min olarak ayırt ettiği ve en son da bu ayırımın ahiret hayatındaki karşılığının ne olduğunu bizlere açıklamaktadır. İnsanlığa taat olanın emredilmesi ve masiyet olanın nehyedilmesi şeklinde özetlemek mümkündür. Kurtuluş için Allah'a ve Peygamber'e itaat'in kaçınılmaz olduğunu sûre'den çıkarabiliriz. Böylelikle aldanma günü aldananlardan olunmaması için Allah (cc) kullarını uyarıyor.

ARAŞTIRMA'NIN PROBLEMİ

Tezimizin genel araştırma sorunu, Kur'ân'ın anlaşılması ve güncel olarak hayata aktarılması kaygısından kaynaklanmaktadır. Bu doğrultuda Kur'ân tarih boyunca çok farklı anlama yöntemleri ile ele alınmış ve yorumlanmıştır. Günümüz toplumları önceki Kur'ân yorumlarını yeterince anlayıp hayatlarına tatbiki konusunda yeteri gayreti sarf etmekten yoksun bulunmaktadırlar. Bunun temel sebebi ise Kur'ân'ın canlı bir kitap şeklinde okunarak pratik bir şekilde hayata aktarılmasındaki yetersizliklerdir. Bu yetersizliklerin çözümü bizce; Kur'ân'ın bizlere vermiş olduğu zihniyet yapısını tahlil ederek güncel bir dile uyarlanması sayesinde mümkün olabilir. Kur'ân'ın sonsuz anlam hazineleri, geçmiş ve gelecek bütün zamanları kendinde barındıran bir genişliği taşımaktadır. Biz de bunun Kur'ân'dan alınan sonsuz ilham ile olabileceği kanaatini taşımaktayız.

ARAŞTIRMA'NIN KONUSU VE ÖNEMİ

Kur'ân'ı Kerim'in nasıl anlaşılacağı ve yorumlanacağı meselesi indirildiği günden bu güne kadar tefsir çalışmalarında önemli bir yer tutmuştur. Fani olan bu dünya hayatında birçok sıkıntı ile karşı karşıya kalan insanoğlunun tek kurtuluş yolu; Kur'ân'ı Kerim'in bireysel ve toplumsal faaliyetlerin ana belirleyicisi olarak algılanıp hayata geçirilmesinden geçmektedir. Bunu için Kur'ân günümüzde inanan insanlar için sorunların çözümünde başvurulacak ilk kaynaktır. Ayrıca Kur'ân'ın her bir suresi sanki yine Kur'ân'ın özeti gibidir. Dolayısı ile her bir sure tüm konulardan

bahsetmese bile genel olarak temel ahlak ilkelerine götüren öğüt ve ibret verici bir özelliği kendinde taşır. Ayrıca Kur'ân'ı anlama kaygısı, beraberinde onu anlama yöntemlerini de gündeme getirmiştir. Bu vesile ile Tefsir türlerinden biri de sûre tefsiri yöntemidir. Bu bakımdan sûre tefsiri ile alakalı birkaç önemli noktayı şöyle izah edebiliriz:

-Öncelikle sûre tefsiri Kur'ân bütünlüğünün sûre bazında ortaya konulması şeklinde olduğu için, Kur'ân bütünlüğünün bir sağlaması durumunu da içermektedir.

-İkinci olarak, sûre tefsiri yönteminde araştırılan konular surenin kendi içindeki konulardan olmaktadır. Böylece Kur'ân'ın genel içermiş olduğu konulara da bağlı kalınmış olmaktadır.

-Üçüncü olarak; ele alınan herhangi bir sûre detaylıca işlenmiş olunmaktadır.

-Dördüncü olarak; sûre'den çıkarılacak olan temel hedeflerin Kur'ân'ın temel hedefleri ile test edilmesi imkânını verir.

-Son olarak Sûre Tefsir'i diğer tefsir türlerinin ortak bir ürünü olarak değerlendirilmektedir. Çünkü zorunlu olarak tüm Tefsir türlerini barındırmaktadır. Biz de Kur'ân'ın anlam bütünlüğü çerçevesinde bu çalışmamızda; Kur'ân'ı Kerim'in temel konularından (Allah (cc)'in yüceliği, ahiret hayatı ve İmtihan vesileleri)'ni ele alan Teğâbun Sûresi'ni ele aldık. Bu vesile ile sûre'nin ihtiva ettiği konuların ele alınıp işlenmesi amaçlanmıştır.

ARAŞTIRMA'NIN AMACI

Tezimizin en temel amacı; Sûre Tefsiri yönteminin bir örneklendirmesini sunabilmektir. Bu amaçla Medine döneminde indirilmiş olunan surelerden Mushaf sıralamasına göre 64. Sure olan Teğâbun Sûresi konu olarak seçilmiştir. Bu sûrenin seçilme amacı, içermiş olduğu konuların insanın dünya ve ahiret hayatını mamur edecek ve ya ziyan edecek konuları barındırması ayrıca; eş, evlat ve dünya malının yıkıcı olan etkilerinin her zaman tazeliğini koruyabilmesidir.

ARAŞTIRMADA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

Çalışmamızda nitel araştırma tekniği olan doküman incelemesi ve ya doğrudan veri toplama tekniği kullanılmıştır. Elde edilen veriler değerlendirildiğinde şu sonuçlar elde edilmiştir. Teğâbun Sûresi'nde Allah (cc)'ın yüceliği ve bu doğrultuda O'na olması gereken kulluk, Ahiret hayatının vuku bulacağı ve buna hazırlıklı olunması gerektiği, son olarak da dünya malı, eş ve çocukların birer imtihan vesilesi olduğu gerçeği olmuştur. Bu doğrultuda genel olarak ulaşabildiğimiz kadar farklı kaynaklardan istifade etmeye çalıştık.

1. SÛRE'DE GEÇEN ISTİLAHLARIN İZAHİ

1.1. Teğâbun nedir? \التَّغَابُنْ\

“Teğâbun : غَبْنًا\ يَغْنُ\ غَبْنٌ sülasi kökünden gelip, aldatmak, kandırmak manalarına gelir. Teğâbun: غَبْنًا\ kalıbından gelir ve karşılıklı aldatmak demektir. غَبْنٌ veya غَبْنٌ şeklinde telaffuz edilir. Ğabn, daha çok ticari alanda kullanılırken, Ğaben, fikri içerikli yerlerde kullanılır. Lugavî açıdan, farklı anlamları vardır. Gaflet, unutmak, aldatmak, hakkından mahrum kalmak, müşteriye ticarete fark ettirmeden zarara sokmaktır. Nitekim Hasan Basrî ticarete kandırılan kimseye, ‘O senin aklını çeliyor (ğ-b-n)’¹⁶ demiştir.” Teğâbun bu kelimedenden türemiştir. Birden çok insan arasında vuku bulan bir aldatmacayı ifade eder. Örneğin “تَغَابَنَ الْقَوْمُ” (kavim birbirini aldattı)¹⁷ denir. Bazı müfessirler ise, Teğâbun tabirini ticaretle alakalı bularak, mü'min ve kâfirlerin dünyadaki fiillerini bir ticarete benzetmişlerdir. Bir mü'min Allah'a karşı gelmekten vazgeçip gerek canı ve gerekse de malı ile Allah'a tabi olarak yaşar ve zarar veren davranışlardan kaçınırsa kârlı bir iş yapmış olacaktır. Yine bir kâfir, Allah'a iman etmek yerine, O'na isyan ederek azgınlık yapmakta ısrar etmeye devam ederse hidayet yerine delaleti satın almış ve zarara uğramış demektir. Fakat bu iki gurubun da hakiki kâr ve zararı mahşer günü belli olacaktır.

1.2. Yevmu't-Teğâbun\يَوْمُ التَّغَابُنْ\

"Toplanma Günü" mahşer günüdür. "Toplanma" ile kıyamete kadar yaratılmış tüm insanların diriltilmesi kastedilmektedir. Bu konu Kur'ân'da birçok yerde işlenmiştir. Hud: 103'te "O öyle bir gündür ki, tüm insanlar onun için toplanmıştır ve

¹⁶ İsfehani, el- Müfredat, Kur'ân Kavramları Sözlüğü, “gbn”md., (Trc: Abdulbaki Güneş, Mehmet Yolcu) , Çıra Yayınları, İstanbul 2010. c. 5, s.748.

¹⁷ İbni Manzur, a.g.e., “gbn” md, Daru's-Sadr, Beyrut 1955. c. 4. s. 544.

*o gün, herkesin göreceği bir gündür."*¹⁸ Ve Vakıa suresinde, *"Belli bir günün buluşma vakti için mutlaka toplanacaklardır."*¹⁹ buyurulmuştur. "Yevm'ut-Teğâbun" kavramının anlam çerçevesi pek geniş olmakla birlikte hiçbir dilde tam tercümesi yapılamaz. Kur'ân'da da kıyamet hakkındaki kavramların en geniş olanıdır. Müfessirler, "Yevmu't-Teğâbun" ile ilgili farklı yorumlarda bulunmuşlardır ve bunların hepsi de kabul görmüştür. Buradan hareketle cehennem ehlinin, cehennemi hak etmemiş olsalardı kavuşacakları nimetlerin olduğunu ve yine cennet ehlinin de Cenneti hak etmemiş olsalardı kendilerine Cehennem ehlinin azabının verileceği gün diye ifade edilebilir.

Ayrıca Buhari'den nakledilen bir hadis, bu konuyu teyit etmektedir. Rasulullah (sav) şöyle buyurdu: *"Cennete gidenlere Allah'a şükretmeleri için, şayet kötü ameller işleselerdi içine sokulacakları Cehennemdeki yerler gösterilecektir. Cehenneme gidenler de, daha çok hasretini çekmeleri için, eğer salih ameller işleselerdi oraya gidecekleri cennetteki yerler gösterilecektir."*²⁰ Kıyamet ahvali ile ilgili bu ayet üzerinde düşünüldüğü zaman, kıyametin, yevmu't-Teğâbun "aldanma günü" şeklinde ifade edildiği görülür. Bu gerçeklikten hareketle, dünyada gece gündüz "Teğâbun"un sürekli olarak meydana geldiği anlaşılmaktadır. Ama bu görünen aldatma ve aldanma olayı açık ve gerçekte aldatıcı olandır. Gerçek Teğâbun ise böyle olmayacaktır. Asıl ve gerçek Teğâbun, kıyamet günü gerçekleşecektir. Asıl kazanan ve kaybedenin kim olacağı, herkese hak ettiğinin tas tamam verileceği gündür. Aldatanın mı aldananın mı asıl akıllı olduğunun ortaya çıkacağı gündür. Yine, hangisinin sermayesini yanlış kullanarak zarar ettiğinin ve kimin de elindekinin kıymetini bilip faydalı işlerle meşgul olup kazandığı ve bu suretle hüsrana uğramayacağının belli olacağı gündür.

Bahse konu olan günde zulümkarların şayet varsa iyiliklerinin karşılığı olan mükâfattan, zulümleri sebebiyle mazlumlara verilecektir. Zulme uğrayanların ise işledikleri günahların karşılığı olan cezadan zalimlere yükleneceği gündür. Çünkü kıyamet günü insan dünyadaki gibi mal, mülk sahibi olmayacaktır. Dolayısı ile zalim

¹⁸ Hud, 11/103.

¹⁹ Vakıa, 56/50.

²⁰ Ebu Abdillâh Muhammed b. İsmail el-Buhari, *el-Cami'u's-Sahih*, "Kitabu'r-Rikak", Trc: Hanifi Akın, Çağrı yayımları, İstanbul 2008. c. 2. s. 650.

zulmü sebebi ile mazluma ancak ameli ile hakkını ödeyebilir. Bundan hareketle mazlum da, zalimden hakkını ancak onun iyi amellerini alarak alır, günahlarını da zalime yükler. Bu konuda Hz. Peygamber (sav)’den birçok hadis rivayet edilmiştir. Buhari’de rivayet olunduğuna göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: *"Kim kardeşine zulmetmiş olmanın yükünü taşıyorsa, onu burada ödesin. Çünkü öbür dünyada hiçbir dinar ve dirheme sahip olunmayacaktır. Orada kişiye borcu, ancak yaptığı iyi amellerle ödettirilir. Ya da iyi amelleri yoksa mazlumların günahları kendisine yüklenir."*²¹ Buyurmuştur.

Yevmü't-Teğâbun'un bir diğer anlamı da şöyle olabilir. Dünyada küfür ehli kendi aralarında çok rahat ve anlayışlı bir şekilde işbirliği yapabilirler. Dostluklar kurabilirler. Kötülük ehli, ahlak yoksunu olan bu gruh kendi arasında işbirliği yaparken etrafında bulunan ve kendilerinden olmayanlara karşı da açık olarak düşmanlıklarını belli ederler. Tek gayeleri kendilerinden olmayanlara verecekleri rahatsızlık ve zarar olan bu gruh’un zannettiği gibi kazananın kendileri olmadığını anlayacakları ve bunun bir aldatmaca olduğunu anlayacakları gün ahiret günüdür. Dünyada sırtını dayadığı şeyin aslında kendisine düşman olan şey olduğunu kıyamet günü anlayacaktır. Artık orada işbirliği yoktur ancak karşılıklı suçlamalar olacaktır. Aralarındaki dayanışma ve dostluk yerini düşmanlığa bırakacaktır. Birbirlerini suçlamaktan başka bir şey yapamayacaklardır. Herkes suçu bir başkasına yükleme derdinde olacaktır. “Nitekim Kur’ân’ın birçok suresinde bu hususa değinilmiştir. Örnek için bkz. Bakara: 167, Araf: 37-39, İbrahim: 21-33, Fatır: 18, Saffat: 27, 33, Sad: 59, 61, Fussilet: 29, Zuhruf: 67, Duhan: 41, Mearic: 10, 14, Abese: 34, 37.”

1.3. Karz-ı Hasen قَرْضًا حَسَنًا

“Kur’ân’ı Kerim’de ‘karz’ ve ‘hasen’ kelimelerinden oluşan bir terkiptir. Karz: Sözlükte ‘kesip koparmak, karşılık vermek’ mekânla ilgili olarak kullanıldığında ‘çaprazından dolaşıp gitmek’ gibi anlamlara gelir.”²² Terim olarak: “geri ödenmek üzere verilen mal veya birine ödünç/borç verme”²³ demektir. Borç verenin malının bir kısmını ayırıp vermesi veya borç alanın aldığı şeyin karşılığını geri verecek

²¹ Buhari, a.g.e., c. 2. s. 660.

²² Serdar Mutçalı, *el-Mu’cemu’l Arabî’l-Hadis*, bs. 3, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995. s. 700.

²³ TDV İslam Ansiklopedisi, “karz” md. Müellif, H. Yunus Apaydın, TDV Yayınları, İstanbul 2001. c. 24, s. 520-525.

olması sebebi ile bu ismi aldığı şeklindeki açıklama kelimenin kök anlamıyla bağlantısını belirtmektedir. Aynı kökten türeyen “إِسْتَفْرَاضٌ” kelimesi “ödünç istemek / almak”, “اِفْتِرَاضٌ” “ödünç almak”, “اِقْرَاضٌ” “ödünç vermek”, “مُقْرِضٌ” “ödünç veren kimse”, “مُسْتَفْرِضٌ” “ödünç isteyen/alan kimse” ve “مُقْرَضٌ” “ödünç olarak verilen mal”²⁴ manasına gelmektedir. “Karz olarak alınan malın karşılığında verilecek şey ise karz bedeli olarak isimlendirilir. Aynı kökten türeyen قِرَاضٌ kelimesi “الْمُضَارَبَةُ” nin eş anlamlısı olarak kullanılmaktadır.”²⁵ حَسَنٌ “Dünyada övgüye, ahirette sevaba medar olan şey”²⁶ anlamına gelmektedir. Karz ile kullanıldığında ise “güzel borç” terkiibini oluşturur.

Kur’ân-ı Kerim’de karz ve hasen tabirleri birlikte geçmekte olup (mesela bkz. el-Bakara 2/245; el-Maide 5/12; el-Kehf 18/17; et-Teğâbun 64/17) Bunlardan sadece Kehf Sûre’sinde karz kelimesi hasen kelimesi olmadan tek başına geçer ve “bir yeri çaprazından dolaşıp gitmek” diğerlerinde ise “قَرَضًا حَسَنًا” “borç vermek” anlamında kullanılmış, mecazi bir anlatımla Allah’a güzel bir şekilde borç verene bunun karşılığının fazlasıyla verileceği vurgulanmıştır. Karz-ı Hasen terkiibi her ne kadar iki kelimeden oluşmuşsa da sadece Karz ibaresinin de Fıkıh kaynaklarında Hasen kelimesi ile birlikte kullanıldığı görülmektedir. Karz, Allah’a yakınlaşmak (kurbet) için yapılan bir fiildir. Karz’ın dünyevi ve uhrevi faydaları vardır. Yukarıda zikrettiğimiz ayetlere baktığımızda, “Allah yolunda ve uhrevi ecir beklentisi ile yapılacak harcamaların bir bakıma dünyada Allah’a borç verme sayılıp karşılığının ahirette kat kat fazlasıyla alınacağı belirtilir.”²⁷ Burada “güzel” nitelendirmesi ile geçen karz tabiri, ödünç işlemi de dâhil hayır duygusuyla ve Allah rızası için yapılan her türlü mali fedakârlığı kapsar. İhtiyacı olan kimseye ödünç vermenin karz-ı hasen adıyla yaygın bir anlam kazanması Kur’ân’da geçen bu teşviki ve nitelendirmeden kaynaklanır.

Hz. Peygamber (sav), “Kim bir Müslümanın dünya sıkıntılarından birini giderirse Allah da onun ahiret sıkıntılarından birini giderir. Kul, kardeşinin yardımında olduğu sürece Allah da onun yardımındadır”²⁸ buyurmuştur. Buradan şunu çıkarabiliriz: toplum şartları günden güne değişmektedir. Toplumu oluşturan

²⁴ Mehmet Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 6. bs, Ensar Yayınları, İstanbul 2016. s. 293.

²⁵ İbn. Manzur, *a.g.e.* c.4, s. 659.

²⁶ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, 6. bs, s. 182.

²⁷ Teğâbun, 64/17.

²⁸ Buhari, *Kitabu'l-Mezalim*, Trc: Hanifi Akın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2008. c. 2, s. 812.

fertler arasındaki yardımlaşma duygusu İslam'ın tavsiye ettiği en önemli konulardan bir tanesidir. Müslümanın diyen birinin toplumu oluşturan diğer insanları görmemezlik etmesi düşünülemez. Bu nedenle toplumun ahlaki boyutu ne kadar önemli ise ekonomik boyutu da o kadar önemlidir. Müslüman'ın bunun bilincinde olması ve yardımlaşmanın önemini asla unutmaması gerekmektedir. İnsanın en yakınından başlayarak çevresinde ihtiyaç sahibi olan kimselere gücü nisbetinde yardımda bulunması gerekmektedir. Allah'a yakınlaşmak gayesini taşımalıdır. Bütün bunları yaparak karz-ı hasen dediğimiz olayın gerçekleşmesini sağlamış olacaktır. Özetle söylemek gerekirse Allah insanı islam fitratı üzere yaratmıştır. İslam ise birlik ve beraberlik dini, kardeşlik dini vb. olması hasebi ile zaten bütün bu sayılanların yapılması gerekliliği ilkesine dayalıdır. Dolayısı ile bütün bu davranışların yapılması aslında “قَرَضًا حَسَنًا” terkinin gerçekleşmesi demektir.

1.4. يُسَبِّحُ /Müsebbihat

“Müsebbihat” “سَبَّحَ”, “يُسَبِّحُ” ifadeleri ile başlayan Hadîd, Haşr, Sâf, Cum'a ve Teğâbun Sûreleri'nin ortak adıdır.”²⁹ Bu sûrelerin ilk Âyet-i Kerîme'lerinde geçtiği gibi; Teğâbun Sûresi'nin ilk Âyet-i Kerîme'sinde de yerde ve gökte bulunan tüm canlı ve cansız varlıkların Allah'ı tesbih ettiği bildirilmektedir: “*Göklerde ve yerde bulunanların hepsi Allah'ı tesbih ederler.*”³⁰ Allah Teâlayı bütün eksikliklerden münezze tutarak tenzih ederler ve ayrıca O'na tesbihde bulunurlar. Allah'ı tesbih etmeyen ve övmeyen hiçbir şey yoktur. O'ndan başka da yaratıcı yoktur. Hamd ve senaya layık olan yalnız O'dur. “*Mülk O'nundur.*”³¹ O'ndan başkasının değildir.

“Yaratan, yaşatan türlü nimetlerle donatan ve rızıklandıran yalnız Allah'tır. Kullarının ellerinde bulunan her şey O'nun mülküdür, aslında yarattığı kullar dahi O'nun mülküdür. O mülkün sahibi ve hükümdarıdır. Bu mülk'te tasarruf hakkı yalnız O'nun'dur. Tektir, eşi ve benzeri yoktur. Küllü olarak her şey'e hâkim olmak yalnız O'na mahsustur. İnsanların ise bazı şeylere sahip olmaları gerçek değildir, geçicidir. Allah vermeseydi kimse herhangi bir şey'e sahip olamazdı. Dilerse verir dilerse de alır. Göklerin ve yerin anahtarları O'nun elindedir.”³² Yaratmak ve emretmek yalnız

²⁹ Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, 6. bs, s. 427.

³⁰ Teğâbun, 64/1.

³¹ Teğâbun, 64/1.

³² Ebu Abdillâh Fahru'ddin Muhammed b. Ömer b. Hüseyin et-Taberistani er-Razi, (ö. 606/1210) *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l-Ğayb*, Trc: Prof. Dr. Suat Yıldırım; Lütfullah Cebeci; Sadık Kılıç; C. Sadık Doğru, Akçağ Yayınları, İstanbul 2008. c. 21, s. 512.

Allah’a mahsustur. “*Hamd O’na mahsustur.*”³³ Dünyada da ahirette de hamd sadece Allah’adır. Hamde ve şükre layık olan, kendisine ibadet edilen Allah’tır. Çünkü bütün hamde ve senaya layık olan tüm kemalata sahip olan yalnız Allah’tır. Övgülerin en özeline layık olan ve övülenlerin en güzeli olan Allah’tır. “*O her şeye kâdirdir*”³⁴ Güç ve irade sahibidir. Dolayısı ile nimet verdiklerinin, nimetlerinden dilediği gibi tasarruf eder. Dilediğini yaratır ve dilediği kadar meziyetlerle süsler. Güç verir, kuvvet verir, irade verir. Bütün bu mükemmellikleri olan bir yaratıcının tesbih edilmesi ve ibadete, itaate layık olması kaçınılmazdır. İnsanın ibadet ve tesbihine asla ihtiyacı olmayan Allah (cc) insanı yaratarak ona hayatı bahşetmiştir. Yine insanın yapacağı ibadet ve itaatin sonucunda kendisinin kurtuluşuna vesile olacağını Kur’ân’da birçok yerde bizlere haber vermektedir.

“İsterse güçlüyü güçsüze, güçsüzü güçlüye, acizleri kudretli kılar. Bugün fakir ve güçsüz gibi görünenleri yarın kuvvetlendirip büyük gâlibiyetlere erdirmeye, zengin veya güçlü zannedilenleri aciz ve perişan etmeye kâdirdir. Dilemediği hiç bir şey de olmaz. Kâdir ve muktedir ancak O’dur. O’nun her şeye gücü yeter. O’nun kudreti ezeli ve ebedî olup, her türlü tasavvurun ötesinde olup, her şeyi çevrelemiştir.”³⁵ Gücünün delilini kâinatın her zerresinde görme imkânı vardır. Bir şeyin olmasını istediğinde ona sadece “Ol” der, o da hemen oluverir. Her şeyi belli bir düzen içerisinde yaratan, ihtiyaçlarına göre yerleştiren her şeyi en güzel şekilde takdir ederek yaratan yalnız Allah’tır. Yaratmak istediğinde örneğe ihtiyaç duymaz. Zaman ve mekân mefhumlarından münezzehtir. Her şeyin ilk numunesini meydana getiren O’dur. Kâinatı ve içindeki her şeyi örneksiz yaratmıştır. Her şeyin en güzelini en idealini yaratan O’dur. Ezelde var olan Allah ebed’de de var olacak olandır.

Allah varlığını ve kemâlini duyurmayı, hikmetiyle kâinatı ve insanı halk etmeyi diledi, dilediği şekil ve düzen üzerine yarattı. Bütün bu saydıklarımıza baktığımızda insanın, tek güç ve hikmet sahibi olan Allah’ı tesbih etmekten ve bağışlanma dilemekten başka bir çaresinin olmadığı gerçeğidir. İnsan olmanın vermiş olduğu bir gerçek de şudur: Akıl ve irade sahibi olmak, tercih hakkı ve davranma selahiyeti olması, insanı çoğu zaman hata yapmaya itmiştir. Hakiki

³³ Teğâbun, 64/1.

³⁴ Teğâbun, 64/1.

³⁵ Razi, *a.g.e.*, c., 21. s. 512.

mü'min bütün bunları göz önünde bulundurup gerek zor zamanlarında ve gerekse de iyi zamanlarında Allah'ı tesbih etmekten asla vazgeçmemelidir.

1.5. Meâd ve Ceza

“مَعَادٌ” Dönüş, dönülecek yer, varılacak yer, ahiret yurdu anlamına gelmektedir.”³⁶ “Kur’ân'da ism-i mekân olarak kullanılmaktadır. ” إِنَّ الَّذِي فَرَضَ عَلَيْكَ الْقُرْآنَ لَرَأْدُكَ إِلَى مَعَادٍ *Kur’ân-ı sana indiren Allah elbette seni dönülecek yere de gönderecektir.*”³⁷ “Ayetinde dönüş yeri müşrikler tarafından zulme maruz kaldığı için Mekke’den hicret eden Hz. Peygamber’in birgün zaferle tekrar oraya döneceğinin bir işaretidir. ‘Döndürülecek yer’ ifadesi ‘ölüm, cennet, ahirette yüksek makam’ olarak da yorumlanmıştır.”³⁸

Meâd, ahiret günü dediğimiz şey; “Bu dünya’nın bir gün sonu gelecek, dünya da zeval bulacaktır. Yani dünya yok olup dünyanın içindeki tüm canlı mahlûkatlar da ölüp yer değiştireceklerdir. Yer ve göklerdeki âlemlerin nizam ve intizamları bozulacak, yıldızlar dökülüp yeryüzündeki dağlar yerinden oynayıp havaya atılmış pamuk gibi olacak, içinde bulunduğumuz âlemin sonu gelecektir.”³⁹ Ahiret gününün manası budur. Meâd: “Geri dönülecek yer, ahiret yurdu”⁴⁰ anlamlarına gelen ahiret aslında “Bu günün arkasından gece gelmediği için buna ahiret günü denilmiştir. Bu günden maksat da şahit olduğumuz gece gündüz değil belki bir zaman demektir.”⁴¹ Yani insanlar için yeni bir yaşam ortamı ve zamanının başlangıcıdır.

Kur’ân-ı Kerim’de ahiret gününe ayrı ayrı isimler verilmiştir. Bu da ahiret gününün önemli olmasındankaynaklanmıştır. Konumuz olması hasebi ile biz sadece bunlardan يَوْمُ التَّغَابُنِ (aldanma günü/pişmanlık günü)’ne değineceğiz. “Pişmanlık günü denmesinin asıl sebebi, bu günde inkârcılar eyvah biz niye inanmadık, taki bu hale düştük, inananlar ise biz dünyada iken niye daha fazla iyi şeylerle meşgul olmadık ki, bugün daha iyi olacaktık diye pişman olacakları için bu güne pişmanlık ve aldanma günü denilmiştir.”⁴² öyleki Kur’ân-ı Kerim’de Allah (cc) şöyle buyurmuştur: “O gün sizi toplantı için bir araya getirecektir. İşte bugün aldatanın, aldananın, kar ve zıyan

³⁶ Mehmet Erdoğan, a.g.e., 6. bs, s.348.

³⁷ Kasas, 28/85.

³⁸ Hayrettin Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara 2006. c.4, s.320.

³⁹ Abdulbari Polat, *Şafii ve Hanefi Görüşlerine göre Büyük İslam İlmihali*, 3. bs. Nübihar Yayınları, İstanbul 2006. s. 47.

⁴⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., 6. bs, s.348.

⁴¹ Abdulbari Polat, a.g.e., 3. bs, s.48.

⁴² Abdulbari Polat, a.g.e., 3. bs, s.52.

edenin meydana çıkacağı gündür...”⁴³ Buyurarak bu günün önemine dikkat çekmiştir. Gerek ilahi dinlerde ve gerekse batıl dinlerde mutlak bir sondan bahsetmek mümkündür. “Bu itibarla Kıyamet, zamanın devrî (dönüşüm/tenasüh) olduğunu benimseyen dinlere göre insanın yaşadığı devrenin sonunu, evrenin ve insanın geçici olduğunu kabul eden dinlerde ise dünya hayatının bittiğini ortaya koymaktadır. Aralarındaki en belirgin fark, birinde kıyametin bir defa olup bitmesi ve sonrasında ebedî âhiret hayatının başlaması, diğerinde devreler sonunda kıyametlerin de sürekli tekrarlanmasıdır.”⁴⁴ Burada asıl gerçeğin şu olduğu ortaya çıkmaktadır; yoktan var edilmiş olan bu âlem elbet bir gün son bulacaktır. İnsan idrakinin tam vakıf olamadığı bu kâinat nasıl yoktan var edilmiş ise yeni bir yaşamın ve âlemin tekrar var edilmesi yüce yaratıcıya elbette kolaydır. Bu da bize mead meselesinin gerçekliğini kanıtlar niteliktedir.

“Hz. Muhammed’in muhatap kitlesinin yeniden dirilme ve toplanmaya (haşre) inanmadıkları Kur’an’ın bu beyanlarına karşı oldukları ifade edilir. Arap toplumunda özellikle edebiyatın gelişmiş olması ile ba’s, haşr, cennet, cehennem kavramlarının yer alması ve bazı cahiliye şiirlerinde göze çarpması, İslam öncesi toplumların ölümden sonra yeni bir hayatın varlığını bildiklerini kanıtlamaktadır.”⁴⁵ “*Ayetlerimizi ve ahiret karşılaşmasını yalanlayan kimselerin amelleri boşa gitmiştir. (Ne bekliyorlardı?) Yaptıklarından başkasıyla mı cezalandırılacaklardı?*”⁴⁶ Kıyâmet kelimesi “*kalkmak, dikilip ayakta durmak*” mânasındaki kıyâm kökünden isim veya mastar olup “*dirilip mezarından kalkma, Allah’ın huzurunda durma*” yahut “*bu olayın başlangıcını teşkil eden kozmik değişikliğin vuku bulması*”⁴⁷ anlamına gelir. “İslami inancın temel esaslarından biri olan kıyamet veya ahiret meselesi birçok ayette geçmiş olup farklı üsluplarla işlenmiştir. Bu şekilde, toplum hayatında büyük önem taşıyan ve dünya hayatında mesuliyet duygusunun telkin edilmesinin bir hedef teşkil ettiği şüphesizdir.”⁴⁸ Ayrıca, “*Herkes yarın için ne hazırladığının bilincini taşımalıdır*”⁴⁹ âyetinde geleceği düşünme ve ebedî hayatın saadetini sağlama uğruna faaliyet gösterme ilkesinin etkin rol oynadığını da söylemek gerekir. İnsan yaşadığı

⁴³ Teğâbun, 64/9.

⁴⁴ Topaloğlu, *İslam Ansiklopedisi*, “Kıyamet md.”, TDV Yayınları, Ankara 2002. c. 25, s. 516-517.

⁴⁵ Topaloğlu, a.g.e., “Kıyamet md.”, TDV Yayınları, Ankara 2002. c. 25, s. 517-518.

⁴⁶ A’raf, 7/147.

⁴⁷ Haşr, 59/18.

⁴⁸ Topaloğlu, a.g.e., “Kıyamet md.”, TDV Yayınları, Ankara 2002. c. 25, s. 522.

⁴⁹ Vakıa, 56/1-3.

acı, tatlı her olayın konusunu oluşturduğu dünya hayatında gerçekliği anlamakta zorlanmadığı halde, uzak geleceği, hatta dünya planındaki yakın geleceği bile ihmal edebilen bir psikolojiye sahiptir.⁵⁰ “İnsanların içinde bulunduğu dünya hayatı geçici bir zevk ve eğlenceden ibarettir. Âhiret yurduna gelince asıl hayat oradaki hayattır, keşke bunu bilselerdi.”⁵¹ Meâlindeki âyette de vurgulandığı üzere ölüm sonrası hayat ebedî olduğu ve önceden hazırlanan imkânlar çerçevesinde sıkıntılar veya mutluluklar içinde devam edeceği için bütün ilâhî dinlerde önem kazanmıştır. “Kur’ân-ı Kerim’de zaman zarfı olan “يَوْمَ /yevme”, يَوْمَئِذٍ /yevmeizin” kelimeleriyle oluşup kıyameti tasvir eden âyetlerin sayısı dört yüz’e yakındır. “Ayrıca Kur’ân’ın altmış yedinci sûresi olan Mülk’ten itibaren yer alan kırk sekiz sûrenin büyük ekseriyetinin en belirgin muhtevası kıyamet konusudur.”⁵²

Bunlardan hariç “kıyametin kopma zamanı” anlamında olan es-sâ’at , “dünyanın sonu”⁵³ anlamına gelen ukbâ, “mutlaka gerçekleşecek olan realite” mânasındaki vâkıa, “kiminialçaltan, kimini yükselten olay” anlamındaki hâfida-râfia kelimeleri verilebilir. “yeniden diriltmek, dirilterek hesap meydanında toplamak”⁵⁴ anlamındaki ba’s ve haşr kelimeleriyle benzer kavramlar kıyamet için kullanılmıştır. “Dönüş ancak O’na’dır.”⁵⁵ Son yaratılıştaki dönüş, başkasına değil sadece Allah’adır. O halde bütün güçleri ve hisleri yaratılış gayelerine uygun kullanarak içimizi güzelleştiriniz. Birçok güzelliklerle bezenmiş suretler içlerinde barındırdıkları kötülük sebebi ile ahirette son derece çirkin olacaklardır. Birçok çirkin suretler de vardır ki içlerindeki güzellik sebebi ile ahirette güzel görüneceklerdir.⁵⁶

“Dönüş, dönüş yeri, çıkarıldığı yer” anlamına gelen ve bir âyette yer alıp bir yoruma göre kıyamet mânasında olan **meâd** kelimesi de (el-Kasas 28/85) özellikle kelâm ve felsefe kitaplarında kıyamet yerine kullanılmıştır. Kıyamet günü ceza ve mükâfat faslının başlamasından evvel dünyada işlenen kötülüklerin ibret dolu haberlerinin verileceği gerçeğidir. Örneğin toplum sömürücü rolü olan: “Ribâ işlemini sürdürenler kabirlerinden şeytan çarpmış kimselerin cinnet nöbetinden

⁵⁰ Topaloğlu, a.g.e., “Kıyamet md.”, TDV Yayınları, Ankara 2002. c. 25, s. 522.

⁵¹ Ankebût, 29/64.

⁵² Topaloğlu, a.g.e., “Kıyamet md.”, TDV Yayınları, Ankara 2002. c. 25, s. 523.

⁵³ Ra’d, 13/22, 24, 35, 42.

⁵⁴ Hac, 22/5; Kâf, 50/44.

⁵⁵ Teğâbun, 64/3.

⁵⁶ İsmail Hakkı Bursevi, (ö. 1137/1725) *Ruhul Beyan Tefsiri*, Trc: Hüseyin Kayapınar, 8. bs., Fatih Yayınları, İstanbul 2012. c. 9, s. 105.

kalktığı gibi kalkacak”⁵⁷ ayet’i bunu çok açık bir şekilde ifade etmektedir. Ebû Hüreyre’den nakledilen bir hadiste, Hz. Peygamber sahâbîlere bir hitapta bulunurken: devlet malına ihanet etmenin dehşet verici sonuçlarını şöyle sıralamıştır. *“Kıyamet gününde birinizin boynunda meleyen bir koyun, diğerinin boynunda için için kişneyen bir at, öbürünün boynunda böğüren bir deve, başkasının boynunda altın ve gümüş, birininde sallanıp duran bez parçası bulunuyorken karşıma çıkmayın! Bunların her biri benden yardım isteyecek, ben de, ‘Elimden gelen bir şey yok, dünyada iken sana tebliğ etmişim’ diyeceğim*”⁵⁸ ayrıca kâinatın yaratılışı ve işleyişinde görülen, ilahi kitaplarda değinilen ebedi hayatı ve Allah’a (cc) karşı olan sorumlulukları görmezden gelmenin: âhirette kör, dilsiz ve sağır olmaya sebep olacağı belirtilmektedir. (bkz: İsrâ 17/97-99; Tâhâ 20/124-127). Bu tür naslar **meâd** meselesinin kaçınılmaz bir gerçeklik olduğunu kanıtlıyor. Yoktan var edilmiş olan kâinat ve bu kâinatın içindeki her canlının bir sonunun olduğu vurgulanmıştır.

جَزَاء/Ceza; “Lügat’ta, bir şeyin karşılığını vermek, mükâfat ya da ceza vermek, doyurmak, yetecek kadar vermek. Telafi etmek karşılamak, anlamlarına gelmektedir.”⁵⁹ İstilah olarak ise: “Suç işleyenler hakkında uygulanan yaptırım. Hapis, dövme, hürriyet kısıtlaması şeklinde yapılır. Varlık ya da yokluğu bir şarta bağlanan şey’e de ceza denir. İyi ya da kötü yapılan bir işin karşılığı. Türkçe de daha çok ukubet anlamında kullanılır.”⁶⁰ İslâm’da ceza tabiri genel ve özel olmak kaydıyla iki anlamda kullanılmıştır. “Sözlük anlamıyla da bağlantılı olan genel anlamda ceza, dünyevî veya uhrevî şekilde özendirici veya caydırıcı müeyyideden oluşmuştur. Özel anlamda ise dünya hayatında hukuk idaresi tarafından suçluya uygulanan maddi veya manevi yükümlülüğü beyan eder. “Bu anlamdaki cezayı Arap dilinde **عُقُوبَة** kelimesi, ceza hukukunda ise **الْفِقْهُ الْجَنَائِي** veya **التَّشْرِيعُ الْجَنَائِي** terimleri karşılamaktadır.”⁶¹

Ukubet **عُقُوبَة**: “ceza ve azap demektir; dövme, hapis, organ kesme, öldürme ve recmetme şeklinde şahsen icra edilir. Cürüm ve kabahatlerin cezai müeyyideleri”⁶² olarak kullanılmaktadır. “İslâm dini iman, ibadet, muâmelât ve ahlâk gibi alanlarda emredilen şekilde uygulamalarda bulunulmasını sağlamak ve doğabilecek ihlallerin

⁵⁷ Bakara, 2/275.

⁵⁸ Buhârî, “Cihâd”, Trc: Hanifi Akın, Çağrı Yayınları, İstanbul 2008. c. 2, s. 645.

⁵⁹ İbn. Manzur, a.g.e., c. 4, s. 430.

⁶⁰ Mehmet Erdoğan, a.g.e., 6. bs, s.586.

⁶¹ İsfehani, a.g.e. c. 4, s. 750.

⁶² Adil Bebek, TDV İslam Ansiklopedisi, “ceza md.”, TDV Yayınları, İstanbul 1993. c. 7, s. 469-470.

önlenmesi açısından bir takım caydırıcı tedbirler almıştır. Bu tedbirler hem dünya hayatı ve hem de ahiret hayatına dairdirler.”⁶³ Ayrıca bu tedbir ve müeyyidelerin tamamı ceza kavramının kapsamı içindedir. Faklı âyet ve hadislerde, Allah’ın kimilerine dünyada işlediklerinden dolayı ceza olarak birtakım musibetler verdiği bildirilmektedir. “(meselâ bk. el-En‘âm 6/49; el-A‘râf 7/136; Tâhâ 20/124; ez-Zümer 39/25-26; Tirmizî, “Tıb”, 35)” İnsanın güzel amelleri neticesinde bazı günahlarının sevaba çevrileceği haber verilir. (Hûd 11/114) “Böylelikle dekimi günahlar için kat kat ceza verileceği söylenmişse de bu konu cezada denklik esası ile çelişmemektedir. Zira konu ile alakalı âyetler değerlendirildiğinde, kendilerine kat kat ceza verilecek kimselerin insanlara kötü örnek olup onları inkâra götürebilmenin çabası içinde olmaları sonucundandır. Ayrıca günahların işlenmesine ön ayak olmaları da bunu destekler niteliktedir.”⁶⁴ (bk. el-A‘râf 7/38; Hûd 11/19-20;). İyi veya kötü hal ve hareketlere hem dünya hem de âhiret hayatında karşılığının verilmesi gerekliliği vurgulanmıştır.

“*Küfredip de yaptıklarının cezasını tadanların haberi size gelmedi mi?*”⁶⁵ Bu âyet’te değinilen ceza kavramı, “Ağırlık (vebal) ve bir iş üzerine yüklenen şiddettir. Onları meşgul eden işler de inkârlarıdır. Onlar için ahiret’te dehşet verici ve ölçüsü tahmin edilemeyen bir azap vardır.”⁶⁶ Şeklinde açıklanmıştır. “Ehl-i sünnet âlimlerine göre Allah’ın kötü insanları cezalandırmaması, iyileri de mükâfatlandırmaması nazarî olarak mümkünse de Kur’ân bunun aksini yapacağını haber verdiği için (va’d ve vaîd) O’nun iyi kullarına mükâfat, kötülere de ceza vereceği kesinleşmiş bulunmaktadır.”⁶⁷ Bu da Allah’ın adaleti gereğidir.

“Sâlih amellerin karşılığı: imansızlık, riya, iyilikleri başa kakma ve karşılık isteme ile ortadan kalkacağı gibi kötü amellerin cezası da: tövbe, taat, ibadet, büyük günahlardan kaçınma ile şefaate veya ilâhî lutfâ nâil olma haliyle yok olabilir.”⁶⁸ İhlal edilen her hak, işlenen her suç için belirlenmiş çeşitli dünyevi cezalar mevcuttur. “Suçlu işlediği fiille ayrıca Allah’ın emrine karşı gelmiş olduğundan

⁶³ Bebek, *a.g.e.*, “ceza md.”, TDV Yayınları, İstanbul 1993. c. 7, s. 469-470.

⁶⁴ İbn. Manzur, *a.g.e.* c.4, s. 430.

⁶⁵ Teğâbun, 64/5.

⁶⁶ Bursevi, *a.g.e.*, 8. bs. c. 9, s. 106.

⁶⁷ Ebu Mansur el-Mâtürîdî, (ö. 333/944), *Te’vîlât’ül Kur’ân* Trc: Kemal Sandıkçı, Ensar Yayınları, İstanbul 2018. c. 12, s. 239.

⁶⁸ Bebek, *a.g.e.*, “ceza md.”, TDV Yayınları, İstanbul 1993. c. 7, s. 480.

cezanın uhrevî yönü de önem kazanır. Salih bir tövbe, suçlunun Allah nazarındaki durumunu düzeltebileceği gibi cürmün uhrevî cezasını da kaldırabilir. Ancak kısas, diyet ve tazminat gibi kul hakkına tecavüzden dolayı verilmesi gereken cezalar tövbe ile kalkmaz. Âlimlere göre işlenmiş olan suçlara dünya hayatında uygulanan cezaların ahrette bu yükümlülükleri kaldırıp kaldırmaması hakkında farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bu itibarla dinen suç sayılan bir hareket sergileyen kişi bunun dünyevî cezasını gördüğü, ayrıca tam bir teslimiyetle Allah'a yönelerek tövbe ettiği takdirde, tövbelerin kabul edileceğine dair naslar göz önüne alınırsa bu kişinin âhirette bir daha cezalandırılmaması gerektiği düşünülebilir.”⁶⁹ Samimiyetle tövbe edilmediği ve şefaet da olmadığı sürece günahkâr olan kişi cezadan kurtulamaz. “Tövbe ettiği halde dünyevî cezadan kaçan veya cezanın kendisine uygulanmasına imkân bulunmayan hali ise, Ehl-i sünnet'in kabul görmüş görüşüne göre bu kimseden kul haklarının düşmesi mümkün değildir. Bununla birlikte sadece Allah'a karşı işlediği suç ve günahlardan dolayı tövbe ve istiğfar sonucu iyi hal ile affa mazhar olması düşünülebilir.”⁷⁰ Denilmektedir.

1.6. el-Kadîr

قَدَّرَ Kadera kökünden türemiş olan el-Kâdir ismi lugat'ta; “kıyaslamak, ölçülü yapmak, tedbir almak, planlamak, miktarını beyan etmek, hükmetmek, taksim etmek, güçlü ve kadir olmak, yüceltmek, hazırlamak, tanzim etmek, malik ve hakim olmak, rızkı daraltmak, zengin ve kuvvetli olmak, sıkmak ve daraltmak anlamlarına gelmektedir.”⁷¹ Allah (cc)'ın dilediği şeyi dilediği zamanda yapmasına gücünün olmasını el-Kadir ismi şerifi ile ifade etmek mümkündür. Her şeyi plan ve ölçü ile takdir eden Allah'tır. Bütün kâinat ona muhtaçtır. O hiçbir şeye muhtaç değildir. Mutlak irade ve güce hâkim olan yalnız Allah'tır. Her şeyi kontrolü altında tutan dilediğini yapabilme selahiyeti olan yalnızca O'dur.⁷² Kısaca bu anlamları üzerinde el-Kâdir ism-i şerifi ifade edilebilir.

Kur'ân'ı Kerim'de el-Kadir ism'i şerifi'nin kullanılmış olduğu anlamlardan şöylece bahsedebiliriz:

⁶⁹ Bebek, *a.g.e.*, “ceza md.”, TDV Yayınları, İstanbul 1993. c. 7, s. 482.

⁷⁰ Bebek, *a.g.e.*, “ceza md.”, TDV Yayınları, İstanbul 1993. c. 7, s. 482.

⁷¹ Ramazan Sönmez, *Esmâ-i Hüsnâ*, Doktora Tezi, Konya, 2010. s. 297.

⁷² Karaman vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 348.

1-Şeref ve büyüklük manasında şu şekilde kullanılmıştır: “Kadr kelimesi sözlükte “güç, hüküm, değer, şeref” gibi anlamlara gelir. Özellikle Kur’ân’ın bu gecede indirilmesinin geceyi şereflendirdiğini ve kadrini yücelttiğini ifade etmek üzere ona bu isim verilmiştir.”⁷³ *"Muhakkak ki biz onu (Kur’ân’ı) Kadir (şerefli ve kutsal) gecesinde indirdik."* (Kadir 97/1)

2-İmkân ve geçim darlığı anlamında şu şekilde kullanılmıştır: *"İmkânı geniş olan, nafakayı imkânına göre versin. Rızkı daralmış bulunan da nafakayı, Allah'ın kendisine verdiğinden ayırsın. Allah hiç kimseye gücünün üstünde bir şey yüklemes. Allah daima her güçlükten sonra bir kolaylık yaratır."* (Talak 65/7)

3-Suretleri güzelleştirmek anlamında şöyle kullanılmıştır: “İnsanoğlunun hangi maddeden ve yaratılış şeklinin nasıl olduğu açıklanarak Allah’ın nelere kadir olduğu konusuna dikkat çekilerek çok önemli bir örnek ortaya konmuştur; böylelikle dirilmeyi inkâr edenlerin bu inkârlarının asılsız olduğu vurgulanmıştır.”⁷⁴ *"Biz sizi hakir bir sudan yarattık. Nitekim o suyu belli bir süreye kadar sağlam bir yere yerleştirdik. Biz buna güç yetirmişizdir. Biz ne mükemmel bir kudret sahibiyiz."* (Mürselat 77/20-23)

4-Tayin ve takdir etmek anlamında şu şekilde kullanılmıştır: “Aranızda ölümü biz var ettik” cümlesinde “hakkınızda” değil, “aranızda” denerek, ölüm meselesinin herkesin sırası geldiğinde ondan payını alacağı ortak bir durum olduğunu ve insanlar için yarar barındıran bir gerçeklik olarak düzenlendiğine işaret edildiği belirtilir.”⁷⁵ Vakıa Sûresinde; *"Aranızda ölümü takdir eden biziz ve biz, önüne geçilebileceklerden değiliz."* (Vakıa 56/60) ayeti kerimesi ile güç ve hükümlanlığın kendisine ait olduğunu Allah (cc) bizlere bildirmektedir.

1.7. el-Basîr

el-Basir ism’i-şerif’inin lügat anlamı: “Basar kelimesinden türemiş olup: bir şeyi görmek, kavramak, hakkını vererek bilmek, uzman bir görüşe sahip olmak demektir.”⁷⁶ İstilah anlamı ise; “Her şeyi görmeye gücü yeten, her şeyin en ince

⁷³ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri*, c.4, s. 350.

⁷⁴ Karaman vd., *a.g.e.*, c. 4, s. 350.

⁷⁵ Ramazan Sönmez, *a.g.e.*, s.187.

⁷⁶ Hâkim en-Nisaburi, (ö. H 405) *el-Müstedrek Ale’s-Sahihayn*, (Trc: Beşir Eryarsoy) Konevi Yayınları, Konya 2013. c. 1, s. 96.

detayıyla ve tüm varlıkların zerre kadar da olsa kalplerinden geçenleri bilen, gören, hareket ve düşüncelerinden haberdar olandır. Allah'ın görmesi için herhangi bir yardımcı kaynağa ihtiyaç yoktur. Gece, gündüz, ı ışık ve karanlık fark etmez Onun görmesi için ayrıca göze veya başka bir alet ve cihaza da ihtiyaç duymaz. Tüm kâinattaki varlıkların ahvalini bilir ve görür, hepsi O'nun kontrolündedir. Yerde ve gökte hiçbir şey O'nun görmesinin dışında değildir. O her şeyi görür ve bunu göz ile yapmaz.”⁷⁷ Hangi şartta olursa olsun en mükemmel şekilde gören, bütün mevcudatta ister gizli ister açık olsun her şeyi tüm ince detaylarına kadar kemali ile gören demektir. “Basir kelimesi Arapça'da görmek, gören anlamındadır. Allah'ı Teâlâ her şekilde ve şartta gören demektir. Herkesin gizli ve açık yaptığını ve yapacağını gören, görecektir. Allah insanları ve hayvanları da görür ve iştir şekilde yaratmıştır. İnsanların gözleriyle görmesi ve bu yaratılışındaki esrar, sanat ve kudretini biz insanlara göstermesi, Allahu Teâlâ'nın **Basir** isminin tecellisidir. Her insan aynı şekilde göremediği gibi her hayvan ve diğer yarattığı canlılarda çeşit çeşit görme özelliğiyle hikmetinin ve sanatının kudretini ve güzelliğini ortaya koymaktadır.”⁷⁸ Cenab-ı Hak, her mahlûkun gördüğünü ve göremediğini görür. **Basir** sıfatının tecellileri perde perde biz yarattığı kullarında tecelli eder.

el-Basir ismi şerifi'nin Kur'ân'da geçtiği bazı ayetler şöyledir:

1-Allah Teâlâ kendini bizlere ‘görme ve basiret’ özelliği ile tanıtmıştır. “Allah buyurdu ki, korkmayın! Çünkü ben sizinle beraberim, iştir ve görürüm.” (Taha 46) “Gözler O'nu görmez, hâlbuki O bütün gözleri görür. O eşyayı çok iyi bilen, her şeyden ince ince haberdar olandır.” (En'am 103)

2-Allah'tan gayrı ilah edinilen putlar görme ve basiret özelliklerinden mahrumdurlar: “İbrahim, babasına dedi ki, Babacığım! Duymayan, görmeyen ve sana hiçbir fayda sağlamayan şeylere niçin taparsın?” (Meryem 42) buyurulmuştur.

3-Dünya hayatında basiretleri kapalı olanlar yani Kâfirler ahiret gününde onların basiretleri açılacak ve hakikati tüm gerçekliği ile görebileceklerdir: “O günahkârların, Rableri huzurunda başlarını öne eğecekleri ve: “Ey Rabbimiz! Gördük, işittik, şimdi bizi dünyaya geri gönder de iyi işler yapalım, artık kesin olarak

⁷⁷ Sönmez, a.g.e., Konya, 2010. s. 189.

⁷⁸ Nureddin el-Heysemi, (ö. 807/1405) *Mecmeu'z-Zevaid*, Tah: Asım b. Abdullah, Mecelletü'l-Cami'ati'l-İslamiyye bi'l-Medineti'l-Münevvere, Medine 1405. c. 6, s. 148.

inandık” diyecekleri zamanı bir görsen!” (Secde 12) ayetlerinden örnekler verilebilir.

1.8. el-Âlim

İlim kelimesinden türeyen el-Âlim ismi lugatta: “bilmek, tanımak ve bir şeyin temeline vakıf olmak manalarına gelmektedir. Kur’ân’ı Kerim’de en çok zikredilen kelimelerden biri de ilim kökünden türeyen kelimelerdir.”⁷⁹ İstilahî anlamda ise: “Alîm; semavatı ve içinde olanları bilendir. Uçsuz bucaksız olan yeryüzünü ve onun içindekileri bilendir. Alîm; gaybı ve gayb âlemini tüm incelikleri ile bilendir. Alîm; Denizlerde olanı ve olup biten her durumu bilendir. Alîm; gerek yerde ve gerekse de gökte olan her şeyi bilendir. İnsanların içinde bulunduğu durumları ve yaptıkları her ne varsa en iyi bilendir. Alîm; kalplerde örtünmüş düşünce, niyet, fikir ve tüm sırları bilendir. Gözlerin bakışını, kalplerin arzularını en iyi bilendir.”⁸⁰ El-Âlim ism’i şerifinin Kur’ân’ı Kerim’de geçtiği bazı ayet’i kerimeleri burada verecek olursak: “Allah zalimleri bilendir.” (Bakara 95), “Allah bozguncuları bilendir.” (Ali İmran 63), “Allah muttakileri (takva sahiplerini) bilendir.” (Ali İmran 115) “Allah göğüslerin içinde olanları bilendir.” (Ali İmran 154), “Allah insanların yaptığı amelleri bilendir.” (Bakara 283) “Allah göklerde ve yerde olanlar ve söylenen sözleri bilendir.” (Maide 97) ayeti kerimelerini zikredebiliriz.

1.9.el-Hamîd

el-Hamîd ismi şerifi hamd kökünden türemiş olup lugatta: “vermiş olduğu iyilik ve güzelliklerden dolayı ta’zim ve teşekkür vesilesi ile övmek, yüceltmek, methetmek ve azametini göz önüne alarak büyük görmek manalarına gelmektedir. Hamd; şükürden daha geniş kapsamlıdır. Hamdi yalnız Allah’a yaparız. Şükür ise hem Allah’a ve ayrıca da insanlara teşekkür mahiyetinde yapılır. Hamd etmek yalnız dil ile yapılır. Oysa şükür hem dil ile ve hem de diğer azalarla yapılır.”⁸¹ “...Ey Davud ailesi! Şükür duygusu içinde amel edin. Kullarımdan şükredenler azdır.” (Sebe 13) İstilah’i anlamda ise şöyle tarif edilir: “Hamîd; karşılık beklemeden veren ihsanda bulunan demektir. Hamîd; herkes tarafından kabul gören ve övülmeye layık olandır. Hamîd; yapmış olduğu ve tüm mevcudata bahşetmiş olduğu nimetlerden

⁷⁹ Ebu’l-Kasım Abdurrahman b. İshak ez-Zeccaci *İştikak Esmailah*, 2. bs., Tah: Abdulhusayn el-Mübarek, Müessesetü’r-Risale, Beyrut 1986. s.77.

⁸⁰ Gazali, *el-Maksadu’l-Esna Şerhu Esmailahil Hüsnâ*, Matbaatu’s-Saadeh, Kahire 1328. s. 125.

⁸¹ Gazali, *a.g.e.*, s. 128.

ötürü, zaman ve mekân fark etmeksizin her dilde övülmeye layık olan ve tek olandır.”⁸² Şeklinde tarif edilmiştir.

el-Hamîd ismi için Kur’ân’dan örnek verecek olursak:

1-Kur’ân’da "hamd" ile başlayan beş sure vardır. "*Hamd âlemlerin rabbi olan Allah’a mahsustur.*" (Fatiha 2) "*Hamd gökleri ve yeri yaratan, karanlıkları ve aydınlığı var eden Allah’a mahsustur. Bundan sonra kâfir olanlar hâlâ (putları ile) Rablerini denk tutuyorlar.*" (En’am 1) "*Kuluna kendisinde hiçbir bozukluk barındırmayan kitabı indiren Allah’a hamdolsun.*" (Kehf 1) "*Hamd göklerde ve yerde bulunanların hepsinin sahibi olan Allah’a mahsustur. Ahirette de hamd O’na mahsustur. O hikmet sahibidir, her şeyden haberdardır.*" (Sebe 1) "*Gökleri ve yeri yaratan, melekleri ikişer, üçer, dörder kanatlı elçiler yapan Allah’a hamdolsun. O, yaratmada dilediği artırmayı yapar. Şüphesiz Allah her şeye güç yetirendir.*"(Fatır 1)

2-Allah Teâlâ’nın el-Hamîd ism-i şerifi; Mecîd, Ğaniy, Aziz, Hâkim ve Velîy isimleriyle birlikte on altı defa zikredilmiştir: "...Biliniz ki Allah gerçekten çok zengindir, hamde layık olandır." (Bakara 267) "...şüphesiz O hamde layık olandır, şan ve şeref sahibidir." (Hud 73) "...şüphesiz O velidir, hamde layık olandır." (Şura 28) "O Kur’ân’a ne önden ne de arkadan batıl gelemes. O, hikmet sahibi ve çok övülen Allah tarafından indirilmiştir." (Fussilet 42) "Onlardan ancak Aziz ve Hamîd olan Allah’a iman ettikleri için intikam aldılar." (Buruc 8) kısaca bu örnekler verilebilir.

1.10. el-Ğaniy

Ğına kökünden türeyen el-Ğaniyy ismi şerifi lugatta: “ihtiyacı olmayan, muhtaç olmayan kendi kendine yetebilen, kendi başına ayakta durabilen (ikame eden) hayatını devam ettirebilme selahiyetine haiz olan gibi anlamlara gelmektedir. Ğaniyy fakir kelimesinin zıddıdır. Fakir, kelimesi şöyle bir manaya gelir kişinin bel kemiğinin kırılması demektir. Tek başına hareket edemeyen, yine tek başına ayakta duramayan kimselere araplar “فَقِيرٌ” derler.”⁸³

⁸² Gazali a.g.e. s. 129.

⁸³ Fahrüddin er-Razi, *Levami’u’l-Beyyinat*, (Nşr: Taha Abdür-rauf Sa’d), Daru’s-Sadr, Beyrut 1984. c. 8, s. 87.

Allah'ın bizim sadakalarımıza, haccımıza, cihadımıza, şükürümüze kısacası hiçbir ibadet veya davranışımıza ihtiyacı yoktur. Fakat asıl olan bizlerin Allah'ın rahmet ve mağfireti için O'na ibadet ve kulluk etmeye ihtiyacımız vardır. İnsan fitri olarak bir ilah karşısında eğilmeye ihtiyaç sahibi olarak yaratılmıştır. Allah karşısında eğilmeyen her kim olursa olsun bu ihtiyacını başka bir varlığa boyun eğerek giderme yoluna gidecektir. Muhtaç olan Allah (cc) değil bizleriz. İstilah olarak şöyle tarif edilmiştir: "Ğaniy; zat, sıfat, fiil, yaratma, yönetme ve helak etme konusunda hiç kimseye ihtiyaç duymayandır. Ğaniy; eş, evlat ve aileye ihtiyacı olmayandır. Ğaniy; yemeye, içmeye ve uyumaya ihtiyacı olmayandır. Ğaniy; asıl mülkün sahibi olduğu için kimsenin malım dediğine ihtiyaç duymayandır. Ğaniy; kullarının kendisine ibadet ve taat etmesine, haccetmelerine, kendisine şükretmelerine ve kendi yolunda cihad etmelerine ihtiyacı olmayandır."⁸⁴ Kısacası ezelde var olan ve ebed'de de var olacak olan Allah tek dayanaktır ve her şey O'na muhtaçtır.

Kur'ân'da el-Ğaniy ismine örnek verecek olursak:

1-Allah'a yüz çevirseniz de O zengin olan ve ihtiyaçtan beri olandır: "*Andolsun onlarda sizin için, Allah'ı ve ahiret gününü arzu edenler için güzel bir örnek vardır. Kim de yüz çevirirse şüphesiz Allah zengindir, hamde layık olandır.*" (Mümteherine 6)

2-Allah'ın evini (Kâbe) haccetmeseniz de O zengin ve ihtiyacı olmayandır: "*Orada apaçık nişaneler ayrıca İbrahim'in makamı vardır. Oraya giren emniyette olur. Yol bakımından gidebilenlerin o evi haccetmesi Allah'ın insanlar üzerinde bir hakkıdır. Kim de inkâr ederse bilmelidir ki Allah bütün âlemlerden müstağnidir.*" (Ali İmran 97) ayetlerini zikredebiliriz.

1.11. el-Habir

Habîr ismi şerifini lügat anlamı: "Bir şeyi bilmek, tecrübe etmek, denemek, imtihan etmek, yeri sürmek anlamlarına gelen "habera" kökünden türeyen el-Habir ismi; bilirkşi, haber veren ve uzman demektir."⁸⁵ Kur'ân'da kırk beş yerde zikredilmektedir. Habîr isminin ıstilah anlamı ise: "Habîr; bir şeyin gizli yönlerini

⁸⁴ Ramazan Sönmez, a.g.e., Konya, 2010. s. 273.

⁸⁵ Muhammed Mahmud en-Necdi ez-Zehebi, *en-Nehcu'l-Esma fi Şerhi Esmailahil Hüsnâ, Mektebetu'l-İman, Kuveyt 2008. s. 145.*

bilen ve o şeyin her halinin bilgisine sahip olandır. Hiçbir gizli tarafı kalmayacak şekilde her şeyin bilgisini uzmaca bilendir. Kalplerde gizleneni bilen ve ortaya çıkarandır. Emrinde bulunanların ve mülkünde olanların bilgisine sahiptir. Habir; kullarının gizlediğini de açığa vurduklarını da bilen bu suretle onların amellerine şahit olan ve dolayısı ile mükâfat veya ceza verendir.”⁸⁶ Şeklinde izah edilmiştir.

Kur’ân’da Habîr ismine örnek verecek olursak:

1-Gizli ve açık olsun kullarının her halinin bilgisine sahiptir: “...*Muhakkak ki Allah kullarının her halini haber alandır, basiretiyle görendir.*” (Fatır 31)

2-O kullarının hayır veya şer barındıran hallerinden haberdar olandır: “..*Kullarının günahlarını haber alıcı ve görücü olarak Rabbin yeter.*” (Furkan 58)

3-Mahşer günü kulların tüm hallerinden haberi olandır: “..*O kıyamet günü, Rableri onların her halini haber almış ve bilmiştir.*” (Adiyat 11)

Bu örnekleri verdikten sonra kısaca şunları söyleyebiliriz: Allah’a karşı şükredebilmeyi ve O’nun her halimizin bilgisine haiz olduğu gerçeğini unutmamalıyız. Adalet terazimizi insanoğluna göre değil Allah (cc)’nın rızasına göre kullanmalıyız. Allah yarattığı ne varsa o’nu en iyi bilendir. Dolayısı ile Allah’ın yaratmış olduklarının üzerinde tasarruf hakkı elbette vardır. Hükü koyma yetkisi kendisindedir. O halde Allah’a dayanarak yaşayabilmeli ve O’nun rızasının olmadığı hiçbir güç karşısında boyun eğmeden hayatımızdan tasarruf hakkı vermemeliyiz.

1.12. el-Ğafur

Ğafur ismi şerifinin lugat anlamı: “Ğafera kökünden türemiş olup, bir şeyin üzerini örtmek, gizlemek, kirlenmekten korumak anlamlarına gelmektedir. Arap dilinde Ğafera kökünden türetilmiş olan iki yüz otuz farklı kelime vardır. Ğafır, Ğafur, Ğufran, Ğaffar, Mağfiret gibi kelimeler Allah’a ithaf edilmektedir. Mağfiret kelimesinin geçtiği her yerde gizli olsun aşikâr olsun Allah’ın ismi geçmektedir.”⁸⁷ Ğafur isminin ıstılahi açıdan anlamı ise: “Ğafur; çokluğuna bakmaksızın günahları

⁸⁶ Sönmez, a.g.e., s. 201.

⁸⁷ Razi, a.g.e. c. 8, s. 87.

bağışlayandır. El-Ğafur olan Allah bir kereye mahsus değil kesintisiz olarak bağışlayandır. Yarattıklarının güzelliklerini ortaya çıkaran günahlarını setr eden insanların günahlarını ortaya çıkarmaya merhamet sahibi ve tek bağışlayandır.”⁸⁸ Şeklinde izah edilmiştir. Allah (cc) bu ismi şerifi hürmetine dünyada yapılan tüm bu olumsuzluklara işlenen günahlara rağmen affedebileceğinin teminatını vermiştir.

Kur’ân’da el-Ğafur ismine örnek verecek olursak:

1-“el-Ğafur ismi Kur’ân’da iki defa tek başına Allah için geçmiştir: ⁸⁹ “Rabbınız sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.” (İsra 25) “Bağışlaması bol olan Rabbin, merhamet sahibidir, şayet insanları yaptıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi..” (Kehf 58)

“Allah rahmet konusunu kendisinde toplamıştır. Allah’ın bağışlaması rahmetindendir aciz veya umursamazlığından değildir. Tek hâkim olmasının yanında en güçlü olan Allah bağışlama lütfunu kendi ihtiyacından değil kullarının ihtiyacından ötürü yapandır.”⁹⁰ Burada şu ayet’i kerimeyi zikredebiliriz: “...Rabbınız merhamet etmeyi kendisine yazdı/farz kıldı...” (Enam 54) İnsanların Allah’ın rahmetinden ümit kesmelerine vesile olmamak gerekmektedir. İnsanlara “Allah sizi bağışlamaz” dememek gerekir. Her ne kadar çok olsa da günahlarımız Allah’ın tövbe kapılarını kıyamete kadar kapatmayacağı ve ne olursa olsun tüm günahları bağışlayabileceği gerçeğini unutmamalıyız.

1.13. er-Rahim

Er-Rahim; “geniş merhameti ile nice nimetleri verendir.”⁹¹ “Rahim, Çocuğun olduğu ve doğuma kadar gelişimini sürdürdüğü yer, ana karnı. Doğum sebebiyle olan yakınlık demektir.”⁹² “Allah’ın Rahîm ismi özel bir sıfattır. Allah’ın mü’min kullarına olan merhametini ifade eder. Dünya hayatında günahlardan kaçmış ve

⁸⁸ Razi, *a.g.e.* c. 8, s. 88.

⁸⁹ Necdi, *a.g.e.* s. 146.

⁹⁰ Ebu Bekr Ahmed b. El-Hüseyin b. Ali el-Beyhaki, (ö. 458/1066), *Kitabu’l-Esma ve’s-Sıfat*, yk. Beyrut 1985. s. 75-76.

⁹¹ Abdulbari Polat, *Şafii ve Hanefi Görüşlerine göre Büyük İslam İlmihali*, 3. Baskı, İstanbul 2006. s.20.

⁹² Mehmet Erdoğan, *a.g.e.*, 6. bs, s.474.

isyana meyl etmemiş olan kullarına karşı Allah'ın özel bir rahmeti olacaktır. Mü'min kullar için Rahim sıfatı devreye girecektir. Bu sıfat çok geniş bir rahmet ve merhamet anlamını da içermektedir. Allah nimetlerini kullarının üstüne sererek onları korur, barındırır ve yaşam olanağı sağlar.”⁹³ Teğâbun suresinde yüce Allah (c.c.) kullarının da bağışlayıcı olmasını kusurların bağışlanmasını bizlerden isterken şöyle buyurur: “Affetme salahiyetine haiz iseniz ve tarafınızdan affetmenin mümkün olduğu suçlarda bağışlar ve yüzlerine vurmaz iseniz müsamaha gösterirseniz biliniz ki Allah (cc) Gafur’dur, Rahim’dir. Allah da sizin işlediğiniz günahları geniş merhameti ve rahmeti ile bağışlar.”⁹⁴ Buradan şöyle bir çıkarım yapılabilir; her ne olursa olsun bağışlamanın ve affetmenin en büyük erdem olduğu gerçeğidir. Bütün mevcudatı yoktan var eden Allah (c.c.) Rahman ve Rahim isminin tecellisi ile hem nimetlendirip, hem koruyup ve hem de bütün hataları affetme lütfunda bulunuyorsa biz insanoğlunun da bunun farkında olup ona göre bir yaşam sürdürme gayreti içinde olmalıyız.

Kur’ân’ı Kerim’den er-Rahim ismine örnek vermek gerekirse: “*Rahîm; bütün övgülere layık olandır.*”(Fatiha 3) “*Rahîm; tevbeleri kabul edendir.*” (Bakara 37) “*Rahîm; kulların yaptıklarını zayi etmeyip karşılığını verendir.*” (Bakara 143) “*Rahîm; kendisinden başka hiçbir ilah olmayandır.*” (Bakara 163) “*Rahîm; zorda kaldığı için haram işleyen kullarını affedendir.*” (Bakara 173) “*Rahîm; samimi kullarının ibadetlerindeki eksiklikleri tam kabul edendir.*”(Bakara 199) “*Rahîm; iman edip hicret eden ve Allah yolunda cihad eden kullarına merhamet edendir.*” (Bakara) “*Küfürden sonra iman edip durumlarını düzeltenleri affedendir.*”(Ali İmran) şeklinde buyurulmuştur.

1.14. eş-Şekur

Şekûr ismi şerifin lügat anlamı: “Şekera kökünden türemiş olan eş-şekûr ismi; İşin, amelin karşılığını vermek, teşekkür etmek, cimrilikten uzak cömert olmak manalarına gelmektedir. eş-Şekur ismi mübalağa ve devamlılık ifade eder.”⁹⁵ Şekûr isminin ıstılahi anlamı ise: “Şekûr; kendisine yapılan amellerin karşılığında mükâfatı bolca verendir. Yapılan ibadet ve itaatin az veya çok olmasına bakmaksızın

⁹³ Beyhaki, a.g.e. s. 77.

⁹⁴ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur’ân Dili*, Trc; İsmail Karaçam, Emin Işık, Abdullah Yücel, Nusrettin Bolelli, Ravza Yayınları, İstanbul 2011. c. 8, s. 105.

⁹⁵ Beyhaki, a.g.e. s. 78.

karşılıklarının kat kat verilmesidir. Kulun yapmış olduğu amel ne olursa olsun yeter ki iyilikle ve karşılığı Allah'tan beklenerek yapılsın Allah o ameli en iyi şekilde değerlendirir ve derecesini âli eder. Eş-Şekur kesintisiz veren kullanımı öven ayrıca onların derecelerini işledikleri amellere göre yükselten hiç kimsenin emeğini zayi etmeyen teşekkürle en iyi karşılık verendir.”⁹⁶

Kur’ân’da eş-Şekûr ismine bakacak olursak:

Allah (cc) Kur’ân’da kendisini belirten şekilde dört kez eş-Şekur ismini kullanmıştır.⁹⁷

1-Şekûr ismi şerifi üç defa Ğafur ismi şerifi ile birlikte kullanılmıştır: “...Derler ki, bizden hüznü gideren Allah’a hamdolsun. Muhakkak ki bizim Rabbimiz çok bağışlayan, yapılan şükrün karşılığını tam verendir.” (Fatır 34)

2-Şekûr ismi şerifi bir defa Halîm ismi şerifi ile birlikte kullanılmıştır: “Eğer Allah rızası için güzel bir borç vererseniz Allah onu sizin için kat kat artırır ve sizi bağışlar. Allah şükrün karşılığını tam olarak verendir, çok yumuşak huyludur.” (Teğâbun 17) “Allah Teâlâ bizlere hem küfür hem de şükür kapılarını açık bırakmış, bizlere tercih hakkı tanımıştır. Şükretmet, erdemlilerin tercihi ve hayat nizamıdır. Allah’ın sayısız nimetleri karşısında ne kadar şükredersek asla bu nimetlerin karşılığını vermiş olamayız. Ayrıca ibadet ve itaatimize ihtiyacı olmayan Allah (cc)’a şükürümüzün de bu bağlamda bir ehemmiyeti yoktur. Fakat bütün bunları yapmak ancak biz insanoğlunun yararına ve kurtuluşuna katkı sağlayan tek şeydir.”⁹⁸ Bu suretle seçme hürriyeti elinde olan Müslüman akıllı olmalı ve kendisine sunulmuş olan bu yollardan, kurtuluşa götürecek olan yolu tercih etmelidir. Geriye dönülmesinin mümkün olmadığı bir günde (yevmu’t-Teğâbun) aldananlardan olmamak için elinden gelen gayreti sarf etmeli ve şükredenlerden olmalıdır.

1.15. el-Halim

Halim ismi şerifi’nin lugat anlamı: “Halîme fiilinden türetilmiş olup ismi fail şeklindedir. el-Halîm ismi, her ne suretle olursa olsun yapılan kötülüğe hemen karşılık vermemek, cezalandırmamak, sinir anında kendine hakim olmak, sakın ağır

⁹⁶ Beyhaki, a.g.e. s. 78.

⁹⁷ Razi, a.g.e. c. 8, s. 89.

⁹⁸ Necdi, a.g.e. s. 147.

başlı ve iyi huylu olak gibi anlamlara gelmektedir.”⁹⁹ Halîm ismi’nin ıstılahi anlamı ise: “Halîm; ceza vermeye gücü yettiği halde curûm sahiplerine kabahatleri karşılığında hemen ceza vermeyendir. Halîm; kullarına karşı şefkatli ve müsamahakâr davranandır. Halîm; hemen cezalandırmayan mühlet verendir. Halîm; yaratmış olduğu kullarına isyanlarına rağmen nimetlerini vermeye devam edendir. Halîm; günahkâr ve isyana sapmış kullarına tevbe etmeleri için mühlet verendir.”¹⁰⁰

Kur’ân’da el-Halîm ismine örnek verecek olursak: “Allah’a izafe edilerek Kur’ân’da on bir defa zikredilmiştir. Yalnız münferid olarak değil Allah’ın diğer isimleriyle birlikte zikredilmiştir.”¹⁰¹

1-“el-Halîm ismi altı defa el-Ğafur ismi şerifi ile beraber geçmiştir. Allah teala’nın kullarının cezalarını bağışlaması veya ertelemesinin asıl ve tek nedeni: rahmetinden dolayıdır. Asla acizliğinden veya güçsüzlüğünden değildir. İnsanoğlu kimi durumlar karşısında aciz kalmıştır. Kendilerinden daha yüksekte bulunan makamları olanlardan baskı görünce belki de affedebilir veya erteleyebilirler. Fakat Allah (cc)’a asla hiçbir makam veya yerden baskı yapabilecek farklı bir güç asla yoktur.”¹⁰² O’nun bağışlaması tamamen Halîm özelliğinden ötürüdür. “...*Biliniz ki Allah çok bağışlayandır, çok Halîmdir.*” (Bakara 235)

2-“el-Halîm ismi şerifi üç defa el-Alîm ismi şerifi ile beraber zikredilmiştir. Allah tüm insanlığın gerek açık ve gerekse de gizli hatalarını en iyi bilen ancak onlara süre tanıyandır. Allah Teâlâ hâşâ bilmediğinden veya gafletinden dolayı cezaları erteleyip onlara karşı halim değildir. Kanıt olmadığı için affeden olmamıştır. Yapılan her şeyin bilgisine hâkim olduğu halde affeden ve zaman tanıyandır.”¹⁰³ “...*Allah her şeyi en iyi bilendir, Halîmdir.*” (Nisa 12) 204

3-“el-Halim ismi şerifi bir defa el-Ğaniyy ismi şerifi ile birlikte zikredilmiştir. Allah (cc) zengin olandır, hiçbir şey’e ihtiyacı olmayandır. Tek olan eşi ve benzeri olmayandır. Allah, kesin bir şekilde söylemek gerekirse ihtiyaç duyduğu için affetmez. Ne yarattığı kullarına ne de onların ibadetlerine kesinlikle ihtiyaç duymaz.

⁹⁹ Ramazan Sönmez, *a.g.e.* , Konya, 2010. s. 202.

¹⁰⁰ Beyhaki, *a.g.e.* s. 79.

¹⁰¹ Necdi, *a.g.e.* s. 148.

¹⁰² Necdi, *a.g.e.* s. 148.

¹⁰³ Beyhaki, *a.g.e.* s. 80.

Allah muhtaç olan değil muhtaç olunandır. Dolayısı ile kullarının ihtiyacından ötürü halim olandır.”¹⁰⁴ “...Allah çok zengindir, çok Halîmdir.” (Bakara 263)

4-“el-Halim ismi şerifi bir kez de eş-Şekur ismiyle birlikte zikredilmiştir.”¹⁰⁵
105Yüce Allah bahşetmiş olduğu nimetler ve insanoğluna yapıp ettiklerine rağmen verdiği mühlet sebebi ile belki de Halim sıfatının hakkını vermektedir. Bu da yalnızca Allah Teâlâ da bulunan bir özelliktir.

1.16. el-Aziz

“Aziz ismi şerif’inin lügat anlamı: ‘el-Azîz’ ismi, ‘el-Izzü’ veya ‘el-izzetü’ kökünden gelerek sıfat şeklinde türetilmiş bir kelimedir. Azîz kelimesinin zıddı, zelil kelimesidir. Aziz ismi sözlükte, mağlup edilmesi düşünülmeyen, ortağı ve benzeri olmayan şeref, haysiyet ve kuvvet veren anlamlarına gelmektedir. Kur’an’da doksan iki defa geçmektedir.”¹⁰⁶

“Azîz ismi şerifi kırk yedi defa el-Hâkim ismi şerifi ile birlikte geçer. Allah güç ve kuvvet sahibidir. Yarattıkları gibi hikmet ve mağfiretten uzak değildir.”¹⁰⁷
Hüküm ve hikmet sahibidir. Her işini adalet ve hikmetle yapar. Boş, yanlış ve kusurlu işlerle uğraşmaz. O Aziz’dır, güçlüdür, gücünü hikmeti ile kullanmaktadır. Zalim olanların yaptığı gibi hiksiz gücünü kullanmaz. “Aziz ismine iman ederken ayrıca Hâkim ismi ile bağlantılı olarak iman etmeliyiz. Güçlü ve hâkim olan Allah’a iman ederken hayatımıza da hâkim olduğunu hüküm koymaya gücünün olduğuna da iman etmeliyiz.”¹⁰⁸ Şayet inananlar Allah’ın hükümdarlığını kabullenip iman ederlerse izzet ve şeref ile mükâfatlandırılırlar. Fakat Allah’ın hâkim olarak görülmediği ve müdahalesinin olmadığı bir hayat yaşanıyorsa izzet ve şereften yoksun bir hayat yaşıyor demektir. Aziz ismi şerifi: “Aziz kitabımızda; Rahîm, Alîm, Kaviyy, Züntikam, Gaffar, Hâmid, Ğafur ve Muktedir”¹⁰⁹ isimleriyle birlikte zikredilmiştir.

“Azizun Rahîm, Azizdir, hâkimdir, güçlüdür yalnız bu derecede de merhamet sahibidir.”¹¹⁰ Merhamet sahibidir, dünyadaki zalimlerin zulmü Allah dergâhında yoktur. Kullarının zarara uğrayıp ziyan edenlerden olmasını istemez, onları sever.

¹⁰⁴ Sönmez, a.g.e., Konya, 2010. s. 203.

¹⁰⁵ Beyhaki, a.g.e. s. 82.

¹⁰⁶ Beyhaki, a.g.e. s. 82.

¹⁰⁷ Beyhaki, a.g.e. s. 83.

¹⁰⁸ Necdi, a.g.e. s. 149.

¹⁰⁹ Necdi, a.g.e. s. 150.

¹¹⁰ Razi, a.g.e. c. 8, s. 89.

Böylece onlara merhamet eder. “Azizun Alîm, Allah azizdir, Alîmdir, bilendir, güçlüdür. Gücünü ölçü ile kullanmaktadır.”¹¹¹ Allah gücünü belî bir hikmet dâhilinde kullanır. Gerektiğinde adaletle ve adalet için kullanır. “Kaviyyun Aziz mağlup edilmesi düşünülemez, güçlü ve şerefli olandır.”¹¹² Yeryüzünde kendini çok güçlü zannedenler günü geldiğinde ne kadar aciz ve zelil olduklarının farkına varacaklardır. Saltanatları ve hükümdarlıkları elbet bir gün yok olacaktır. “Azizun Züntikam, Allah azizdir, şerefli; fakat kendisine ve dini mübine karşı savaş ilan edenlere ayrıca Allah dostlarına karşı mücadele edenlere ise ‘züntükamdır’ intikam alıcıdır.”¹¹³ Azizdir, asla aciz değildir acziyeti düşünülemez. Kendisine karşı savaşanlardan intikam alıcıdır. “Azizun Ğaffar, Azizun Ğafur Allah azizdir; ama affedicidir.”¹¹⁴ Ayıpları örter kusurları af eder kullarını bağışlar. “Azizun Hamid, O Aziz ve güçlü olandır. Kendisine hamdedilendir.”¹¹⁵ Yeryüzünde kendilerini aziz görenlerin ancak ahmaklar tarafından övüldüğü bilinmektedir. Hâlbuki canlı cansız, akıllı akılsız tüm mahlûkat sabah akşam fark etmese de Allah’ı hamd eder.

Kur’ân’da el-Aziz ismi şerifine örnek verecek olursak:

1-Bütün izzet ve şeref Allah’a mahsustur: “*Kim izzet ve şeref istiyorsa bilsin ki, bütün izzet ve şeref Allah’ındır..*” (Fatır 10) Ayette de belirtildiği üzere Müslüman’ın şeref isteyeceği asıl makam, Allah’tır. Allah’tan başka herhangi bir yerden izzet dilemek Müslüman’a yakışmaz. “*..Allah’ım! Sen dilediğine izzet veren, dilediğini ise zelil kılsın...*” (Ali İmran 26) “*İnkârcıların sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet ve şeref Allah’a aittir. O işitendir, bilendir.*” (Yunus 65)

Arkasında Allah olan bir topluluk asla zelil olmaz. Çünkü Allah dayanılacak ve güven duyulacak tek ve yegâne olandır. İman etmiş olan bir topluluk ve bu iman gereklere göre davrandığı halde sıkıntılarla boğuşuyorsa da gerçek olan ebedî âlemde mükâfatını görecektir. Bu durum onların zelil oldukları anlamına gelmez.

1.17. el-Hâkim

Hakîm ismi şerifi’nin lûgat anlamı: “Hikmet kökünden türemiş olan el-Hâkim ismi, herhangi bir işi en güzel şekilde yapmak, bir şey’i yerine koymak veya bir

¹¹¹ Razi, a.g.e. c. 8, s. 90.

¹¹² Sönmez, a.g.e. s. 204.

¹¹³ Sönmez, a.g.e. s. 205.

¹¹⁴ Razi, a.g.e. c. 8, s. 90.

¹¹⁵ Razi, a.g.e. c. 8, s. 91.

yasağı en ideal bir şekilde ortaya koymak, bir yasağı ıslah etmek niyeti ile koymak, herhangi bir yanlışını önlemek, zulmü önlemek, tarafsızlığı savunmak anlamlarına gelmektedir. Bir işi muhkem yapmak anlamı da vardır. Hikmet, ata vurulan çelikten gem veya fren anlamını da içermektedir. Sürücüsü'nün bineğini kontrol edebilmesi maksadıyla onu işe yarar bir tarzda kullanması için ona gem, fren vurması demektir.”¹¹⁶ Allah'ın Hâkim olması ise insanları zararlardan sakındırmak ve kontrol altına almak içindir.

Hâkim isminin ıstılah anlamı ise: “Hakîm; tarafsız koyduğu hükümde adaletli olan, uzman ve adaletten vazgeçmeyendir. Hakîm; yaptığı her işi sağlam, muhkem ve eksik olmadan yapandır. Hakîm; insanlar arasında ihtilafa neden olunan konularda yol gösterendir. Hakîm; verdiği hükümde yanılmayan, hata etmeyen ve zulüm uygulamayandır. Hakîm; insanlara zarar verecek olan her ne varsa onlardan sakındırmak için hükmedendir. Hakîm; insanların fitratının bozulmaması için onları dizginleyendir. Hakîm; ilmiyle varlıkların arasını ayırandır. Hâkim; kullarını kulluk şuuruyla bağlayandır. Hakîm; zamam zaman kullarının ipini çeken ve asılandır.”¹¹⁷ Şeklinde açıklanmıştır.

Kur'ân'da Hakîm ismine örnek verecek olursak: Hakîm ismi şerifi Kur'ân'da çok fazla zikredilen isimlerden bir tanesidir. “Doksan bir defa Allah için, dört defa Kur'ân için, bir defa da Allah'ın işi için, toplam doksan yedi kez zikredilmiştir. Ayrıca ‘Ahkemu'l-Hâkimin’ Hâkimlerin Hâkimi ve ‘Hayru'l-Hâkimin’ Hâkimlerin en hayırlısı şeklinde de kullanılmıştır.”¹¹⁸ Hüküm ve hikmet sahibi Allah'tır. Hâkimiyetini biz insanoğluna bahşetmiş olduğu bu âlemden anlamak pek zor değildir.

¹¹⁶ Sönmez, *a.g.e.* s. 206.

¹¹⁷ Razi, *a.g.e.* c. 8, s. 95.

¹¹⁸ Razi, *a.g.e.* c. 8, s. 96.

İKİNCİ BÖLÜM

TEĞÂBUN SÛRESİ

2.1. SÛRE'NİN KUR'ÂN'DAKİ YERİ

2.1.1. Sûre'nin Fazileti ve Özellikleri

Sûre'nin fazileti ile ilgili İbn. Kesir Tefsiru'l Kur'ân'il-Azim'de şöyle demiştir: “Taberâni demiştir ki: Abdullah b. Amr dedi ki: Resulullah (sav) şöyle buyurdu.”¹¹⁹“Doğan her çocuğun kafatası'nın eklemlerinin birbirine geçtiği yerlerde mutlaka Teğâbun suresinden beş ayet yazılıdır.”¹²⁰ Bu hadisin oldukça garip ve hatta münker olduğunu İbn. Asakir, el-Velid b. Salih'in biyografisinde rivayet etmiştir.¹²¹

Sûre Allah'ı yüceltme (tesbih) ifadesiyle başlar. Sûre'de Allah'ın varlığı ve peygamberlerin aracılığıyla Allah'a bağlılığı, ahiret yaşamını ve bu yaşama hazırlık aşaması olan dünya hayatı birlikte değerlendirilmiştir.¹²²

Resulullah (sav) bir hadisinde: “Her kim Teğâbun Sûresini devamlı okursa, ansızın ölmekten kurtulur.”¹²³ Buyurmaktadır.

“Resulullah (sav) uyumadan evvel Müsebbihat diye bilinen (İsra, Hadid, Haşr, Cuma, Saff, Teğâbun ve A'la) Sûrelerini okurdu.”¹²⁴ Kur'ân'ı Kerim'in tamamı kâinata ve insanlığa rahmet ve şifa niteliğindedir. Şöyleki âlemi baştan ve sıfırdan yaratan mevlamız bütün insanlığa göndermiş olduğu kurtuluş reçetesi sadece Kur'ân'dır. Dolayısı ile bütün olarak fazilet ve özelliklerle dolu olan ilahi kelimelerin (Kur'ân'ın) bir parçası olan ve konumuzu teşkil eden Teğâbun suresi de elbette ihtiva etmiş olduğu konularla özelliğini ortaya koymaktadır.

¹¹⁹ İmam Hafız İbn. Kesir, *Tefsiru'l Kur'ân'il Azim*, Trc: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2012. c. 11, s. 227.

¹²⁰ İbn. Kesir, *a.g.e.*, Trc: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2012. c. 11, s. 227.

¹²¹ İbn. Kesir, *a.g.e.*, Trc: M. Beşir Eryarsoy, İstanbul 2012. c. 11, s. 227.

¹²² Bekir Topaloğlu, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 2011. c. 40, s. 311-312.

¹²³ Muhammed Ebu Suud Efendi, *Ebû Suud Tefsiri (İrşâdü Aklis-Selim)*, Lübnan 2010. c. 8, s. 259.

¹²⁴ Ebu Davud, *Edeb*, s. 17; Tirmizi, *Fedailül-Kur'ân*, s. 21.

2.1.2. Sure'nin Diğer Müsebbihat Sureler ile Münasebeti

Sözlük anlamı ‘farklı iki şey arasındaki ilişki’ manasında olan Münasebet kavramının çoğulu ve ayet ile sure kavramlarının çoğul şekinden oluşan: münasebatu’l-ayat ve’s-suver terkinde münasebet yerine aynı anlamı ifade eden tenasüb terimi de kullanılmaktadır. “Tefsir ilminde bu bağlama; el-münâsebe beyne’l-âyât, et-tenâsüb beyne’l-âyât ve’s-süver, tenâsübü’l-ây ve’s-süver, münâsebâtü’l-Kur’ân da denilmektedir.”¹²⁵ “Kur’ân’ın bir bütün şeklinde işlendiği nazmü’l-Kur’ân konusunun münâsebâtü’l-âyât ve’s-süver ile ayrıca yakın ilişkisi vardır.”¹²⁶ “Hamîdüddin Ferâhî’ye göre nazm münasebeti de kapsayan çok geniş bir şekil ifade eder. Münâsebet ve tenâsüb kelimeleri ayet ve surelerin kendi aralarında icmal/tafsil, akli/hissi ve umumi/hususi gibi benzerlik çeşitleri ile veya illet/sebeb, benzerlik/karşıtlık gibi akli bağlarla anlam bağıını göstermek için kullanılmakta olup bu konu Kur’ân’ın günümüzdeki tertibi ile yakından ilişkilidir.”¹²⁷ Ayetler arasında ve yine sureler arasında mevcut olan konu, Mushaf tertibinin tevkîfi olması görüşü esas alınarak değerlendirilmektedir. “Ayrıca Kur’ân ayet ve surelerinin nüzul sebeplerini araştıran çalışmalardan esbab’ı nüzul Peygamber (sav)’den ve sahabilerinden bizlere gelmiş olan rivayetlerden beslendiği halde ayet ve sureler arasındaki ilişkilerin akla dayandığı belirtilmektedir. Çünkü münâsebâtü’l-âyât ve’s-süvere dair görüşler oldukça geç bir dönemde (IV./X. yüzyıl) vuku bulmuş ve bu yöndeki açıklamalar daha çok dirâyet tefsirlerinde yer almıştır.”¹²⁸

Kur’ân’daki ayet ve surelerin kendi aralarında sistematik bir şekilde bağlantı olduğunu ileri süren görüşe göre: Kur’ân lafzında olduğu gibi tertibinde de mu’ciz bir özellik taşımaktadır. “Münâsebâtü’l-âyât ve’s-süver konusu i’câzü’l-Kur’ân ilmiyle de ilgilidir ve onun alt disiplini kabul edilmiştir. Bu ilişkiyi kanıtlamak için

¹²⁵ İbn. Manzur, Muhammed b. Mükerrrem el-Afriki el-Mısri (ö. 711/1311), *Lisanu’l Arab* I-XV, Daru’s-Sadr, Beyrut 1944. c. I, s. 580.

¹²⁶ Mehmet Faik YILMAZ, *Ayetler ve Sûreler*, DİB yayınları, İstanbul 2009. s. 158.

¹²⁷ Ebu Abdillâh Bedruddin Muhammed b. Bahadır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısri el-Minhaci ez-Zerkeşi, *el-Burhan fi ulumi’l-Kur’ân*, (nşr: Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim), Daru’s-Sadr, Beyrut 1972. c. I, s. 131.

¹²⁸ Mehmet Faik YILMAZ, *Ayetler ve Sureler*, DİB yayınları, İstanbul 2009. s. 160.

tefsir yazan çağdaş müfessirlerden Emîn Ahsen Islâhî Kur'ân'ın mevcut tertibine aşırı vurgu yapar ve bu tertibin vahye dayalı olduğunu ileri sürer.”¹²⁹

Konumuz olan Teğâbun sûresi de bir müsebbihat sûre olması hasebi ile diğer müsebbihat sûreler olan; “İsrâ, Hadîd, Haşr, Saf, Cum'a, Tegâbun, A'lâ”¹³⁰ ile bağlantısı şu başlıklar altında değerlendirilebilir: “Allah (cc) bir önceki surenin girişinde, mazi kalıp ile ‘Allah’ı tesbih etti’ şeklinde buyurmuştur. Böyle bir ifade ileride söylenecek olan benzerliğe delalet etsin diye müzari kalıpla ‘Allah’ı tesbih ediyor’ şeklinde buyurulmuştur. Teğâbun suresinin başı ile kendinden önceki surenin sonunun münasebeti ve alakası şöyledir: Allah Teâlâ, önceki surenin son kısmında mü'minlere verdiği destekten, onları güçlendirmekten ve kuvvetlendirmekten bahsetmiştir. Böylece onları inanmayanlara karşı güçlü kılmış ve kâfirlere galip gelmelerini sağlamıştır. Bu tamamı ile Allah'ın hikmeti gereği olan bir durumdur. Çünkü Allah (cc) her türlü eksiklikten münezzehtir ve mutlak olarak her şeyden müstağnidir. Teğâbun Sûresi'nin başında ise: Yüceliğinin karşısında uygun olmayan şeylerden münezzehe olduğunu ve herkesin ittifak ettiği ve delalet eden şeyi zikretmiştir. Daha sonra yerde ve göklerde olan tüm mahlûkatın Allah'ı tesbih ettiğine değinilmiştir. Bu ise var olan ne varsa hepsinin maliki olduğu anlamına gelmektedir.”¹³¹ Nitekim Allah Teâlâ, “Göklerde ve yerde olan (herşey) Allah'ı tesbih eder. Mülk O'nundur”¹³² buyurmuştur. Hâkimler hâkimi olandır ve O'ndan başka da hükümdar yoktur. Her şeyi yaratan kuvvet ve kudret sahibi olan Allah malik olandır. Yarattığı tüm varlıklarda olduğu gibi gece ve gündüz, ayrıca bütün zamanlar Allah'ı zikreder tesbih eder. Konumuz olan surenin başında da aynı konu dile getirilmiştir. Ol demesi ile her şey hemen olur. Mülkün tek sahibidir. Mutlak manada Melik yalnız O olduğu için her şey O'nun ol demesi ile olur ve olacaktır. Bu ayrıca şu anlama da gelir: Sahip olmak sahip olunan tüm şeylerden daha kıymetli ve önemli olandır. Yani malik memlukten evladır ve değerlidir. O halde kendisinde bulunan şeref ve izzet dolu olan sıfatlara haizdir. Dolayısı ile O Kuddüs olandır.”¹³³ İlk defa

¹²⁹ Yılmaz, a.g.e., s. 161.

¹³⁰ Yılmaz, a.g.e., s. 162.

¹³¹ Fahrüddin er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1995, c. 21, s. 473.

¹³² Teğâbun, 64/1.

¹³³ Râzi, a.g.e., c. 21, s. 473.

Bağdat'ta bulunan İbn. Ziyad en-Nisaburi (ö. 324/936) tarafınan ayetler ve sureler arasında mana ilişkisinin olduğu düşüncesi dile getirilmiştir. O'ndan sonra bu fikri taraftar bulmuştur. Ayrıca zemahşeri'nin el-Keşşaf'ı ile de kaynaklarda yerini almaya başlamıştır.¹³⁴

“Ebû Bekir İbnü'l-Arabî, Kur'ân-ı Kerîm'de âyetler arasındaki ilişkinin son derece sağlam olduğunu, cümle dizilişi ve anlam bütünlüğü itibariyle Kur'ân'ın âdeti tek bir kelime gibi uyumlu olduğunu ifade etmiştir.”¹³⁵ Âyetler ve sûreler arasında anlam bağlantısının bulunduğu görüşü daha çok Zemahşerî, Fahreddin er-Râzî ve Burhâneddin el-Bikâî'nin tefsirlerinde Kur'ân'ı anlamının bir yöntemi olarak değerlendirilmiştir. “Bikâî, *Naẓmü'd-dürrer fî tenâsübi'l-âyet ve's-süver* adlı tefsirinde bütün sûreler ve âyetler arasında mânaya dayalı irtibatlar kurduğu gibi âyetleri oluşturan cümleler, hatta kelimeler arasında da ilişkiler bulunduğunu göstermeye çalışmıştır.”¹³⁶

2.1.3. Sûre'nin Önceki Sûre İle Münasebeti

Teğâbun sûresinin kendinden önceki Münâfikûn suresi ile üç şekilde ilişkili olduğunu Prof. Dr. Vehbe Zühayli şöyle dile getirmiştir:

İlk yaklaşım, kendinden önceki sûre'i celilede Allah Teâlâ Münafıklardan bahsetti ve sıfatlarını sıraladı ve mü'minlerden onlara uymamaları konusunda ikazlarda bulundu.¹³⁷ Teğâbun sûresi'nde ise “*Bundan evvel inkâr edip de işlerinin vebalini tadanların haberi gelmedi mi size?*”¹³⁸ Ayetinde bahsedildiği gibi, kâfirlerin sıfatlarını benimsememeleri konusunda mü'minleri uyarmakta, insanoğlunu inanan ve inanmayanlar diye iki kategoriye ayırmıştır. Ardından inananların Cennet'te inanmayanların ise Cehennem'de olacağını bizlere haber vermektedir.¹³⁹

¹³⁴ Yılmaz, *a.g.e.*, s. 162.

¹³⁵ Zerkeşi, c. 1, s. 132.

¹³⁶ Celaleddin Ebu'l-Fazl Abdurrahman b. Kemaleddin Ebu Bekr b. Muhammed el-Huzayri es-Suyûtî, *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut 1971. c. 2, s. 105-106.

¹³⁷ Vehbe Zühayli, *Tefsiru'l-Münir*, c. 14, s. 481.

¹³⁸ Teğâbun, 64/5.

¹³⁹ Vehbe Zühayli, *a.g.e.* c. 14, s. 481.

İkinci yaklaşım ise, Önceki surede “*Ne mallarınız ne evlatlarınız sizi Allah’ın zikrinden alıkoymasın.*”¹⁴⁰ Buyurarak ne malın ne evladın hiçbir şeyin kişiyi Allah’ın zikrinden alıkoymaması gerektiğini belirtmiştir. Konumuz olan Teğabun suresinde ise: “*Mallarınız da evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihandır.*”¹⁴¹ Denilerek sanki önceki surede geçen emrin illeti dile getirilmektedir.

Üçüncü ve son yaklaşımda ise: Bir önceki sure olan Münafikun suresinin sonunda Allah Teâlâ “*size rızık olarak verdiklerimizden infak edin.*”¹⁴² Buyurarak Allah yolunda infak etmeyi emretmiştir. Aynı şekilde bu surenin sonunda da “*kendinizin hayrı olarak harcayın*”¹⁴³ diye infakı emretmektedir. Ayrıca konumuz olan sure, insanların imandan kaçmaları ve Salih amel işlemeyerek, Allah yolunda harcamaktan kaçınarak, kıyamet günü hakkında birbirlerini aldattıklarına dikkat çekmektedir.¹⁴⁴ Önceki sure ile münasebeti bu şekilde izah edilmiştir. Ehl-i Kitap olanlar ve inanmayanlar hakkında belli bir tertip üzere bahsedildiği görülmektedir. Konu itibari ie bir kopukluğun olmadığı aksine birbirini tamamlar nitelikte ayetlerden oluştuğu görülmektedir.

2.1.4. Sûre’nin Kendinden Sonraki Sûre ile Münasebeti

Teğabun Sûresi’nin kendinden sonraki sure olan Talak suresi ile ilişkisini ve bağlantısını iki yönden şöyle açıklayabiliriz.

Birincisi, Teğâbun Sûresi’nin sonlarında “*Eşleriniz ve evlatlarınızdan sizin için düşman olanlar vardır.*”¹⁴⁵ Denilmiştir. Eşlerin düşmanlığı talaka, evlatların düşmanlığı da katı davranışlara ve nafakalarını kesmeye sebep olabileceğinden, bunu, içinde talak hükümleri, çocukların ve boşanan eşlerin nafakasına dair hükümler bulunan bir sure takip etmiştir.¹⁴⁶

İkinci yaklaşıma göre ise: Allah teala Teğâbun Sûresi’nin sonunda “*gaybı ile*” sözüyle ilminin kemaline işaret etmişti. Kendinden sonra gelen Talak Sûresi’nin sonunda ise kadınların maslahatına ve talaklarına ait hükümler hakkındaki ilminin kemaline işaret etmiştir. Sanki Allah Teâlâ o külli ilmi, buradaki cüz’iyyat ile beyan

¹⁴⁰ Münafikun, 63/9.

¹⁴¹ Teğabun, 64/1.

¹⁴² Münafikun, 63/10.

¹⁴³ Teğabun, 64/17.

¹⁴⁴ Vehbe Zühayli, *a.g.e.*, c. 14, s. 481.

¹⁴⁵ Teğabun, 64/14.

¹⁴⁶ Vehbe Zühayli, *a.g.e.*, c. 14, s. 507.

etmektedir.¹⁴⁷ Müsebbihat olarak geçen Teğâbun Sûresi kendinden önceki sûre, Münafikun Sûresi ile olan bağlantısını yine aynı şekilde herhangi bir kopukluk olmadan kendinden sonra gelen Talak Sûresi ile de devam ettirmiştir. Nazil olmaya başladığı günden ahirete kadar insanlık için bir mucize olan Kur’ân külli olarak da bir bütün oluşturmuştur. Gerek ayetler arasında ve gerekse de sûreler arasında bağlantılar mevcuttur. Ayrıca değişen ve gelişen dünya şartlarında insanı hayrete düşürecek kadar her daim güncelliğini korumuştur. Kıyamete kadar da koruyacaktır.

2.2. Sûre’ye Genel Bakış

2.2.1. Sûre’nin İsmi Ve Etimolojisi

İnanmayanların yani kâfirlerin dünyada iman etmemesinden dolayı ahiret hayatında uğrayacakları büyük bir kayıp ve aldanmış olmaları sebebi ile sure bu isimle isimlendirilmiştir.¹⁴⁸ Bu nitelendirme sure’nin dokuzuncu ayetinde geçmektedir: “*O günde (Allah) o toplanma günü için hepinizi bir araya getirecek. İşte bu aldanma günüdür.*”¹⁴⁹ buyurulmaktadır.

Medine döneminde nazil olmuş olup 18 ayetten oluşur. Sure ismini dokuzuncu ayette geçen: “et-Teğâbun” kelimesinden almıştır. Bu tabir (Teğabun) aldanma demektir. İman etmeyen küfür üzerine olanların aldanmış olacakları gerçeğinin ortaya çıkacağı gün anlamında bu güne: “Yevmü’t-Teğâbun (aldanma günü)” denmiştir.¹⁵⁰ İster mü’min olsun ister kâfir herkesin kusurlarının ortaya çıkacağı hiç kimsenin bir şeyi saklayamayacağının kıyamet günü vuzuha geleceği konu edinmektedir.

Kur’ân’ın tertip sıralamasına göre altmış dördüncü, nüzul sıralamasına göre ise yüz sekizinci suredir. Saf suresinden önce, Tahrim suresinden sonra Medine döneminde nazil olmuştur.

¹⁴⁷ Vehbe Zühayli, *a.g.e*, c. 14, s. 507.

¹⁴⁸ Vehbe Zühayli, *a.g.e*, c. 14, s. 481.

¹⁴⁹ Teğabun, 64/9.

¹⁵⁰ Ebu Suud Efendi, Ebû Suud Tefsiri, *İrşâdü Aklis-Selim*, c. 8, s. 260.

Gerek iman etmiş olsun ve gerekse de inkâr etmiş olsun bütün insanlığı yaratan Allah'tır. Buna rağmen insanlığın hepsine de dünya yaşamının var ediliş hikmetine binaen imkânlar verilmiştir. Sorumluluk üstlenmiş bir varlık olarak insanoğlu kendi özellikleri ve kâinatın yaratılış hikmeti üzerine düşünmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece İslam'ın temel prensipleri ortaya konmakta ve temel unsurları üzerinde durulmaktadır. Konumuz olan sure'nin son bölümünde: İnsanların Allah'a karşı görev ve yükümlülüklerini aksatmalarına veya yapmalarını engelleyecek olan birçok unsurla örülü olan dünya hayatının bu özelliği vesilesi ile Allah ile kul arasındaki ilişkiye zarar vermemesi için çok önemli öğütler verilmektedir.¹⁵¹

2.2.2. Müsebbihat Olarak İsimlendirilmesi

Allah Teâlâ'nın kullarına bir öğüt olarak göndermiş olduğu son ilahi mesaj olan Kur'ân' Kerim insanlığa bir mektup mahiyetinde olup mucize bir kitaptır. Cebrail (as) aracılığı ile Hz. Muhammed (sav)'e vahiy olarak gönderilmiş olan ilahi kanun ilahi hükmünü kıyamet'e kadar muhafaza edecektir. Kelime anlamı: 'okumak' anlamına gelen Kur'ân'ı Kerim 114 sure, 30 cüz ve kabul görmüş görüşe göre 6236 ayet'ten oluşmaktadır. Işık tutan ve yol gösteren ilahi kanunda bulunan her bir sure ayrı ayrı faziletler barındırıp insanlığa rehber olmaktadır. O'nu okuyanlara manevi armağanlar ihsan eder. Bu armağanlara topyekûn Kur'ân'ın faziletleri denilmiştir. Hadis'i şeriflerle de bu gerçeklik dile getirilmiştir. Müsebbihat olarak geçen sureler: İsrâ, Hadîd, Haşır, Saff, Cum'a, Teğâbun ve A'lâ sûreleridir. Müsebbihat sûreleri, sübhane, sebbeha, yusebbihu, sebbih ile başlayan sûreler demektir. Tesbih edenler manasında sebbeha şeklinde başlayan Kur'an-ı Kerim'deki sûrelere verilen isimdir.¹⁵²

Peygamber efendimiz (sav)'in şu hadisi ile müsebbihat sûrelerinin faziletini kavırıyoruz ve bunların arasında ise Teğâbun Sûresi'nin içinde olan bir âyet'e olan vurgusunu görüyoruz.

¹⁵¹ Ebu Suud Efendi, *a.g.e.*, c. 8, s. 260.

¹⁵² Fahrüddin Er-Râzi, *Tefsir-i Kebir Mefâtihi'l-Gayb*, Akçağ Yayınları, İstanbul 1995. c. 21, s. 474.

İrbad b. Sâriye der ki: Nebi (sav) uymadan evvel Müsebbihat surelerini okurdu ve: “*Bu surelerin içinde bin ayetten daha hayırlı olan bir ayet vardır*”¹⁵³ buyururdu.

“Bütün yönleri ile büyük bir hazine olan Kur’ân’ı Kerim’in okunması ile islamın en faziletli amellerinden biri yapılmış sayılır. O’nu okuyan hayır deryasına dalmış demektir. Yaratanı ile muhatap olmak için ve bu sayede makamların en hayırlısına erişmek için O’nu okumak gerekmektedir.”¹⁵⁴ Tegâbun Sûresi Allah’ı (cc) tesbih ile başlaması ile de Allah’ın azametini işaret olup müsebbihat olduğunu vurgular. Resulullah (sav) gece yatmadan önce “*Müsebbihat: İsra, Hadid, Haşr, Cuma, Saff, Teğâbun ve A’la sûrelerini okurdu.*”¹⁵⁵ Hadis’i şerifte de yine müsebbihat sûrelerinden olduğu vurgulanır.

2.2.3. Sûre’nin Nüzul Sebebi

Rivayet olunduğuna göre kâfirler; "Müslümanlar gerçekten Allah'a iman etmiş olsalardı Allah onları dünyada musibetlere karşı korurdu," demişler, bunun üzerinesure ayet-i kerimleri nazil olmuştur. Mezkûr ayet-i kerimler dünyanın iç yüzünü ve müslüman’ın dünyada karşılaştığı hayır veya şerri izah etmektedirler.¹⁵⁶

Ayet-i kerimelerde imanın netice ve nihayeti ile küfrün netice ve sonucu anlatılmıştır. Mü'minler’in ahirette elde edecekleri büyük kurtuluş ile kâfirlerin orada karşılaşacakları kötü akıbet izah edilmiştir.

“Çoğunluğun görüşüne göre ve kabul edilen görüş sure’nin Medeni olduğudur. Tahrîm Sûresinden sonra indirilmiştir. Dahhâk Mekkî olduğunu söylerken Kelbî Mekkî ve Medenî olduğunu söylemiştir. İbn Abbâs’tan rivayet olunduğuna göre son âyetleri dışında sûre mekkîdir. Avf ibn Mâlik el-Eşcaî, Hz Peygamber (sav)’e gelip ailesinin ve çocuklarının kendisine karşı sert, katı davranmalarından dolayı şikâyetle bulunmuş ve bunun üzerine Allah Tealâ da sûrenin sonuna kadar olmak üzere ‘Ey

¹⁵³ Ebu Davud, *Edeb*, s. 17; Tirmizi, *Fedailül-Kur’ân*, s. 21.

¹⁵⁴ Ebu Suud Efendi, *a.g.e.*, c. 8, s. 260.

¹⁵⁵ Tirmizi, *Fedailül-Kur’ân*, s. 21.

¹⁵⁶ Muhammed Mahmud Hicazi, *Furkan Tefsiri*, İlim Yayınları, İstanbul 2005, c. 6, s. 247.

iman etmiş olanlar, eşlerinizin ve çocuklarınızın içinde size düşmanlık edenler vardır,, ' âyetlerini indirmiş."¹⁵⁷

"Müslim el-Horasani şöyle der: 'Bu ayet, Avf b. Malik el-Eşcaî hakkında nazil olmuştur. Avf'ın aile efradı, onun hicretine, cihada gitmesine karşı çıkıyorlardı.' İbn Abbas (r.a.)'dan, bu ayetin ne demek olduğu sorulduğunda, o şöyle demiştir: 'Ayet'te bahsedilenler Mekkeli aynı zamanda da Müslüman idiler. Ayrıca Medine'ye hicret etmek istiyorlardı. Eş ve çocukları ise buna engel olmak istiyorlardı. İşte bu husus ayette, Eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman olanlarda vardır. O halde onlardan sakının, yani, onlara itaat edip de hicret etmemekten sakının' ifadesiyle anlatılmıştır."

2.2.4. Sûre'nin Medeni Oluşu

"Mukatil ve Kelbî'nin bu sure'nin bir kısmının Mekke'de diğer bir kısmının da Medine'de nazil olduğunu söylemelerine karşılık, İbn Abbas ve Ata bin Yessar ise, on üç ayetin Mekke'de, geri kalan ayetlerin ise, Medine'de nazil olduğunu söylemektedirler. Fakat müfessirlerin çoğu, bu sureyi Medeni olarak nitelemişlerdir. Surenin nüzul zamanını tayin etmemize yarayacak hiçbir ipucu bulunmamasına karşı, muhtevassından onun Medine'nin başlangıç dönemlerinde nazil olduğu anlaşılabilir. Bu bakımdan surenin uslûbu hem Mekki hem de Medeni ayetlerin uslûbuna benzemektedir."

"Kur'ân-ı Kerim'in altmışdördüncü sûresidir. On dokuz ayet, dört yüz yirmi bir kelime ve bin yetmiş harften ibarettir. Fasılası, ra, dal, nun ve mim harfleridir. Medenî surelerden olup, Tahrim suresinden sonra nazil olmuştur. Adını dokuzuncu ayetinde geçen "Teğâbun" kelimesinden almıştır. İbn Abbas ve Ata b. Yessar ilk on üç ayetin Mekke'de diğerlerinin Medine'de nazil olduğunu söylemişlerdir."

"Sûre, Medenî olmakla birlikte son bölümü hariç Mekkî surelerin özelliklerini taşımaktadır. Allah Teâlâ'nın, mülkün sahibi olduğunu, her şeyi O'nun yarattığı ve kalplerde saklananlara kadar her şeyi bildiği gibi hususlar zikredilerek, O'nun varlığı,

¹⁵⁷ Kurtubî, *a.g.e.* c. 18, s. 87. (Trc: Bedreddin Çetiner, *Esbab-ı Nüzul*, Çağrı Yayınları, c. 2, s. 891.)

¹⁵⁸ Râzi, *a.g.e.*, c. 21, s. 522.

¹⁵⁹ Ebu A'la el-Mevdudî, *Tefhim 'ul-Kur'ân*, Buruç Yayınları, İstanbul 1995., c. 6, s. 340.

¹⁶⁰ Alûsî, *Ruhu'l-Meânî*, Daru's-Sadr, Kahire 1955. c. 15, s. 119.

gücü ve kudreti hakkında şüphesi olanlar uyarılmaktadır. Ayrıca, geçmişte helak edilmiş kavimlerin haberlerinin birer ibret vesilesi olması gerektiği bildirilerek, onların helâklerinin sebebi olan şey olarak, kendilerine gösterilen apaçık mucizelere karşı peygamberlerini yalanlamaya devam etmiş olmaları gösterilmektedir.”¹⁶¹

Konumuz olan Teğâbun Sûresi genel hatları ile Medeni surelerin taşımış olduğu özellikleri taşımaktadır. Dolayısı ile âlimlerin çoğunluğunun da görüşü bu yönde olup sureye Medeni sûre ismi verilmiştir.

2.2.5. Sûre'nin Mekki Oluşu Hakkındaki Haberler

“İlim adamlarının çoğuna göre, Medine'de, Dahhak'e göre, Mekke'de inmiştir. Kelbi'ye göre, bir kısmı Mekke'de, bir kısmı da Medine'de inmiştir.”¹⁶² “İbn Abbas (r.a.)’dan yapılan rivayette ise, 14-18. âyetleri dışında tamamının Mekke'de İndiği belirtilmiştir.”¹⁶³

Sûre'nin tamamının Medeni olduğu söylenmiş olup son ayetleri hariç, Mekki olduğu da söylenmiştir.

Teğâbun Sûre'si Medeni bir sure olmakla birlikte son kısmı hariç daha çok Mekki surelerin özelliğini taşımaktadır. Mülkün sahibinin Allah Teâlâ olduğu, tüm kâinatı ve içindekileri O'nun yarattığı ayrıca kalplerde gizli olan şeylere kadar her şeyi bildiği gibi konular zikredilerek, Allah'ın varlığı, gücü kuvveti ve kudreti hakkında şüphe duyanlar uyarılmaktadırlar. Geçmiş milletlerden helake uğramış olanların haberlerinin her devirde insanlar için ibret vesilesi olması gerektiği vurgulanmaktadır. Bu milletlerin helake uğramalarının asıl sebebi ise kendilerine apaçık beyyinatlarla gelen Peygamberlerini yalanlamaları olmuştur.¹⁶⁴

2.2.6. Yarattığı İnsanların Kâfir ve Mü'min diye Ayrılması

¹⁶¹ Mevdudi, *a.g.e.*, c. 5, s. 485.

¹⁶² Kurtubî, *a.g.e.* c. 18, s. 131.

¹⁶³ Ali b. Muhammed el-Hazin. (ö. 741/1341) , *Lübabu't-te'vül fi Maani't-Tenzil*, Matbaa-ı Meymeniyye, Mısır 1944. c. 4, s. 274.

¹⁶⁴ Mevdudi, *a.g.e.*, c. 5, s. 485.

İman ve Mü'min

“İman; sözlükte birini, söylediği sözde tasdik etmek, kabul etmek, içten benimsemek, birine güven vermek ve şüpheyi düşmeden kalpten tasdik etmek anlamlarına gelir.”¹⁶⁵ Dini ıstılahta ise iman; “Hz. Peygamber (a.s.)'ın Allah'tan getirdiği dînî hükümleri, kesin olarak kalp ile tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul etmek, bunların gerçek ve doğru olduğuna inanmak demektir.”¹⁶⁶ İman eden kimseye mü'min denir. Mü'min ise Allah (cc)'tan indirilene (nur'a) iman eder.

“Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: Onun Peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz. Şöyle de dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.”¹⁶⁷ Görüldüğü gibi mü'min, ayırım yapmaksızın Allah'tan gelmiş olan bütün ilahi hükümlere, gönderdiği bütün peygamberlere ve bu peygamberler aracılığı ile gelen ilahi emirlere inanır ve tasdik eder. Çünkü bütün bu ilahi kaynaklı emirlerin ortak paydası Tevhid inancıdır. İman, belli bir düzen kaynağı, moral ve motivasyon merkezidir. Mü'min inandığı değerlerden aldığı manevi haz ile kendini daha emin ve güvende hissederken aynı zamanda çevresine ise moral ve cesaret kaynağı olur. Oysa iman sadece kuru bir laftan ibaret değildir, olmamalıdır. Aksine ruhlara serinlik veren ve çok önemli bir yaşam biçimi olmasıdır. Mü'min'in özellikleri gerek Kur'ân'da ve gerekse de Sünnet'te açıklanmıştır. İnançları, ibadetleri ve davranış biçimleri belirtilmiştir. Böylece mü'min öncelikle Allah'a daha sonra sırasıyla: şahsına, ailesine ve yaşadığı topluma karşı sorumlulukları vardır.¹⁶⁸ Konu ile ilgili bir ayet'te: “Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki, zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır.

¹⁶⁵ Buhari, *İman*, c. 2, s. 1

¹⁶⁶ Buhari, *İman*, c. 2, s. 1

¹⁶⁷ Bakara, 2/285.

¹⁶⁸ Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri, Camiu'l-Beyan fî Tefsiri'l-Kur'ân*, Hisar Yayınları, İstanbul 1996. c. 8, s. 349

*Onlar kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır. Yine onlar ki emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.”*¹⁶⁹ buyurulmuştur.

Küfür ve Kâfir

“Küfür kelimesi sözlükte, örtmek, perdelemek, gizlemek, uzak durmak ve nimete nankörlük etmek demek olup”¹⁷⁰ iman kelimesinin zıddıdır. Kalbinde mevcut olan iman inancını örten kim bulunursa ona kâfir denilmiştir. Küfür, inkârın her çeşidini barındıran kelimenin adıdır. Özellikle de iman esaslarını inkâr eden insanlara kâfir denilmiştir. Kâfir nitelendirmesine maruz kalmak için iman esaslarının hepsini aynı anda inkâr etmek şart değildir. İman esaslarından herhangi birini, herhangi bir ayeti veya bir helali haram ya da bir haramı helal saymakla da küfre girmiş olup kâfir kâfir nitelemesine de maruz kalmış olunmaktadır.¹⁷¹

Mü'min dini vecibeleri yerine getirmezse mesela beş vakit namazı kılmazsa, kötü huylarda ısrar ederse (içki içerse, kumar oynarsa, fuhşiyat'ta bulunursa vb.) hatta büyük günah işlerse de yine mü'mindir. Fakat isyankâr ve günahkâr olmuş olur. Derhal tövbe etmesi şarttır. Şayet usulüne göre tövbe ederse eğer Allah Teâlâ'nın af ve mağfiretine nail olmuş olur.¹⁷² Şayet bir insan küfürde ısrar eder ve kâfir olarak ölmüşse ebedi olarak cehennemde olacaktır. Bu mesele Kur'ân'ı Kerim'in birçok ayetinde net olarak ifade edilmiştir. Örneğin Al-i İmran Suresinin 91. Ayeti kerimesinde şöyle: “*Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, dünya dolusu altın'ı fidye verseler dahi bu, hiçbirisinden asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcıları da yoktur.*”¹⁷³ buyurulmaktadır.

“Nifak; gizli yola girmek, ikiyüzlülük etmek, dininde olduğundan başka türlü görünmek, içindekinin zıddını dışarıya yansıtmak demektir.”¹⁷⁴ Herhangi bir şekilde nifakta bulunan kimseye münafık denir. Kalbi ile inanmadığı, tasdik etmediği halde inandığını söyleyen kimseye münafık denilmektedir. Aynı zamanda her münafık olan

¹⁶⁹ Mü'minun, 23 / 1-8.

¹⁷⁰ Buhari, *Edeb*, c. 7, s. 27.

¹⁷¹ İbn Manzur, *a.g.e.*, c. 4, s. 556.

¹⁷² Kehf, 18/102-106.

¹⁷³ Al-i İmrân, 3/ 91.

¹⁷⁴ İbn. Manzur, *a.g.e.*, c. 4, s. 557.

kâfirdir. Yüce kitabımız Kur'ân'ı Kerim'de Allah (cc) şöyle buyurmuştur: *“İnsanlardan Allah'a ve ahiret gününe iman ettik diyenler vardır, ama onlar mümin değildir.”*¹⁷⁵ Bu münafıkların yalancı olmuş olmaları: *“Onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması sebebiyledir, artık onlar, anlamazlar.”*¹⁷⁶ Manasındaki ayetler ile bu münafıkların kâfir olmuş olmaları bizlere bildirilmiştir. İman ve küfür gibi iki zıt kutup arasında gidip gelen insanlar özellikle de Medine döneminde ortaya çıkmışlardır. Bunlar genellikle her iki tarafa da sizinleyiz mesajını vermeye çalışmışlardır. Bunu da kendi çıkarlarını göz önünde bulundurarak yapmış ve nifakta bulunmuşlardır. Buradan şu sonuç çıkarılabilir kanaatimizce de münafık da kâfirdir ancak kâfirden daha zararlıdır: çünkü görülen düşmana karşı siper alınabilir fakat bilinmeyen ve görülmeyen düşman daha çok zarara uğratabilir.

2.2.7. Ayetler Arasında Münasebet

“Ayetler ve sûreler arasında sistematik ilişkiler olduğunu ileri süren görüş, Kur'an'ın gerek lafzı gerekse tertibi'nin de mu'ciz olduğunu göstermeyi hedeflediği için münasebatü'l-â'yât ve's-sûver konusu İ'cazu'l-Kur'ân ilmiyle de ilgilidir. Bu ilişkiyi kanıtlamak için tefsir yazan son devir müfessirlerden Emin Ahsen İslahî, Kur'ân'ın mevcut tertibine aşırı vurgu yapar ve bu tertibin vahye dayalı olduğunu ileri sürer.”¹⁷⁷ Ayetler ve sureler arasında anlam ilişkilerinin bulunduğu yönündeki düşünce ilk defa Bağdat'ta İbn Ziyad en-Nisaburi (ö.324/936) tarafından ifade edilmiş, daha sonra bu yöndeki fikirler taraftar toplamaya ve Zemahşer'i'nin el-Keşşaf'ı ile tefsirlerde görünmeye başlanmıştır. “Ebu Bekir İbnu'l-Arabî, Kur'ân-ı Kerim'de ayetler arasındaki irtibatın son derece sağlam olduğunu, lafızlarının dizilişi ve anlam bütünlüğü itibariyle Kur'ân'ın adeta tek bir kelime gibi uyum sağladığını beyan etmiştir.”¹⁷⁸ “Gerek ayet ve gerekse de sure aralarında ilişkiler olduğu fikri daha çok Zemahşeri, Fahrüddin Razi ve Burhanuddin el-Bikâ'i'nin tefsirlerinde: Yüce kitabı anlamının bir şekli olarak değerlendirilmiştir. el-Bikâi, Nazmü'd-dürer fi Tenasübi'l-Ây ve's-Sûver isimli tefsirinde bütün ayetler ve sureler arasında anlama

¹⁷⁵ Bakara, 2/8.

¹⁷⁶ Münafikun, 63/3.

¹⁷⁷ Necati Kara, *Burhanuddin İbrahim b. Ömer el-Bikâi ve Tefsirindeki Metodu*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1994. s. 238-280.

¹⁷⁸ Abdülhamit Birışık, *Kur'ân'da İç Bütünlük: İslahî'nin Tefsir Yöntemi*, Kur'ân İlmi Araştırmaları, İnsan Yayınları, İstanbul 2001. s. 71-74.

dayalı irtibat kurmuştur. Hatta ayeti oluşturan cümle ve ya kelimeler arasında da anlam yönünden münasebetler olduğunu göstermeye çalışmıştır.”¹⁷⁹ Müfessirlere göre şayet peş peşe gelen ayet veya sureler arasında bir bağlantı kurulabiliyorsa, birbirlerini tamamlıyor veya destekliyorsa ya da anlam bakımından tamamlar ve te’kit veya tefsir ediyorsa aralarındaki münasebeti açıklamaya gerek duymamışlardır. Daha çok birbirleri ile açık ilgili oldukları görünmeyen ilişki yokmuş gibi görünen ayet ve sureler arasındaki tahmin ettikleri bağlantıları bulup ortaya çıkarmaya gayret etmişlerdir. Bunu da şu şekilde yapmışlardır: özellikle her sure’nin ana temasını tespit edip diğer destekleyicileri bulup, bulunan bu destekleyici faktörlerin asıl maksada uygunluk derecesini bulmaya çalışmışlardır.¹⁸⁰

Yukarıda da izah ettiğimiz gibi ayetle ve sureler arasında var olan bir münasebeti tespit etmek, ayrıca bu tespiti akla ve nakle dayandırarak ispatlamak görüldüğü kadar kolay bir konu değildir. Bu nedenle gerek sahabe ve gerekse de tabiun devri ve daha sonraki devirlerde ilahi kitabın bu özelliği üzerinde çaba gösteren pek fazla kişi olmamıştır. İslam dininde Kur’an’a dayalı ilimlerde genellikle tedricilik hâkim olmuştur. “Sarf, nahiv, tefsir, fıkıh, hadis, kelam, i’caz, belagat, meani ve beyan gibi ilimler, ya kısmen ya da büyük bir miktarda birbirlerinden faydalanarak müstakil birer ilim dalı haline gelmişlerdir.”¹⁸¹

2.2.8. Tarihi Olaylardan İbret Almak

Çevremizde daima ibret verici olaylar olmaktadır. Bazen de kendimiz yaşayarak bunlara şahit olmaktadır. Önemli olan bu olayları iyi tahlil edebilmek ve ilahi sırla yazılmış olan manaları kavrayabilmektir. Bazen bir bitki, bazen bir bal arısı, bazen bir okyanusların azameti, bazen bir insanın güler yüzü, hüznü dolu bir bakış, ummadık anda uzanan bir yardım eli, bazen de düşülen karanlıklar...vb. bütün bu olay ve örneklerin hepsinin üstünde düşünülmesi ve ibretler alınması gereken anlamlar ve çok önemli dersler bulunmaktadır. “Yanlış davranışların sebep olduğu iyi olmayan sonuçlardan ders çıkarmak anlamındaki: geçmek, aşmak manasına gelen

¹⁷⁹ Ebu’l-Hasen Burhanuddin İbrahim b. Ömer b. Hasen er-Rubat el-Hırbevi el-Bika’i, (ö. 885/1480) *Nazmu’d-Durer fi Tenasubi’l Ay ve’s-Sûver*, Dairetü’l-Maarifi’l-Osmaniyye, Haydarabad 1978. c. 1, s. 238-280.

¹⁸⁰ Zerkeşi, *el-Burhan*, c. 1, s. 36; Suyuti, *a.g.e.*, c. 2, s. 108; Subhi Salih, *Mebahis fi Ulümi’l-Kur’ân*, 1401/1981, s. 151.

¹⁸¹ Zerkeşi, *a.g.e.*, c. 1, s. 32.

ibret kelimesi, genellikle: ‘görünenden görünmeyene geçmek, nesnelerin ve olayların dış yüzüne bakıp onlardaki hikmeti anlamaya çalışmak, olaylardan ders alıp doğru sonuçlar elde etmek ve buna göre davranmak’ anlamında kullanılır.”¹⁸² İnsanoğlunun Allah’ın emirlerine, İslam dininin hükümlerine ve ahlaki olan kurallara uygun olarak hareket ederek sorunsuz yani mutlu olarak yaşamalarında ibret almanın büyük bir payı vardır. Bu yüzden yüce kitabımızda peygamberlerden, gönderildikleri toplumlardan ve isyankâr olanlardan bahs edilen kıssalardan genişçe yer verilmiştir. Özellikle de aşırılıkta ipini kaçırmış olan Firavun’dan bahsederken Allah Teâlâ:

إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّمَن يَخْشَى

"Bunda Allah'tan korkanlar için ibret vardır." ¹⁸³ buyurulmuş olup tanrılık iddiasında bulunan bu kâfir'in yaşamından ibret almamız istenmiştir.

Ancak bütün bu ayetlerin bahsetmiş olduğu gerçekliklerden yalnız akıl sahipleri anlarlar. Sadece aklını kullanabilenlerin ve sağduyusu ile hareket edebilenlerin bu olaylardan ibret alabileceği gerçeği gözden kaçmaz. “Yüce kitabımız Kur’ân’da, özellikle Bedir Gazvesi’nde sayılarının az olduğu halde nasıl galip olduklarının hatırlatılması ve Müslümanların bundan ibretler çıkarması istenmiştir. Kâinattaki her şey ve gece ile gündüzün birbiri ardınca gelmesi ibret alınması gereken olgulardandır. Zira Hz. Muhammed (sav) de kabir ziyaretinin ibret alınması için önemli olduğunu vurgulamıştır.”¹⁸⁴

Yüce Kur’ân’da iki türlü ibret kavramından bahsedildiği görülmektedir:¹⁸⁵

a- Birincisi dünyayı gezmek suretiyle müşahade etmek, önceki milletlerin geride bıraktıkları eserleri incelemek ve bunlardan çıkarılacak olunan tarihi sonuçlar ışığında inanç ve ahlak kurallarının bulunması, geliştirilmesi manasında kullanılmıştır. Özellikle Yusuf suresinde böyle bir incelemenin önemine değinilmiş olup:

لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ

¹⁸² İbn. Manzur, a.g.e., c. 4, s. 557.

¹⁸³ Naziat, 79/26.

¹⁸⁴ Zerkeşi, a.g.e., c. 1, s. 32.

¹⁸⁵ Zerkeşi, a.g.e., c. 1, s. 33.

“Onların geçmiş milletlerin ve peygamberlerin hayatlarında akıllı kimseler için birçok ibretler vardır.”¹⁸⁶ buyurulmuştur.

b- Bir diğer ibret alınması gereken çeşit ise: canlı veya cansız olsun tabiat üzerinde tasavvur ederek, oluşturdukları düzen ve intizam ile bu müthiş düzenin Allah tarafından konulmuş olması ve bu kanunun usulüne göre olan işleyişinden çıkan sonuçlar anlamındadır.

وَإِنَّ لَكُمْ فِي الْأَنْعَامِ لَعِبْرَةً نُّسْقِيكُم مِّمَّا فِي بُطُونِهَا وَلَكُمْ فِيهَا مَنَافِعُ كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ

"Sizin için hayvanlarda bir ibret vardır. Nitekim onların karınlarında olandan (sütten) size içecek sağlarız"¹⁸⁷

يُقَلِّبُ اللَّهُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَعِبْرَةً لِّأُولِي الْأَبْصَارِ

"Allah gece ile gündüzü ard arda getirir. Kuşkusuz bunda basiret sahipleri için bir ibret vardır"¹⁸⁸ bu ayetlerde geçmekte olan ibret kavramı, eşyadaki düzeni, insanları ve hikmetle yaratılmış olunmayı anlayarak gerek dünya ve gerek ahiret mutluluğu için bundan faydalanmayı istemektedir.

“Eşya ve olaylardaki bu ibret dolu manalar Kur’ân-ı Kerîm’de sık sık "âyet" ve "âyât" kelimeleriyle de dile getirilmiştir.”¹⁸⁹

Kur’ân’da geçen bazı kıssaların sonunda temel hedefin ibret alınması ve ders çıkarılması olduğu belirtilmektedir. Dolayısı ile eski toplumların başlarına gelen olayları, bela ve musibetlerin onlar gibi davranılması durumunda onlarla aynı sonucu tadabilecekleri mevzusu Kur’ân’da birçok kıssa da geniş yer tutar. Bu bakımdan genelde kıssalarda iyi veya kötü modelinin ortaya sergilendiği ve ahlaki ve erdemli olunmaya çağrıldığı malayani işlerden vaz geçilip kötülükten sakındırma amaçlanmıştır.¹⁹⁰

¹⁸⁶ Yusuf, 12/111.

¹⁸⁷ Mü’minun, 23/21.

¹⁸⁸ Nur, 24/44.

¹⁸⁹ İbrahim Kâfi Dönmez, *İslamda İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Ün. Yayınları, İstanbul 1997, c. 2, s. 240.

¹⁹⁰ Dönmez, a.g.e., c. 2, s. 368.

Kur'ân'ı Kerim ayet kavramının altında özellikle felaket ve musibet tabirlerini değerlendirmektedir. Nasıl ki Kur'ân'ı Kerim ayetlerden müteşekkil olmuşsa, Allah'ın yaratmış olduğu kâinat da meydana gelmiş bütün olaylar da genel anlamda birer ayet olarak nitelendirilmişlerdir. Bütün bu ayetlere ibret gözüyle bakmamız gerek. Peki, ibret nazarı ile bakmak ne demektir? “İbret, Arapça'da 'Abara' kökünden gelen bir kelimedir, bir yerden bir yere geçmek demektir. İbret, bu felaketleri sadece görülen sonuçlarıyla okumak değildir. Mesela, depremleri sadece fay hatlarıyla okumak değil, fay hatlarının da ötesinde metafizik boyutu anlamak, anlamaya çalışmak, o şekilde yorumlamak demektir.”¹⁹¹ Merhum Mehmed Akif'in çok anlamlı şu tespiti, Kur'ân'ın indiriliş gayesi olan irşat ve ikazın, muhtevası ve bir durum tespiti açısından bütün Müslümanları ibrete, düşünceye, sevk etmektedir:

“İbret olmaz bize her gün okuruz ezberde
Yoksa hiç mana aranmaz mı bu ayetlerde”¹⁹²

2.2.9. Peygamberlerin Getirdiği Beyyinat Nelerdir?

“البينة”Beyyine ‘ayrılmak, uzaklaşmak ve ayırmak, uzaklaştırmak’ mânasındaki beyn veya ‘açık seçik olmak, açık seçik hale getirmek’ anlamındaki beyân kökünden gelmektedir. Beyyine ‘ayrılmak, uzaklaşmak ve ayırmak, uzaklaştırmak’ mânasındaki **beyn** veya ‘açık seçik olmak, açık seçik hale getirmek’ anlamındaki **beyân** kökünden sıfat olup ‘apaçık delil, hüccet, kesin belge’ demektir.”¹⁹³ Kelimenin kökünde bulunan “ayrılmak” ve “açık seçik olmak” mânaları birbirini tamamlayıcı bir özellik taşır. “Şöyle ki: Tamamen meçhul veya az çok kapalı olan bir bilgi konusu öncelikle benzerleri ile tefrik edilir, daha sonra ise çok daha kolay bilinebilecek açık hale getirilir. Bu özellikte bir konu tamamen veya kısmen bilinemeyen bakışa konulara da öncülük yapar. Bilinmelerini sağlayarak doğruyu yanlıştan ve hakkı batıldan ayıran belge anlamında olan beyyine denilir.”¹⁹⁴ Biri müzekker (beyyin) olmakla birlikte beyyine Kur'ân'da yirmi kez geçmekte olup daha çok: “*aklî ve naklî delil, hüccet, açık belge, herkesçe bilinen tarihî olaylar, bu olaylara tanıklık eden harabeler, vahiy*” ve özellikle “*Kur'ân-ı Kerîm, nübüvvet müessesesi, son peygamber Hz. Muhammed, mucize, Hz. Sâlih'in*

¹⁹¹ İbn. Manzur, *a.g.e.* c. 4, s. 558.

¹⁹² Mehmet Akif Ersoy, *Safahat*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul 2011. s.170.

¹⁹³ İsfahânî, *el-Müfredât*, “byn” md. c. 5, s. 760.

¹⁹⁴ İsfahânî, *a.g.e.*, “byn” md. c. 5, s. 760.

mûcizesi olan deve”¹⁹⁵ mânalarında kullanılmaktadır. “Aynı kelimenin çoğulu olan beyyinât ise elli iki yerde tekrarlanmakta ve genellikle “âyetler” mânasına gelmekte veya âyât kelimesini nitelemektedir. (*Âyâtün beyyinât*)”¹⁹⁶ (apaçık âyetler, belgeler) terkibi bir yerde (*Âl-i İmrân* 3/97), makâm-ı İbrâhim başta olmak üzere Kâbe’de bulunan ve “ibret verici hâtıralar taşıyan tarihî belgeler” anlamında kullanılmıştır. Hz. Mûsâ’ya verilen “dokuz açık belge”¹⁹⁷den bahseden âyette ise (*İsrâ* 17/101) Hz.Musa’ya verilen dokuz açık beyanat, kendisine verilen mucizeler veya verilen emirler anlamına geldiği kabuk edilmiştir. Kur’ân’da aynı şekilde birçok türetilmiş olunan fiil sigasıyla mutlak manada gerçeğin, kitaptan gizlenenlerin, geçmiş ümmetlerin ihtilafları açıklanıp belgelendiği, akıllı kiselerin ibret nazarlarına sunulduğu dile getirilmiştir. Ayrıca Kur’ân’da eşit mana ve muhtevaya ulaşmak için tafsil ve tasrif tabirleri de kullanılmıştır.¹⁹⁸

“Beyn ve beyan köklerinden türetilmiş masdarlardan ve bunlardan türetilen kavramlar tekrardan beyyine anlamında kullanılmıştır. Yüzden fazla ayette bulunan mübin kavramı apaçık, beyyin anlamında ekseriyetle: Kur’ân, belağ, sultan (karşı konulamayan güç), nezir, adüv, dalal ve sihir kelimelerini belirtmektedir. ‘Gerçeği açıklayan’ vuzuha getiren, belli eden anlamındaki **müstebîn** ile ‘âyâtin mübeyyinât’ terkiibindeki **mübeyyinât** da aynı şekildedir.”¹⁹⁹ Muhtelif hadislerde yer alan beyyine daha çok hukuk teimi olarak da kullanılmıştır. “İzah etmek, delillendirmek, farklı ihtimalleri ve şüpheleri bir tarafa bırakıp net bir şekilde gerçeği dile getirmek” manasına gelen ve beyn kökünden türeyen iki yüz elli’den fazla kelime bulunmaktadır. Ayrıca bilmek, anlamak ve belge kavramlarını barındıran tafsil, tasrif ve hidayet gibi kavramların Kur’ân’da bulunması tamamıyla İslam literatüründe bilgi, belge, akıl ve basiret kavramları ile hitap ettiği görülür. Ayrıca “*De ki işte benim yolum: Ben de bana uyanlar da basîret prensibine bağlı olarak Allah’a davet etmekteyiz*”²⁰⁰ Meâlindeki ayet-i kerîme İslam doktrininin bu temel özelliğini dile getirir. Yüce kitabımız Kur’ân’da daha önceki milletlerden ve gönderilmiş peygamberlerden örnekler yer almıştır. Bununla düşünme örnekleri

¹⁹⁵ A ‘râf, 7/73.

¹⁹⁶ Âl-i İmrân, 3/97.

¹⁹⁷ Taberî, c. 15, s. 171-173.

¹⁹⁸ İsfahânî, a.g.e., “byn” md. c. 5, s. 761.

¹⁹⁹ İsfahânî, a.g.e., “byn” md. c. 5, s. 761.

²⁰⁰ Yûsuf, 12/108.

verilmiştir. Ayrıca peygamberimizin sünnetinde de böyle misallere sıkça rastlanmaktadır. İslam dini insanın dini doğruları kabullenerek belli bir yaratılışa haiz olduklarını kabul etmesini kolaylaştırmak için bu ikna edici deliller kullanır.

Bütün bunlarla birlikte sosyal çevre, insani ilişkiler, zararlı telkinler, arzuve ihtiraslar, dünyalık kaygısı vb. dış tesirlerin insanların gerçekleri görüp kabullenmelerini kendi iradelerini kullanarak benimsemelerini engelleyebilir. Bütün bunlar seçim yapmayı zorlaştırsa bile hürriyeti ortadan kaldıramaz. Bahsedilen bu olumsuz şartların şayet seçme hürriyetini devre dışı bırakması durumunda kişi sorumlu tutulmamıştır. İslam dinini bu emir telakkisi farklı iyi kötü, hak batıl çatışmasına delil olarak kullanılması şöyle buyurulmuş bir ayet'i kerimede kendini kanıtlamıştır: (لِيَهْلِكَ مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيَىٰ مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ) "...Tâ ki ölümü tercih eden apaçık delili görerek ölmüş olsun, yaşamayı tercih eden de apaçık delili görerek yaşamış olsun"²⁰¹ buyurulmuştur.

2.2.10. Öldükten Sonra Dirilmeyi İnkâr Edenler

Konumuz olan Teğâbun Sûresinde Allah Teâlâ: "Kâfirler öldükten sonra hiç diriltilmeyeceklerini iddia ederler. Ey Muhammed de ki: "Hayır rabbime yemin ederim ki öldükten sonra mutlaka diriltileceksiniz. Sonra da yaptıklarınız size bildirilecektir. Bu, Allah'a çok kolaydır."²⁰² Buyurmaktadır.

İnkâra sapmış olanlar Allah'ın kendilerini öldükten sonra bir daha diriltmeyeceğini sanırlar. Dolayısı ile inkârlarında ısrar etmeye devam ederler. Ey Peygamber o inkâr edenlere de ki: "Hayır durum sandığınız gibi değil rabbime yemin olsun ki sizler mutlaka diriltilip kabirlerinizden çıkarılacaksınız. Sonra da dünyada iken işlediğiniz ameller sizlere bildirilecek ve ona göre ceza veya mükâfat göreceksiniz. Bu Allah için pek kolay bir iştir."²⁰³

Allah'ı ve ahreti İnkâr edenlerin sağlam bir delilleri yoktur. Geçmişte ve günümüzde hala böyledir. Hiçbir zaman ölümden sonra yeni bir hayatın olmayacağını kesinlikle kimse kanıtlayamayacaktır. Hiçbir bilimsel ve akli delilleri olmadığı halde bu akıl yoksunu zavallı kesim ahiretin olmadığını ileri sürerler. Kesin

²⁰¹ Enfal, 8/42.

²⁰² Teğâbun, 64/7.

²⁰³ Taberi, a.g.e., c. 8, s. 314.

bir dayanakları olmadığı halde.²⁰⁴ Ölümünden sonra hesabın olmadığını ileri sürmek ve yapılan kötülüğe karşılık verilmeyeceğini düşünmek, iyiliğe de mükâfatın olmayacağını zannetmek tam anlamıyla akılsızlıktır. Böyle düşünen bir kimse ya deist bir düşüncededir. Yani Allah'ın yarattıktan sonra müdahalesini kestiği yönündedir. Bir başka sebep ise bu âlemin tesadüfî olarak var olduğu ve hiçbir mükemmel güce dayanmadığı görüşünde olmalarıdır. İlk görüşe bakacak olursak mantıki bir çelişki görürüz. Çünkü kâinatın yaratılışını bir hikmete dayandırıp sonra bundan el çekmiş bir yaratıcı asla adil değildir ve bu da Allah'ın el-Adl ismi şerifiyle uyuşmaz. İkinci görüşe göre ise, tesadüfî yaratılışın kabul edilmesi öncelikle akla terstir. Tesadüfî bir oluşumun ardından akıllı bir varlığın yaratılması mümkün değildir.²⁰⁵ Bunlara bu şekilde inanan ve inkâr eden bir kimse gaflette boğulmuş ve zarar edenlerden olmuştur. Çünkü insan Allahın vermiş olduğu irade ile mutlaka; iyi ve kötüyü, güzel ve çirkini, kolay ile zor, doğru ile yanlış ve daha birçok şeyi ama en önemlisi doğum ile ölümü idrak etmektedir. Buna rağmen insan hala inkâr edebiliyorsa bu gerçeği görmek istememesindendir.

*“İnkâr edenler, zaman zaman keşke biz de Müslüman olsaydık, diye arzu ederler.”*²⁰⁶ Ayet'i kerimeye göre: Müfessirler inkâr edenlerin bu temennilerde ne zaman bulunacağı konusunda üç farklı görüş öne sürmüşlerdir. Bunlar sırası ile ölüm anında kıyamet anında veya âhirette Müslümanların affedilerek cehennemden çıkarıldıkları vakit olacağı şeklindedir.²⁰⁷ Bu konuda Razi, Zeccac'a isnat ettiği *“İnkâr eden kimse her ne zaman bir azab ile karşılaştığında ve Müslüman bir kimsenin güzel durumunu gördüğünde keşke Müslüman olsaydım diye temenni edecektir.”*²⁰⁸ Görüşünü benimsemektedir.

Bu hususta Allah Resulünün şöyle buyurduğu zikredilir: “kıyamet günü cehennemlikler cehennemde toplandıkları ve beraberinde kible ehlinde olup da günahları bulunan birtakım kimselerin bulunduğu zaman kâfirler onlara “Siz Müslümanlardan değil miydiniz?” sorusunu sorarlar. Onlar da ‘Evet’ diye cevap

²⁰⁴ Mevdudi, *a.g.e.*, c. 6, s. 344.

²⁰⁵ Mevdudi, *a.g.e.*, c. 6, s. 345

²⁰⁶ Hicr, 15/2.

²⁰⁷ Yazır, ts., c. V, s. 190; Beydâvî, *Envaru't-Tenzil ve Esraru't-Te'vil*, c. 4, s. 206; Ebu'l Berekât Abdullah b. Ahmed b. Mahmud en-Nesefî, *Medâriku't-Tenzil ve Hakâiku't-Te'vil*, (Thk: Yusuf Ali Bedîvî), Dârul-Kelimi't-Tayyib, Beyrut, 1998, s. 564. 45.

²⁰⁸ Râzî, *a.g.e.*, c. 19, s. 158.

verince, inkârcılar, “İslam’ın size hiçbir faydası yokmuş siz de bizim gibi yanıyorsunuz” derler. Bunun üzerine Allah’u Teâlâ rahmeti ile Müslümanların hepsinin cehennemden çıkarılmasını ister. Artık Müslümanlar cehennemden çıkarılmıştır. Tam da o zaman inkârcılar, “*Keşke biz de Mslüman olsaydık*”²⁰⁹ diye temenni ederler. İnkâr edenler dünyada Rasulullah’a karşı alaycı tutum sergilemişler ve onun risaletini inkâr etmişlerdir. Hazin sonları olan cehennem ateşi ve azabı onlara uğradığı zaman ise pişmanlıklarını dile getirerek “keşke Müslüman olsaydık.”²¹⁰ Derler.

İnkâr edenler ahiret günü peygamberin risaletini ve getirmiş olduğu ilahi vahyin doğruluğunu tasdik edecekler ancak bu itirafları ve pişmanlıkları onlara hiçbir fayda sağlamayacaktır. Dünyada iken yapmış olduklarının karşılığını ne bir eksik ne de bir fazlalık olmadan tastamam verilecektir. Ayette belirtildiği üzere “*o gün hiç kimse en ufak bir haksızlığa uğramaz.*” “Size *orda ancak yaptıklarınızın karşılığı verilir.*”²¹¹ Ayeti ile de bu gerçeklik dile getirilmektedir.

2.2.11. Allah’a Peygambere ve Ahiret’e İman

Allah’a ortak koşup şirkte olanlar ve O’nu doğrudan inkâr edenler, dünya hayatından sonra ahiret hayatının varlığı ve bu hayat’ta yeniden dirilmeye inanmaları konusunda şu üç esasa iman etmeye davet ediliyorlar.²¹²

- a) Allah’a
- b) Peygamberlerine
- c) Ahirete

Sonu olan ve kimsenin ebedi kalamadığı bu fani âlemin sonunda baki olan bir ikinci bir hayatın olmasını zorunlu kılmıştır. Şayet öyle olmasaydı yeniden dirilme ve hesap olmasa eğer bu dünya hayatı sebepsiz ve neticesiz olacaktı. Dolayısı ile özellikle haksızlıklar eden, kötülüklerde ısrar edenler ve her türlü yasakları çiğneyenler için hesabın olmaması en büyük mükâfat olmuş olurdu. Tam aksi dünya

²⁰⁹ Râzî, *a.g.e.*, c. 19, s. 158; Maturîdî, *Te’vilatü’l-Kur’ân*, c. 8, s. 7; Yazır, c. 5, 190.

²¹⁰ Hicr, 15/2.

²¹¹ Yâsin, 36/54.

²¹² Celal Yıldırım, *İlmin Işığında Asrın Kur’ân Tefsiri*, Anadolu yayınları, Anadolu Yayınları, İstanbul 2005. c. 12, s. 622.

hayatında çeşitli zorluk ve sıkıntılara maruz kalmışlar içinde karşılık alınamayak olduğu için zulüm olmuş olurdu. Lakin Allah'ın adaleti buna müsaade etmez. Çok ince hesaplarla var edilmiş olunan bu kâinat ve yaratılmış olan canlı ve cansız tüm mahlûkatın bir yaratıcısının olduğu kesindir.²¹³

“Dolayısı ile hiçbir tesadüf her ne kadar harika bir şekilde işlemişse işlesin hatta akıllara durgunluk verse bile bu kadar müthiş bir kâinatın bir zincirin halkaları misali birbiri ile ilintili olası gibi bir mükemmellik ile var olması ve bunun bir tesadüf eseri olması düşünülemez. Böylece varlığının başlangıcı ve yine varlığının sonu olmayan mükemmel bir yaratıcının mevcudiyetini bu kâinat ve içindekiler bize göstermektedir.”²¹⁴

Allah'a ve O'nun peygamberine olan iman indirilen kitaba imanı gerekli kılmakta ve bu kitaba iman ise diğer tüm iman esaslarını kabule götürmektedir.

Sonuç olarak bu üç esasa iman tüm diğer iman esaslarına inanmayı ve onları kalbinde taşımayı sağlamakla birlikte vazgeçilmez bir hayat nizamı oluşturur.

2.2.12. Teğâbun (Toplanma Günü)

Kıyamet günü Allah'ın sizleri topladığı gündür toplanma günü. Toplanma günü denmesinin asıl sebebi gelmiş geçmiş herkesin o gün tek bir yerde toplanmasıdır. Artık gözler onları görür ve onlara sesler duyurulur.²¹⁵ Nitekim Hud Suresi'nde şöyle buyurulmuştur: “*Muhakkak ki ahiret azabından korkanlar için bunda ibret vardır. O gün bütün insanların toplanacağı gündür ve o görülecek gündür.*”²¹⁶ Kimin aldanıp kimin aldanmadığının ortaya çıkacağı gün o gündür. İbn. Abbas (ra) şöyle buyurmuştur: Kıyamet'in isimlerinden bir tanesi de teğabun ismidir. Öyleki cennet'te olanlar o gün cehennemlikleri aldatmıştır. Katade ve Mücahid de bunu desteklerler. Mukatil ibn. Hayyan şöyle der: Bunların cennete bunların ise cehenneme girmesinden daha büyük bir aldanma olamaz. Böyle bir tabir Allah'ın: “Salih amel işleyip Allah'a inanan kimselerin Allah günahlarını bağışlar, kusurlarını örter ve

²¹³ Yıldırım, a.g.e. c. 12, s. 624.

²¹⁴ Yıldırım, a.g.e. c. 12, s. 625.

²¹⁵ İbn. Kesir, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, , Çağrı yayınları, İstanbul 1993. c. 14, s. 7931.

²¹⁶ Hud, 11/103.

onları altlarından ırmaklar akan cennetlerine alır. Kurtuluşa erenler de bunlardır. İnkâr edip küfürde ısrar edenlere gelince onlarda cehennem ashabıdır. Ebediyyen kalacakları ve azap dolu kötü dönüş yurdu orası. Kavlini böyle tefsir etmektedir.”²¹⁷ Ayet’i kerime’nin de belirttiği gibi kıyamet olayından hemen sonra insan ve cinlerin tekrar diriltilip toplanacağı yeni bir hayatın başlangıcı olan güne dikkat çekiliyor. Sayıları milyarlarca olacak olan insan ve cinler çok hızlı ve eksiksiz bir şekilde hesaba hazır bir duruma getirileceklerdir. İnsan idrakinin alamayacağı bir büyüklükte bir alan olacaktır bu kurulan hesap yeri. Fakat özellikle astronomiyi bilenlerin bunun şaşılacak bir durum olmadığını söyleyebilirler. Çünkü Allah’ın yaratmış olduğu bu uçsuz bucaksız evrende yaşadığımız gezegenin milyonlarca katı büyüklüğünde yerlerin varlığı kanıtlanmıştır. Özellikle hadis’i şeriflerde arşın çok büyük bir sistem olduğu bir tavan görünümünde olduğu söylenmiştir. Dolayısı ile cennet ve cehennem arasında kurulacak olan mahşer’in alanının büyüklüğü tartışılmaya gerek olmaksızın büyüklüğünü kanıtlar niteliktedir.²¹⁸

Toplanma alanı, bilinen dünya üzerinde olmayacaktır. Dünyadan gayrı tasavvuru mümkün olmayan çok büyük bir yerdedir.“ *O gün ki yer başka bir yere, gökler de başka göklere çevrilir ve (hepsi de) o bir olan, herşeyi kahr’u saltanatı altında tutan Allah’ın huzuruna koşarlar.*”²¹⁹ buyurulmuştur.

Tamamiyle ilahi takdir’in hükmüyle dünya sisteminden ayrılıp Allah’ın takdiri ile oluşacak olan mahşer alanına dayanacak ve yeniden dirilme olayı orada gerçekleşecektir. İnsanı kurtuluşa götürecek olan ise işlediği salih ameli ve en önemlisi ise imanıdır. İman, tüm inanç esaslarını; Salih amel ise, iman edilen inanç esaslarını tatbik etmesi ile kazanılacaktır. Elde edilecek olan yegâne mükâfat ise elbette ki cennettir. Cehennemliklere katılmanın sebebi ise gerçeği (hakkı) inkâr ve Allah’ın elçilerinin getirdikleri beyyinatı yalan saymak olacaktır.²²⁰

2.2.13. Başa Gelen Musibet

²¹⁷ İbn. Kesir, *a.g.e.*, , Çağrı yayınları, İstanbul 1993. c. 14, s. 7931.

²¹⁸ Celal Yıldırım, *a.g.e.*, c. 12, s. 623.

²¹⁹ İbrahim, 14/48.

²²⁰ Yıldırım, *a.g.e.* c. 12, s 627.

Yüce Allah (cc) Hadid Sure'sinde şöyle buyurmuştur: “*Yeryüzüne ve başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce kitapta bulunmasın. Şüphesiz ki bu Allah’a göre kolaydır.*”²²¹ Teğâbun Sûre'sinde ise: “*Allah’ın izni olmadıkça hiçbir musibet isabet etmez*”²²² buyurmuştur. İbn. Abbas şöyle der: “Allah’ın izninden kasıt O’nun emridir. Yani kaderi ve meşîyyetidir. Her kim Allah’a inanırsa Allah onun kalbini doğruya erdendir, O her şeyi bilendir. Bir musibet isabet ettiğinde bunun Allah’tan olduğunu bilip, kaza ve kadere iman etmek gerekmektedir. Buna sabretmek en doğru davranıştır. Allah’ın hükmüne teslim olup dünyada kaybettiğini Allah’tan beklerse Allah O kimsenin kalbine hidayeti bahşeder ve ona güven duygusu verir.”²²³

Ali ibn. Ebi Talha, İbn. Abbas’tan şöyle rivayet eder; “*Kim Allah’a inanırsa, onun kalbini doğruya götürür. Yani kalbini yakine erdirir ve böylece o kişi, başına gelen şey’in kendisinden ayrılmayacağını, başına gelmeyecek şey’in de başına isabet etmeyeceğini bilir.*”²²⁴ Bunlara bakıldığında insanın musibet denen herhangi bir durumla karşılaşması ve gerek dünya gerekse de ahiret yurdunda muzdarip olmasının yegâne ve tek sebebiyine insanın kendisidir. O halde yapılacak tek şey hayat rehberi olan Kur’an’a göre yaşamak ve O’nun emir ve yasaklarını yerine getirmektir.

2.2.14. Hakka İman Kalbi Doğruya Eriştirir

“*Kim Allah’a iman ederse, Allah onun kalbini doğruya çevirir...*”²²⁵ Peygamber efendimizin tebliği ile bağlantılı olarak kalbimizi ve düşüncemizi bu doğrultuda sabit tutarak iyi olanı ve faziletli olanı arayarak kalbiselim ve akliselim ile hareket etmiş olacağız. Bunu yaparken ne kadar samimi davranmışsak o kadar ileri düzeyde hidayeti kazanmış oluruz. Niyetler insanı varılacak son noktaya götürür. Niyet halis ise doğru yola götürür. Bu ise Sünnetullah’ın bir gereğidir. Bu Allah’ın irade ve dilemesi ile yakından ilgilidir.²²⁶

²²¹ Hadid, 57/22.

²²² Teğâbun, 64/11.

²²³ İbn. Kesir, a.g.e., Çağrı yayınları, İstanbul 1993. c. 14, s. 7932.

²²⁴ İbn. Kesir, a.g.e., c. 14, s. 7932.

²²⁵ Teğâbun, 64/11.

²²⁶ Kurtubi, a.g.e. c. 18, s. 87.

Ayrıca onuncu ayet'i kerime'de buna değinilmiştir. Ardından Allah'a itaat ve imanın elzem olduğu sonrasında ise peygamberine itaatın gerekliliğine değinilmiştir. Bunu yapanlara çok sağlam bir kıtas verilmektedir. Aksi istikamette yol tutanlar ise, itaat olmayan bir imanın meyvesiz bir ağaç misali olduğu gerçeği dile getirilir. Eş'ariler'e göre böyle olan bir iman eksiktir, noksandır ve kurumaya mahkûmdur.²²⁷

Kur'ân'ı Kerim'in bahsetmiş olduğu ana kurala göre: gerek peygamberlerin ve onların yolunda yürüyen âlimlerin asıl görevleri, hak olan doğru yolu göstermektir. Gösterilen bu doğru yola erdirmek ise yalnız Allah (cc)'a aittir. Oraya erdiren Allah dilerse orada sabit dilerse de oradan alabilir, bu Allah'ın takdirinde olan bir durumdur.²²⁸

Allah'a iman insanı huzura ve dolayısı ile kurtuluşa erdirir. Tam bir teslimiyetle iman eden bir mü'min dünya hayatında her ne ile karşılaşırse karşılaşsın bütün bunların Allah'tan olduğuna emin olup teslimiyet gösterir. Bunun sonucunda mutmain bir kalp ile huzura erer. Çevresinde daima huzur ve sükûnet barındırır ve bu huzur hem dünya hayatına hem de ahiret hayatına sirayet eder. Nihayetinde korktuklarından emin umduklarına nail olma şuuruna sahip olur.

2.2.15. Allah'a Güvenip Dayanmak İmanın Gereğidir

*"Allah vardır ve birdir. Hiçbir ilah yok, ancak o vardır. Mü'minler ancak Allah'a güvenip dayansınlar."*²²⁹ Allah Teâlâ mutlat güven kaynağı ve tek hâkimdir. Yaratılmış olan ne varsa bilinen bilinmeyen ne varsa zerreden küreye her şey O'nun kudretini ve azametini yansıtmaktadır. Bütün sistemler Allah'ın varlığını kanıtlar nitelikte olup birliğinin damgasını taşımaktadır. İlâhi kanunun olmadığı hâsâ Allah'ın olmadığı bir düzen asla kabul edilemez. Hatta birden fazla ilah olması durumunda ise sabit olan bu mükemmel düzenin bekası sağlanamazdı. Oluşabilecek kargaşa kaçınılmaz olurdu. Kurulmuş olan ve saat gibi işleyen bu kâinat mekanizması tahribata uğrar ve düzenden bahsetmek imkânı kalmazdı. Fakat kâinat kurulduğundan beri en ufak bir düzensizliğe ve kargaşaya tanıklık etmemiştir.

²²⁷ Kurtubi, *a.g.e.* c. 18, s. 88.

²²⁸ Kurtubi, *a.g.e.* c. 18, s. 89.

²²⁹ Teğâbun, 64/13.

Böylelikle yaratıcının bir ve tek olduğunu kanıtlayan en önemli gerçekliklerdendir. Madem yaratan tek ve en güçlü olandır, yaratmış olduklarının iyiliğini istemektedir ve bin bir türlü güzel nimetlerle hem bizi hem de âlemi süslemiştir o zaman akıllı insana ne oluyor ki Allah’a güvenip dayanmasın. Gerçek budur, öyleyse sadece Allah’a güvenip O’na dayanmak iman gereğidir. Ayrıca Müslümanlığın teslimiyet derecesidir.²³⁰

²³⁰ Yıldırım, *a.g.e.* c. 12, s 628.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEĞÂBUN SÛRE'SİNİN TEFSİRİ

3.1. Dünya Hayatı

3.1.1. Allah Teâlâ'yı Tesbih Etmek

Tesbih: Allah'ı tüm eksik sıfatlardan münezzeh kılma, tek ve ulu olduğunu bilme, kesintisiz olarak Allah'a ibadet etme ve 'sübhanellah' demektir. Namazlardan sonar otuz üç kere 'sübhanellah', yine otuz üç defa 'elhamdulillah' ve otuz üç defa da 'Alla'u ekber' demek birer tesbih ifadesidir.²³¹

Kur'an'ı Kerim'de Allah'ı ululayan ve tesbih eden kavramların sayısı yüze yakın yerde zikredilmektedir.

Tesbih kavramı Kur'an'da Yüce Allah tarafından zikirle birlikte kullanılmıştır.

*"Ey inananlar! Allah'ı çok zikredin (anın) ve O'nu sabah akşam tesbih edin."*²³²

Ayet'i kerimede Yüce Allah inanmış ve iman etmiş kullarından kendisini zikirle ve tesbihle anmalarını istemiştir. Dolayısı ile tesbih ve zikir birlikte kullanılmıştır. Tesbih etmek de ziki'in bir başka şeklidir. Ayrıca zikir kavramı farklı tasavvufi kavram ve durumları da içermektedir. Tesbih de bunlardan biridir. Zikredilen bu ayette geçmekte olan tesbih kavramı için âlimlerden farklı açıklamalar gelmiştir. Bazıları bunu Allah'ın her türlü eksiklikten uzak tutmak olduğunu dile getirmişlerdir. Bazıları ise namaz ve dua manalarında olduğunu belirtmişlerdir.²³³

Ayrıca yine Yüce Kur'an'da gökte ve yerde bulunan her şey'in Allah'ı zikredip tesbih ettiği vurgulanmıştır:

²³¹ Ebu'l-Hasan Ali ibn. Muhammed ibn. Habib el-Maverdî, *en-Nuketü ve'l-Uyûnu*, Beyrut 1992, c. 4, s. 409.

²³² Ahzab, 33/41- 42.

²³³ el-Maverdî, *a.g.e.*, Beyrut 1992. c. 4, s. 409.

"Göklerde ve yerde bulunan her şey Allah'ı tesbih etmiştir. O, Aziz'dir, Hakîm'dir."²³⁴

Kur'ân'da iki yerde daha zikredilmiş olan bu ayet aynı şekilde gelmiştir. Ayrıca üç yerde de gelmiş olduğu surelerin ilk ayeti konumundadır. Bunlar:(Haşr, 59/1; Saf, 61/1).

Ayetteki "*Her şey Allah'ı tesbih etmiştir.*" ifâdesi, farklı şekillerde yorumlanmıştır. Allah'ın özellikle canlı varlıklar tarafından tesbih edilmesi, O'nun bütün eksikliklerden ve O'na yakışmayacak olan her ne varsa müstağni sayılmasıdır. Tüm âlimlerin ittifak ettikleri görüş, canlıların tesbihinin böyle olduğu hakkındadır. Hâlbuki canlı olmayan diğer tüm yaratılan şeylerin tesbihi konusunda farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bazılarına göre bu varlıkların Allah'ı tesbih etmeleri, Allah'ın her şeye gücünün yettiğine delil olarak yaratılmalarını göstermişlerdir. Onların yaratılmış olması Allah'ın yüceliğini ve kudretini kanıtlar niteliktedir. Tesbih ve zikir halindedirler. Bazıları ise yine onların da canlı yaratılmışlar gibi Allah'ı zikrettikleri yönünde görüş belirtmeleridir.²³⁵

Allah Teâlâ: "*Yedi gök, arz ve bunların içinde bulunanlar, O'nu tesbih ederler. O'nu övgü ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur, ama siz onların tesbihlerini anlamazsınız. O, Halîm'dir, çok bağışlayandır.*"²³⁶ Şeklinde buyurmuştur.

Bu görüşteki âlimler insanlarca cansız görülen her varlıkta yine insanların fark edemedikleri bir canlılık olduğunu savunmuşlardır. Yaratılmış tüm eşya en küçük yapı taşı olan atomlardan yaratılmıştır. Bu atomlar ise akla durgunluk veren müthiş bir hızda ilerlemektedir. Bir diğer görüşe göre ise âlemdeki her şeyin (canlı/cansız) tüm varlıkların Allah'ın emrinde olduğu fikridir. O yüzden Allah dilediği gibi bunlar üzerinde tasarrufta bulunabili. Var olan her şey Allah'ın emri karşısında belli bir teslimiyettir. Onun için yapılan bu tesbihler de teslimiyet belirtisidir.²³⁷

Başka ayetlerde tesbih ile ilgili olan bazı mealler şöyle geçmiştir:

²³⁴ Hadîd, 57/1.

²³⁵ el-Maverdî, *a.g.e.*, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut 1992, c. 4, s. 409.

²³⁶ İsrâ, 17/44.

²³⁷ Muhammed Ali es-Sabûnî, *Safvetü't-Tefâsîr*, İz Yayınları, İstanbul 1987, c. 3, s. 319.

"Sen Rabb'ini hamd ile tesbih et (O'nu övecek sözlerle an, subhânellâhi velhamdulillâhi de) ve secde edenlerden ol."²³⁸

"Melekleri görürsün ki, arşın etrafını çevirmiş olarak Rabblerini övgü ile tesbih ederler, anarlar. (O gün) aralarında hak ile hükmedilmiş ve Hamd âlemlerin Rabb'ine mahsustur denmiştir."²³⁹

"(Ey Muhammed, sen) sabret. Allah'ın va'di mutlaka gerçektir. Günahına da istiğfar et ve akşam sabah Rabb'ini överek tesbih et. (O'nun şanının yüceliğini an)."²⁴⁰

"Rabb 'inin yüce adını tesbih et (O 'nun eksikliklerden uzak olduğunu an)."²⁴¹

Niteki Hz. Peygamber (sav) her konuda olduğu gibi tesbih ve zikir konusunda da çok sevdiği ümmetine bazı tavsiyelerde bulunmuştur. Tesbih hakkında bazı hadisler zikretmiş ve bununla ümmetine örnek olmuştur. Bazıları şöyledir:

-*"Dilde hafif, mizanda ağır ve Rahman'a sevimli iki cümle (vardır): Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih ve hamd ile tesbih ederim. Büyük olan Allah'ı tesbih ederim, O'nun şanı ne yücedir!"*²⁴²

-*"Allah'a göre sözlerin en sevimlisini sana haber vereyim mi? Allah'a göre sözlerin en sevimlisi, şüphesiz ki: Sübhânellâhi ve bihamdihi cümlesidir."*²⁴³

Ebu Hureyre'den (ra) rivayet olunan bir hadis'i şerifte, hicret edenlerden bir gurup fakir kimse Hz. Peygambere gelerek şöyle demişlerdir:

"Mal sahipleri yüksek derecelere, sonsuz nimetlere erişip gittiler. Bizim gibi namaz kılıyor ve oruç tutuyorlar. Onların fazla malları var. İstedikleri zaman haccediyor ve umre yapıyorlar; cihat ediyor ve sadaka veriyorlar." Buna istinade sevgili Peygamberimiz (sav) şöyle buyurmuştur:

²³⁸ Hicr, 25/98.

²³⁹ Zümer, 39/75.

²⁴⁰ Mü'min, 40/55.

²⁴¹ A'lâ, 87/1.

²⁴² Muhammed b. Allan, *Deilü'l-Fâlihîn*, Mısır 1971, c. 4, s. 210.

²⁴³ Muhammed b. Allan, *a.g.e.* c. 4, s. 214.

"Ben size, sizi geçenlere erişebileceğiniz, sizden sonrakileri geride bırakacağınız ve sizin yaptığınızı yapandan başka hiçbir kimsenin sizden daha üstün olamayacağı bir şeyi öğreteyim mi?" diye buyurdu.

Muhacir: "Evet, ey Allah'ın Resulu (öğretiniz)." dediler. Hz. Muhammed (sav):

"Her namazın peşinden otuz üçer defa tesbih, hamd ve tekbir okursunuz." buyurdu ²⁴⁴ Yine Ebu Hureyre (r.a.)'ın anlattığına göre, Hz. Muhammed (sav) şöyle buyurmuştur:

"Kim her namazın peşinden otuz üç defa Allah'ı tesbih eder, otuz üç defa Allah'a hamd eder ve otuz üç defa da Allah'ı tekbir ederse ve yüzü tamamlamak için de: *Lâ ilâhe illallahu vahdehu lâ şerike leh, lehül-mülkü ve lehülhamd ve huve ala külli şeyin kadîr, derse hata ve günahları denizköpüğü kadar çok olsa bile bağışlanır.*" ²⁴⁵

Ayrıca Hz. Peygamber (sav) yatmadan evvel tesbihte bulunurdu. (Ebu Davud, Edeb, 98). Ayrıca, "Her tesbih sadakadır." ²⁴⁶ Buyurarak öğütte bulunmuştur. Kendine has (özel) tesbih namazı da mevcuttur. Çokça tesbihte bulunduğundan ötürü bu namaza tesbih namazı denmiştir. Bizce de Allah'ı tesbih etmek insanın her an ve her yerde yapması gereken çok önemli bir meziyet olmalıdır. Çünkü Allah'ın insana bahşetmiş olduğu sayısız nimetin karşılığında Allah'ın hatırlanması ve bunlara karşılık şükürün olması gerekmektedir. Hatırlanmaya ve tesbih edilmeye ihtiyacı olmayan Allah Teâlâ'yı tesbih ettiğinde; kazanan şüphesiz yine kendisi olacaktır. Bütün bunları bilerek ve Kur'an'ın deyimi ile akletmezler mi? Hükmünün bilincinde olmayı kendisine ilke edinen insanlardan olmak gerekmektedir.

Zira karşılık beklemeden veren, sayısız güzellikler bahşeden yarattığı kâinatı bezeyip süsleyen sayısız rızıkla rızıklandıran, huzur ve sükune bahşeden ve daha birçok ihsanda bulunan, ayrıca verdiği hayat sermayesinin sonunda ise cenneti lütfeden yegâne ve tek olan yaratıcıya şükretmeyen ve onu sabah akşam tesbih etmeye, zikretmeyen bir insan akıllı olmuş olabilir mi? Kesinlikle olamaz. Kur'an'ın

²⁴⁴ Ebû Dâvud, *Îmâre*, s. 20; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. 5, s. 196.

²⁴⁵ Müslim, *Mesacid*, s. 144, 145, 146.

²⁴⁶ Müslim, *Musâfirûn*, s. 84, *Zekât*, s. 53; Ahmed b. Hanbel, *a.g.e.*, c. 5, s. 167, 168.

tabiri ile akletmez misiniz? Akleden bir kimse elbette bunun bilincinde olmalıdır ve buna göre yaşamalıdır.

3.1.2. İnsanlardan Kâfir ve Mü'min Olanlar

İman ve Mü'min, “İman; sözlükte birini, söylediği sözde tasdik etmek, kabul etmek, içten benimsemek, verilen güven ve asla şüpheye düşmeden kalpten tasdik etmek manasına gelmektedir.”²⁴⁷ Dini olarak iman ise; Hz. Peygamber (sav)'in Yüce Allah'tan almış olduğu dini hükümleri, kesin bir şekilde kalp ile tasdik etmek haber verilenlere tereddüt etmeden iman etmek ve bunların değişmez gerçek ve doğrular olduklarına inanmak demektir.²⁴⁸ Böyle kimseye mü'min denir. O Allah'tan gelene iman eder. “Peygamber, Rabbinden kendisine indirilene iman etti, müminler de (iman ettiler). Her biri; Allah'a, meleklerine, kitaplarına ve peygamberlerine iman ettiler ve şöyle dediler: Onun Peygamberlerinden hiçbirini (diğerinden) ayırt etmeyiz. Şöyle de dediler: “İşittik ve itaat ettik. Ey Rabbimiz! Senden bağışlama dileriz. Sonunda dönüş yalnız sanadır.”²⁴⁹ Buradan da anlaşılacağı gibi mü'min kesinlikle ayırım yapmaksızın Allah'tan ne gelirse ona iman eder. Gelip geçmiş bütün nebi ve resullerin getirdiği tüm beyyinelere iman eder. Çünkü hepsinin de kaynağı tevhit inancı idi, dolayısı ile mü'min ayırım yapmadan hepsine iman eder.

Disiplin ve moral kaynağıdır iman. Güven merkezidir, imandan sonra kendini emniyette hissedersin. İnanan kimse bu inancı vesilesi ile imanından manevi bir güç olarak bunu kendisi ve çevresine yansıtır. Moral kaynağı konumunda olur kendisi ve çevresi açısından. İman etmek sadece kuru bir laftan ibaret değildir. Aksine ruhlara şifa olurcasına çok derinden etkileyen ve yeni bir yaşam biçimi kaynağıdır. Kur'ân'ı Kerim ve Hadislerde mü'minlerin inanç ve yaşam biçimleri hakkında ve ibadet şekilleri hakkında aydınlatıcı açıklamalar vardır. Böylece sırasıyla insanın mesuliyeti şöyle olabilir: Allah'a, kendine, ailesine ve yakın çevresinden başlayarak tüm kâinata karşı sorumludur. Ayrıca bu ayet'i kerime mü'min'nin görevlerini özetlemektedir. “Müminler gerçekten kurtuluşa ermişlerdir. Onlar ki, namazlarında derin saygı içindedirler. Onlar ki, faydasız işlerden ve boş sözlerden yüz çevirirler. Onlar ki,

²⁴⁷ Ragıb el-İsfahani, *el-Müfredat*, s. 21; Buhari, *İman*, c. 2. s. 1.

²⁴⁸ Taftazani, *Şerhu Akaidi'n-Nesefi*, İstanbul 1326, s. 153.

²⁴⁹ Bakara, 2/285.

zekâtı öderler. Onlar ki, ırzlarını korurlar. Ancak eşleri ve ellerinin altında bulunan cariyeleri bunun dışındadır. Onlar kınanmazlar. Kim bunun ötesine geçmek isterse, işte onlar haddi aşanlardır. Yine onlar ki emanetlerine ve verdikleri sözlere riayet ederler.²⁵⁰ Şeklinde açıklanmıştır.

Küfür ve Kâfir

“Küfür kelimesi sözlükte, örtmek, perdelemek, gizlemek, uzak durmak ve nimet’e nankörlük etmek demek olup imanın zıddıdır.”²⁵¹ Böylelikle kalbinde bulunan imanı, inancı saklayan kişiye kâfir dinilmiştir. Din’i ıstılahta ise küfür terimi; Hz. Peygamber ve O’nun Allah’tan getirmiş olduğu beyyinatı değişmez olan gerçeklikleri yalanlamaktır. Bize kadar ulaşmış olan ve tevatüren gelmiş bulunan dini emirlerin birini veya birkaçını inkâr etmek demektir. İnkârın her çeşidini ifade eden tabirdir küfür. Özellikle de iman esaslarını inkâr demek kâfir olmak demektir. Ayrıca bir kimsenin kâfir olabilmesi için iman esaslarının tamamını inkâr etmesi şart değildir. Kur’ân’dan bir ayeti, iman esaslarından birini veya dini bir hükmü helal veya haramlardan birini inkâr etse veya küçümsese bile kâfir olmuş demektir.²⁵² İman etmiş bir kişi dini vecibeleri yapmazsa, namaz kılmaz, emirlere uymaz, içki içer veya herhangi bir kötülükte ısrar ederse hatta büyük günah bile işlerse yine mü’mindir ancak isyankâr ve günahkâr olmuş olur. Tövbe etmesi gerekir ve hakiki bir tövbe ile Allah’ın affına erişebilir.²⁵³ Fakat kâfir olarak ölen bir kimse ebediyyen cehennemdedir. Bu husus Kur’ân’da geçmektedir: “Şüphesiz inkâr edip kâfir olarak ölenler var ya, dünya dolusu altını fidyeye verseler bile bu, hiçbirisinden asla kabul edilmeyecektir. Onlar için elem dolu bir azap vardır. Onların hiçbir yardımcısı da yoktur.”²⁵⁴ buyurulmuştur. Lakin günahlarından tövbe etmeden dünyadan göçenlerin durumu yalnız Allah’a kalmıştır. Allah (cc) dilerse affeder dilerse cezalandırır ve daha sonra iman etmesi sebebiyle cennetine alır.

Nifak ise; gizli yola girmek, ikiyüzlülük etmek, mensup olduğu dininde farklı görünmek, içindeki farklı yansıttığı farklı olan demektir. Böylelerine de münafık denilmektedir. Münafık kalben inanmadığı, iman etmediği halde kendi çıkarları

²⁵⁰ Mü’minun, 23/1-8.

²⁵¹ Buhari, a.g.e., Edeb md., c. 7, s. 27.

²⁵² İbn Manzûr, a.g.e., "k-f-r" md. c. 4, s. 565.

²⁵³ Buhari, a.g.e., Edeb md., c. 7, s. 27.

²⁵⁴ Al-i İmrân, 3/91.

doğrultusunda mü'min olduğunu beyan eden kimsedir.²⁵⁵ Allah Teâlâ: "*İnsanlardan Allah'a ve ahiret gününe iman ettik diyenler vardır, ama onlar mümin değillerdir.*"²⁵⁶ Ayrıca, "*Bu (münafıkların yalancı olmaları), onların önce iman edip sonra inkâr etmeleri, bu yüzden de kalplerine mühür vurulması sebebiyledir, artık onlar, anlamazlar*"²⁵⁷ Bu ayetlerle münafık olanların kâfir olduğu söylenmiştir.

Bazı çıkarcı şahsiyetler özellikle de Medine döneminde çıkarları doğrultusunda hareket edip İslam'ın güçlenmesinden de korkarak müslümanlara yakın görünmeye devam etmek istemeleri sonucu nifak ortaya çıkmıştır. Kimi zaman da kâfirlerle olduklarını söyleyen bu ikilemde olan insan topluluğu ortaya çıkmıştır.

3.1.3. Göklerin, Yerin ve İnsanoğlunun Yaratılışı

Kur'ân-ı Kerim'de, içinde bulunduğumuz bu kâinatın hangi şartlar altında ve ne süreçlerden geçilerek yaratıldığına dair bilgiler mevcuttur. "*Göklerin ve yerin bitişik iken ayrılmış olduğuna*"²⁵⁸, *semanın bir gaz bulutu şeklinden şimdi bulunduğu hale getirildiğine*²⁵⁹, *yaratılışın altı gün sürdüğüne*²⁶⁰ v.b. dair bilgilere ayetlerde yer verilmiştir. Fakat Kur'ân, kâinatın ilk yaratılış olaylarından daha çok, insanın sürekli beraber olduğu arzdan, tabiattan ve tabiatta gerçekleşen olaylardan bahseder.²⁶¹ Bu olayların bütünü ve onlarda cereyan eden tasarrufları, başka bir ihtimale mahal verilmeyecek şekilde Allah'a dayandırır.

Kur'ân'a göre, yegâne yaratıcı, Allah'tır. O, bir şeyin vücuda gelmesini dilediğinde sadece "ol" demesiyle dilediği şey, vücut sahnesindeki yerini alır. "*Gökleri ve yeri hak ve hikmetle yaratan O'dur. O 'ol!' dediği zaman oluverir. Sözü haktır. Sûra üfleneceği gün de hâkimiyet O'nun'dur. Görünmeyeni de, görüneni de, olmuşu da, olacağı da O bilir. O, hakîm ve habîrdir.*"²⁶² Başka bir ifadeyle, Allah Teâlâ varlıklar âleminin merkezindedir. "İnsan olsun diğer varlıklar olsun, hepsi O'nun mahlûkudur. Yani mahlûkat, mabudiyetten uzaklık noktasında eşit oldukları

²⁵⁵ İbn Manzûr, *a.g.e.* "k-f-r" md. c. 4, s. 566.

²⁵⁶ Bakara, 2/8.

²⁵⁷ Münafikun, 63/3.

²⁵⁸ Enbiya, 21/30.

²⁵⁹ Fussilet, 41/11.

²⁶⁰ Araf, 7/54; Yunus, 10/3; Hud, 11/7; Furkan, 25/59; Secde, 32/4; Kaf, 50/38; Hadid, 57/4.

²⁶¹ Hicr, 15/22; Hac, 22/5; Nebe, 78/6-16; İnfitar, 82/7-8.

²⁶² En'am, 6/73. Bkz. Âli İmran, 3/27, 59; Nahl, 16/40; Meryem, 19/35; Yasin, 36/82, Mü'min, 40/68.

gibi, yaratılmışlık noktasında da birdirler.”²⁶³ Yani insan, masivayı, ibadet edecek derece kendinden üstün görmemesi gerektiği gibi kendini de hiçbir şeyden üstünlük taslayacak şekilde büyük görmemelidir.

“Masivanın tümü, mümkün vücuttur. Mümkün varlığın devamı, zorunlu bir varlığın devamına bağlıdır. Vâcibü'l-Vücûd yani varlığı başkasına bağlı olmayan yegâne varlık ise sadece Allah'tır. Bu sebeple, Allah'a karşı koyabilecek hiçbir varlık yoktur. Öyle ise Allah, kevnü mekânın mutlak sahibidir. Kâinatın devamını sağlayan Rahim olduğu gibi kâinatın şüphe götürmez emir vermeye yetkili tek sahibidir.”²⁶⁴

“Göklerde ve yerde bulunan kim varsa, gerek isteyerek, gerek istemeyerek Allah'a itaat etmektedir.”²⁶⁵ Sadece insan, imtihan salonunun kapanmasına kadar serbest bırakılmıştır. Kur'ân'da Hz. Allah'ın, eşyayı hikmetle, hak üzere yarattığı çok ayetlerde ifade edilmektedir.²⁶⁶ Kur'ân ifadesiyle Allah, “*hak ile yaratan, batıl ve boş yaratmayandır.*”²⁶⁷ Allah (cc)'ın bir ismi de el-Hâkim'dir. “Yani eşyanın hakikatlerini muktezasınca bilen, her şeyi yerli yerinde itkan ve isabetle yaratan demektir.”²⁶⁸ Kur'ân, Allah'ın sanatı olan kâinata ve ondaki düzene insanın kendisinin de bakmasını, onda bir düzensizliğin hikmetsizliğin bulunmadığını kendisinin de tetkik etmesini istemektedir: “*Yedi kat göğü birbiriyle tam uyum içinde yaratan O'dur. Rahman'ın yaratmasında hiçbir nizamsızlık göremezsin. Gözünü çevir de bak: Her hangi bir kusur görebilir misin? Sonra tekrar tekrar gözünü çevir de bak! Gözün bir kusur bulamadığından, eli boş ve bitkin geri döner.*”²⁶⁹ İnanan insana yakışan ise, göklerin ve yerin veya onlardaki mahlûkatın yaratılışlarını düşünerek; “*Ey büyük Rabbimiz! Sen bunları gayesiz, boşuna yaratmadın. Seni bütün noksanlardan tenzih ederiz. Sen bizi o ateş azabından koru!*”²⁷⁰ Demektir. Kur'ân-ı Kerim'de bir ayette şöyle buyrulmakta; “*Gökleri, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları eğlenmek için yaratmadık! Evet, onları hak ve hikmetle, ciddî maksat ve*

²⁶³ Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (Çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul t.s., s. 83.

²⁶⁴ Fazlurrahman, *Ana Konularıyla Kur'ân*, (Çev. Alparslan Açıkgenç), Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2009, c. 2, s. 115,

²⁶⁵ Âli İmran, 3/83.

²⁶⁶ Enam, 6/73; İbrahim, 7/19; Hicr, 15/85; Nahl, 16/3; Ankebut, 29/44; Zümer, 39/5; Rum, 30/8.

²⁶⁷ Âli İmran, 3/191; Sad, 37/27.

²⁶⁸ Veli Ulutürk, *Kur'ân-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*, İzmir 1985, s. 149.

²⁶⁹ Mülk, 67/3-4.

²⁷⁰ Âli İmran, 3/191.

*gayelerle yarattık, ama onların çoğu bunu anlamazlar.”*²⁷¹ “*Göğü, yeri ve arasındakileri oyun olsun diye yaratmadık*”²⁷² ayetlerinde de nazara verildiği üzere, gökler ve yer abes ve hikmetsiz değil, ciddi gayelerle yaratılmıştır.²⁷³ Dolayısı ile bu âlem belli bir hikmete bir maksada bir düzene ve adaletli bir yaklaşım olmadan yaratılmamıştır.²⁷⁴ Tam tersine müthiş bir düzen ve yaratma mevcuttur. Her şey yerli yerinde, her şey olması gerektiği yerde ve harika denilecek tarzda bir varediş mevcuttur. Hiçbir şey boşuna yaratılmamıştır, hepsinin bir maksadı bir görevi ve gayesi vardır. Nitekim aşağıdaki ayetlerde bunu desteklemektedir:

*“Bu gaye ve hikmeti düşünmeden yaşayanların bildikleri sadece dünya hayatının dış görünüşüdür, ama ahiretten habersiz gafillerdir.”*²⁷⁵ *“Onlar, azıcık olsun kendi başına kalıp düşünmedi mi ki; Allah gökleri ve yeri ve ikisinin arasında olan bütün varlıkları gerçek bir gayeyle belirli bir vadeye kadar yaratmıştır.”*²⁷⁶ Kur’ân-ı Kerim’de, mahlûkatın; manasız, lüzumsuz ve boş yere yaratıldığını düşünmenin, inkâra saplanan insanların zannı olduğu ifade edilmektedir. *“Biz göğü, yeri ve ikisinin arasındaki varlıkları gayesiz, boşuna yaratmadık. Bu sadece kâfirlerin bir zannı ve iddiasıdır. Artık o ateşten vay haline o kâfirlerin!”*²⁷⁷ Yani Allah gökleri, yeri ve içlerindeki varlıkları açık, gerçek bir maksatla yaratmış ve onlara hayat, kudret, kabiliyet vermiş, hastalıklarını gidermiş; onlara imtihan sebebiyle büyük ihsan ve menfaatler vaat etmiştir.

Bunların hepsi birçok hikmetler barındırmaktadır. İnkârcılar ise bunların hepsini tesadüfe havale etmekle, hâşâ Allah Teâlâ’nın abesle iştiğal ettiğini öne sürmektedirler.²⁷⁸ Gazzâlî, içinde yaşadığımız kâinatı şöyle değerlendirir; *“Bu âlem, içinde muhtaç olduğun her şey bulunan bir ev gibidir. Gök tavan gibi yükseltilmiştir. Yeryüzü döşek gibi serilmiş ve yıldızlar kandiller gibi asılmıştır. Madenler hazineler*

²⁷¹ Duhân, 44/38-39; Sâd, 38/27; Câsiye, 45/22; Ahkâf, 46/3.

²⁷² Enbiyâ, 21/16.

²⁷³ Abdullah b. Ömer el-Beydâvî, *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, Çev. Şadi Eren, Selsebil Yayınları, İstanbul 2010. c. 3, s. 752; Muhammed b. Ahmed ei-Kurtubî, *el-Camiu' li-Ahkami'l-Kur'ân*, Buruç Yayınları, c. 11, s. 469.

²⁷⁴ Ebu'l-A'la Mevdûdî, *Tefhimü'l Kur'ân*, Çev. Ali Bulaç, İstanbul 1995. c. 3, s. 301. Hüseyin Aydın, *Yaratılış ve Gayelilik*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999. c. 3, s. 129.

²⁷⁵ Rum, 30/7.

²⁷⁶ Rum, 30/7-8.

²⁷⁷ Sad, 38/27.

²⁷⁸ Ebu'l-Fida İsmail İbn Kesîr, *Hadislerle Kur'ân-ı Kerim Tefsiri*, Çev. Bekir Karlıağa, Bedrettin Çetiner, Çağrı Yayınları, İstanbul t.s., c. 12, s. 6864; Ebu Cafer Muhammed b. Cerir Taberî, *Taberî Tefsiri*, Çev. Mevlüt Karaca, Hisar Yayınları, İstanbul 1996. c. 7, s.129.

*gibi saklanmıştır. Bunlardan her biri keyfiyetine göre insanlar için hazırlanmıştır. İnsan ise eski bir evin sahibi gibidir. Bu evde bulunan çeşitli bitkiler, hayvanlar, insanın ihtiyacını karşılamak içindir.”*²⁷⁹ Dile getirmektedir.

Kâinat sarayının en değerli misafiri insandır. Misafir, insan olunca tabi ki mekân da onun ihtiyaçlarına göre düzenlenecektir. Mesela; gökyüzü öyle bir ahenk ve renge bürünmüştür ki insanın gözüne dinginlik ve rahatlık veren bir şekildedir. Şayet çok daha parlak olsa veya beyazımsı olsaydı gözler dayanamazdı. Böyle olsaydı insan ve diğer tüm canlılar için yaşanmaz ve zararlı olurdu. İnsan gökleri izlerken onun ne kadar mükemmel ve eksiksiz yaratıldığını en önemlisi tek olan bir güç tarafından inşa edilebileceğini kavrayabiliyor.²⁸⁰

3.1.4. Allah’ın Her Şeyi Bilmesi

Allah Teâlâ, her şeyi bildiğini çeşitli şekillerde beyan etmiştir. O’nun ilmine bilgisine herhangi bir sınır koymak mümkün değildir. İlminin sınırını tahayyül etmek imkânsızdır. Var olan herşey O’nun ilmi dâhilindedir. Her türlü hareket yine O’nun izni ile olup bilgisi içindedir.²⁸¹ Bu bağlamda Allah’a denk hiçbir varlık yoktur. Özellikle Fussilet Suresinde bazı örneklerle bu konu dile getirilir: *“Kıyamet vaktini bilmek O’na âittir. O’nun bilgisi ve izni olmaksızın ne bir meyve tomurcuğundan çıkabilir, ne her hangi bir dişi hâmile kalabilir, ne de hâmile olan biri yavrusunu doğurabilir. Gün gelir: Neredeymiş bana ortak saydığınız şeyler? Diye nidâ eder de, müşrikler: İçimizden buna şâhitlik edecek bir tek kişi bile olmadığını sana arzederiz! Derler.”*²⁸²

Ayette belirtildiği gibi oluşan her oluşum ya da hiçbir hareketin O’nun ilmi bilgisi dışında meydana gelmediğini gelemeyeceğini net bir şekilde izah etmektedir. Öte yandan sayılan bütün bu gelişmeler ve hareketlerin önceden veya sonradan bütün bilgilerinin sadece Allah’a has olduğu vurgulanmaktadır. Çünkü âyet-i kerîme hasr ifade etmektedir.²⁸³ “Hasr: kelime anlamı kuşatmak, daraltmak, sıkıştırmak,

²⁷⁹ Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazzâlî, *El Hikmetü Fi Mahlukatillahi Azze ve Celle*, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, Beyrut 1986. s. 5.

²⁸⁰ Gazzali, *a.g.e.* s. 6.

²⁸¹ Amidi, *Gayetu’l-Meram*, s. 76.

²⁸² Fussilet, 47.

²⁸³ Râzî, *a.g.e.*, c. 17, s. 117; Muhammed el-Tahir İbn-i Âşûr, *Tefsire Giriş*, Ekin Yayınları, İstanbul 2001. s. 412.

hapsetmek ve menetmek gibi anlamlara gelmektedir.”²⁸⁴ Bütün bu anlatılanlara bakıldığında Allah’ın ilmi ve bilgisinin sonsuz olduğu gerçeğidir. Kıyamet meselesi tamamı ile bizce bilinmez bir gaybdır. Müşahede edemediğimiz ne varsa bizim için gaybidir. Fakat bütün bu bilinemeyen mahiyetler ancak Allah’ın ilmi dâhilindedir. Çünkü Allah zerre miktarı da olsa tüm ayrıntıları bilir. Dolayısı ile kimse Allah’ı bilmeden yaşamayı düşünmemelidir.²⁸⁵ Bu ayetteki gerçeği düşünebilen insan kabukların içindeki meyveyi, rahimlerdeki cenin’in ne kadar büyük bir hikmetle varolduğunu bilmelidir. Düşündüğü bu büyük gücün hikmetini tasavvur etmeye çalışan insan için Allah’ın ilminin büyüklüğü göze çarpmalıdır.²⁸⁶ Allah’ın ilmi gerçekliği hem bu âlemi hemde ahiret âlemini kuşatmıştır. Farklı şekillerde de bu nihayetsiz ilim görülmektedir. Yarattığı bu evreni muntazam bir şekilde belli bir ahenk ile idare eden Allah (cc) yarattıklarına sunmuş olduğu rızık ve imkânlarla daha güzelini vaat etmektedir.

3.1.4.1. Gizli Açık Her Şeyi Bilir

Allah Teâlâ Kur’ân’ı Kerim’in değişik ayetlerinde açık ve gizli her şeyi’in bilgisine sahip olduğunu bizlere bildirmiştir. Böyle bir meziyet insan için mümkün değildir. Yalnız Allah’a mahsus bir durumdur. Allah (cc) Kur’ân’da insana çok az bir ilim verdiğini dile getirmiştir.²⁸⁷ İnsan gizli olanın bilgisine sahip değildir ve o özelliği yoktur. Allah’ın ilmi dediğimizde geçen ilim kelimesi ile insanların kullandığı ilim kelimeleri sadece ismen benzerdir, mahiyetleri çok farklıdır. Allah’ın ilmi ile yaratılmış olan kullarının ilmi arasındaki farkı şu örnek çok güzel ifade etmektedir: “*Hızır (a.s)’ın, Hz. Mûsâ’ya acâip, garip ve hikmeti meçhul hâdiseler gösterdiği seyahat esnâsında, bir serçe kuşu gelerek bindikleri geminin kenarına konmuştu. Gagasıyla denizden su aldı. Allah’ın kendisine katından bir ilim öğrettiği, Hızır (a.s)’ın bu manzarayı Hz. Mûsâ’ya gösterdi ve şu teşbihte bulundu:*”²⁸⁸ “*Allah’ın ilmi yanında senin, benim ve bütün mahlukâtın ilmi, şu kuşun denizden gagasıyla aldığı su kadardır.*”²⁸⁹

²⁸⁴ İsfehani, a.g.e. c. 5, s. 767.

²⁸⁵ Mevdûdî, a.g.e. c. 5, s. 203.

²⁸⁶ Kutub, *Fî Zılâl*, c. 5, s. 3129.

²⁸⁷ İsrâ, 17/85.

²⁸⁸ Kehf, 18/65.

²⁸⁹ Buhârî, *Tefsîr*, c. 4, s. 18.

Yüce Allah'ın ilmi tüm kâinattaki okyanuslar kadar ise kulların ilmi ise o okyanuslarsan bir damla kadardır. Bu damla bütün insanlığın iradesi demektir peki sadece tek bir insana düşen miktar acaba ne kadardır, bunu düşününce Allah'ın ilminin büyüklüğü göze çarpar. Şu ayet bize Allah'ın ilmini ifade eder:

“Düşün ki Rabbin meleklerle: ‘Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım’ demişti. Onlar: ‘Bizler hamdinle seni tesbih ve takdis edip dururken, yeryüzünde fesat çıkaracak, orada kan dökecek birini mi yaratacaksın?’ dediler. Allah Teâlâ da onlara: ‘Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim!’ dedi. Allah Teâlâ, Âdem’e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklerle arzedip: ‘Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin!’ buyurdu. Melekler: ‘Yâ Rab! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz, senin bize öğrettiklerinden başka bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin!’ dediler. Bundan sonra Allah (cc): “Ey Âdem! Onlara eşyayı isimleriyle haber ver! Buyurdu. Âdem onları meleklerle isimleriyle haber verince:” “Ben size, muhakkak semâvat ve arzda görülmeyenleri (oralardaki sırları) bilirim. Bundan da öte, açığa vurduğunuz ve gizlediğiniz her şeyi bilirim, dememiş miydim?”²⁹⁰ Şeklinde buyurmaktadır.

Bu ayette de görüldüğü gibi Allah Teâlâ Hz. Âdem (as)’ı yaratmadan evvel de onun meziyetlerini biliyor olduğu gerçeğidir. Bu da bize Allah'ın eşyayı yaratmadan önce onun bilgisine sahip olduğunu göstermektedir. Gizli ve açık her şeyin bilgisine sahip olan Allah mutlaka her bilgiye sahiptir. Şeytanın isyan edeceğinden, meleklerin daima itaat etmesine, Hz. Âdem'den günümüze ve dahası ahrete kadar gelmiş ve gelecek olan kim varsa hepsinin ahvaline yapacaklarına bütün bunların ilmine sahiptir. Allah'tan başka hiçbir yaratılmış bu ilimle bilgiye sahip değildir. Ne insan ne de cinlerde bu ilim yoktur. Allah (cc) özellikle melekleri imtihana tabi tutmuştur. Gaybı ve gizli olanın sırrına ancak kendisinin haiz olduğunu onlara göstermiştir. Hiç kimsenin ilmi ve ameli ile övünmemesi gerektiğini göstermiştir. İnsanlarca bilinemeyen şeylere itiraz etmemek gerektiği ve yaratmanın hikmetini Allah'a bırakmak gerektiğini vurgulamıştır.²⁹¹

İmam Kurtubi ayet'in: *“Ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim!”* kısmını şöyle ifade eder: *“Bu cümledeki mânânın şöyle olması da muhtemeldir: Olmuşu, olanı ve olacağı bilirim. Bu cümle umûmiyet ifâde eder yani Allah'ın her şeyi*

²⁹⁰ Bakara, 2/30-33.

²⁹¹ Bkz. Râzî, a.g.e. c. 2, s. 193-194; Kurtubî, a.g.e. c. 1, s. 278.

bildiğini gösterir.”²⁹² Ebu’s-Suud şöyle der: “bu mânânın zaten malum olduğunu, hakkında şüphe olmadığını, âyetteki asıl maksadın, Hz. Âdem’in halife kılınmasında meleklerle gizli kalan hikmetler olduğunu söyler.”²⁹³

3.1.4.2. O’nun İçin Gizli ile Açığın Farkı Yoktur

Allah Teâlâ (cc) başka bir ayette: “*De ki: İçinizdekini gizleseniz de, açıklasanız da mutlaka Allah onu bilir. Göklerde ve yerde ne varsa hepsini bilir. Allah, her şeye kadirdir.*”²⁹⁴ “Bu âyette “gizlemek”, “açıklamak”tan önce zikredilmiştir. Cenâb-ı Hak, burada, kâfirleri gizliden gizliye dost edinen mü’minlere hitab etmektedir.”²⁹⁵ Kalplerdekini yalnız bilen Allah iken, nasıl olur da onların kâfirlerle kurdukları dostluklarından bihaber olur. Bunun akli hiçbir açıklaması olamaz gizli açık her şeyin bilgisi O’nda iken her şeyi görüp bilmesi kaçınılmazdır. Düşüncelerdekini de bilen Allah’ın huzurunda mahcup olmamak için belki de önce düşüncelerin temizlenmesi ve bundan sonra da amellere sirayet etmesi gerekmektedir.²⁹⁶

Zemahşeri; Allah Teâlâ kâinattaki olmuş ve olacak olan her şeyi bildiğini beyan ederek kullarını sakındırmıştır. Allah ilmi olan diğer hiçbir varlıkla kıyaslanmaz. Onun ilmi her şeyi kuşatmıştır. Bu sakındırma ile kullar Allah’ın yapıp ettikleri ne varsa hepsine Allah’ın şahid olduğunu bilerek daha dikkatli olmaları sağlanmaktadır. Eğer bir kimse kendisini gözetleyen bir devlet polisinin olduğunu düşünürse en ufak bir hatasında yakalanacağını hesap eder ve ona göre yaşamaya, hareket etmeye gayret eder. Madem böyle bir gerçeklik var hepimizin önünde neden her şeyin göreni ve bilenini varken insan hata ve kötülükte ısrar eder. Bunu yapan insanda iman var mıdır? Tefekkür etmek lazımdır bu suali.²⁹⁷

Zemahşeri bu izahatından sonra şöyle dua da bulunur:

“Allah’ım! Her şeyi bildiğin hâlde günahlarımızı örterek bizi cezalandırmayışına aldanmaktan sana sığınırız!”²⁹⁸

²⁹² Kurtubî, *a.g.e.*, c. 1, s. 278.

²⁹³ Ebu’s-Suûd, *a.g.e.*, c. 1, s. 83.

²⁹⁴ Âl-i İmrân, 3/29.

²⁹⁵ Taberî, c. 3, s. 309; Vâhidî, *a.g.e.*, s. 104-15.

²⁹⁶ Bkz: Taberî, *a.g.e.* c. 3, s. 312; Râzî, *a.g.e.* c. 8, s. 14; Celâleyn, *a.g.e.* s. 45; Ebu’s-Suûd, *a.g.e.* c. 2, s. 23.

²⁹⁷ Zemahşeri, *a.g.e.* c. 1, s. 170.

²⁹⁸ Zemahşerî, *a.g.e.* c. 1, s. 169.

Her şeye kadir olan Allah (cc) ayette ilminin mahiyetini açıkça ortaya koymuştur. İbn. Aşur bu konu da şöyle: “*Bu bir nevi tehdittir. Tehdit eden kişinin dediğini yapmasına iki şey mâni olabilir: Biri mücrimlerin işlediği suçu bilmemesi, diğeri de söylediği şeyi gerçekleştirmekten âciz olması. Allah Teâlâ, burada insanlara, ilminin genişliğini ve kudretinin sonsuzluğunu beyan etti ki, O’nun ikâbından kaçmanın mümkün olmadığını kesin olarak anlayabilsinler*”²⁹⁹ demiştir.

3.1.4.3. Görüneni De Görünmeyeni de Bilir

Bir başka ayet’i kerime de şöyle buyurulmuştur:

“*Allah Teâlâ, her dışının neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini bilir. Onun katında her şey ölçü iledir. O, görülmeyeni de görüleni de bilir; çok büyüktür, yüceler yücesidir. Sizden, sözü gizleyenle açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün meydanda gezen (onun ilminde) eşittir.*”³⁰⁰ Allah Teâlâ, insan olsun başka bir canlı olsun kimin ne ye gebe kaldığı, hangi tohumdan oluştuğu ve bununla gebe kaldığı, helal yoldan mı haram yoldan mı oluştuğu gibi yaşayıp yaşamayacağı, erkek mi dişi mi olacağı velhasıl her şeyi bilmektedir.

Fakat ilahi olan bilgi bizim bildiğimiz gibi gözleme dayalı bilgi değildir. Hayatı yönlendiren, bildiğini dilediği gibi yönlendiren yaratan ve yaşatan, çok büyük bir kudret sahibinin ilmidir. Bu ilim tüm incelikleri ile her şeyi kuşatan bütüncül bir ilimdir. Yaratmış olduğu varlıkların sahip olduğu ilim ve bilgi bununla birlikte meydana gelen ne varsa hepsi Allah’ın ilminde hazırdır.³⁰¹ Hatta O daha olmamış bile zengin ilmi ile bilmektedir. Duyularla algılanması imkânsız da yok olanı da var olanı da bilendir. Allah resulünden farklı mucize ve ayetler isteyenlerin bunu hangi niyetle istediklerini de hayır için mi şer için mi olduğunu en iyi bilendir. Huzurunda hesap vermeyecek hiçbir yaratılan kalmayacaktır. Kendini ve inancını saklayan ya da sakladığını sanan, gece saklanıp gündüz açığa çıkıp gezen her kim varsa düşüncesinin bile O’na apaçık olduğunu bilmelidir. Dolayısı ile gizliyi de aşikârı da gören, işiten yalnız Allah’tır.³⁰²

²⁹⁹ İbn-i Âşûr, *a.g.e.* c. 3, s. 222.

³⁰⁰ Ra’d, 13/8-10.

³⁰¹ Bkz. Zemahşerî, *a.g.e.* c. 3, s. 100; Celâleyn, *a.g.e.* s. 206; Yazır, M. Hamdi, *a.g.e.* c. 4, s. 2962-2964.

³⁰² Beydâvî, *a.g.e.*, c. 3, s. 147.

Seyyid Kutub (ra), insan hissiyatından bahseden bu ayetlerdeki üslup ve ibarelerdeki ahengi karşısında nasıl hayrete düşüldüğünü şöyle izah eder, Sonra ise: *“Herhangi bir mücerret önerme nerede, Allah Teâlâ’nın sözünde zuhur eden bu alandaki küllî hakikat nerede?”*³⁰³ Şeklinde ifade ederek böyle bir ayet’in kesinlikle bir beşerin ifadesi ile mukayese edilmeyeceğini vurgulamaktadır.

Bütün bu misaller Allah Teâlâ’nın var olan bütün gizliliğin bilgisine sahip olduğu gerçeğidir. Öyleki özellikle rahimlerdeki gayb, anlaşılması en net olan misaldir. Bu ise öylesine mücerred bir bilme değildir. Allah yaptığı her şeyi en ince şekilde müthiş bir nizam ve intizam ile gerçekleştirmektedir.³⁰⁴

3.1.4.4. Gizlinin Gizlisini De Bilir

Allah teala’nın bütün gaybı ve gizli açık her şeyi bildiğini bu şekilde dile getirmesinin sebebi, insanların dalmış oldukları gafletten uyanmalarını sağlamak ve gerek dünya gerekse de ahiret mutluluğuna kavuşmalarını sağlamak içindir. Bu şekilde onların küfür bataklığından çıkıp kulluk etmelerini dilemektedir. Bunu bize net olarak ifade eden şu ayet önemlidir: *“Göklerde ve yerde gizli olan her şeyi açığa çıkaran, sizin gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da bilen Allah’a secde etmeleri gerekmez mi?”*³⁰⁵

Bu ayette geçen, “الْخَبَاء” kavramı öz ifadesi ile: “gizlenmiş olan şey” anlamındadır. Müfessirlerin çoğunluğuna göre gizlilikte mübalağa ifade eder. Gerek yeryüzünün ve gerekse de gökyüzünün sırları olsun, yağın yağmurun sırrı, yerden biten bitkinin sırrı olsun hepsinde de bu sonsuz kâinattaki her şeyde gayb perdesinin arkasında olan her şeyde ve hepsini içine alan kinayeli bir anlatım mevcuttur. Ayet’te geçen, “gizlediklerinizi de açıkladıklarınızı da” bölümü göklerin ve yerin sırlarının, insanın açığa vurduğu ayrıca açığa vurmayıp özellikle iç âleminde barındırdığı sırlar ile karşılaştırılmasıdır. Bu ise insanın ruhi dünyasının gizli ve açık olan taraflarını kapsar.³⁰⁶

³⁰³ Kutub, *Fî zılâl*, c. 4, s. 2048.

³⁰⁴ Muhammed Said Ramazan el-Bûtû, *Fıkıh el-Sir’a, Minel fıkır ve l-Kalb*, Dımeşk 1966, s. 293-240.

³⁰⁵ Neml, 27/25.

³⁰⁶ Bkz. Taberî, *a.g.e.* c. 19, s. 182-183; Kutub, *a.g.e.* c. 5, s. 2639; İbn-i Âşûr, *a.g.e.* c. 19, s. 255.

Razi'ye göre bu ayet, güneşe ve yıldızlara tapanlara bir reddiyedir. Tapılması gereken ilan gizli olanı da açık alanı da bilmelidir. Fakat ne güneş ne de yıldızlarda böyle bir maharet yoktur. O halde ona secde etmek doğru bir davranış olamaz.³⁰⁷

Bir başka ayet'i kerime de Allah (cc):

*"Bütün göklerde olanlar, bütün yerdekiler, bu ikisinin arasında ve toprağın altında bulunanlar hep O'nundur. Sen sesini yükseltsen (de, yükseltmesen de birdir), şüphesiz O gizliyi de, gizlinin gizlisini de bilir."*³⁰⁸ Böyle buyurmuştur.

Varlık âleminde mevcut olan tüm hikmetler, Allah'ın derin ve kapsayıcı ilmine delalet etmektedir. Eşsiz bir ölçü ve kurala binaen yaratılmış olan mevcudat Allah'ın ilminin azametinin göstergesidir. Çünkü bu kadar müthiş bir nizam ile oluşum yaratmak büyük bir ilmi gerektirir. Çok ince hesaplarla ölçü ve tartı ile hareket eden, elbette çok muazzam bir ilme sahiptir. Çünkü ortada bu kadar fazla olan durum bulunurken böyle sanatkârane iş yapmak büyük bir ilmin neticesidir. Yaratmış olduğu tüm mahlûkatın rızıklarını verirken belli bir düzen gözetken ancak derin bir ilme sahip olana hastır. Çünkü verdiği rızık ihtiyaca binaen dengeli ve çabalamaya göre taksim etmesi O'nun ilmi sayesinde mümkündür.³⁰⁹

Kur'ân'ı Kerimde bu hususa çokça değinilmiştir. İnsana Allah'ın ilmini gösteren bir misal verilmesi gerektiğinde: öncelikle O'nun yerde ve gökte bulunan her şeyi bildiğini söylemek gerekmektedir. Bunu bilen Allah ile münasebeti iyidir.

3.1.5. Önceki Ümmetlerin Hali

*"Bundan evvel küfredip de İşlerinin ağırlığını (dünyada, çekip) tadanların haberleri gelmedi mi size? Onlara (âhirette de) elem verici azap vardır."*³¹⁰ Sizden önceki ümmetlerin hallerinden dersler çıkarınız. Alla (cc) şöyle buyurdu: *"Bu, şu hakikat yüzündendir Peygamberleri onlara apaçık mucizeler getiriyorlardı da onlar, bizi insan mı doğru yola götürecekmiş?"*³¹¹ Demişlerdir. Böylece küfre girmiş ve doğru olana sırt çevirmişlerdir. Allah (cc) hiçbir şeye muhtaç olmadığını ve gerçek

³⁰⁷ Râzî, a.g.e. c. 24, s. 165.

³⁰⁸ Tâhâ, 20/6-7. Ayrıca bkz. Kasas, 28/69; Secde, 32/6; Hûd, 11/5.

³⁰⁹ Şevkânî, a.g.e. c. 4, s. 134.

³¹⁰ Teğabun, 64/5.

³¹¹ Teğabun, 64/6.

ihtiyaç sahibinin insan olduğunu bildirmiştir. O her şeyden beridir, bütün hadlere layık olandır.

Dünya hayatında cezalandırılanlara, kendilerine gönderilmiş olan Peygamberlerin getirmiş olduğu ve onlara "susturucu mucizeler" getirdiği halde onların bütün bunlara kulak asmayıp küfürlerinde ısrar etmeleri ve muhalefet etmeleri sebebi ile gönderilene uymamaları nedeniyledir. Gerekçe olarak da: "*Bizden biri çıktı. Atalarımızdan devraldığımız her türlü kültüre karşı çıktı. Görmediğimiz-bilmediğimiz bir (din) teklif ediyor.*"³¹² Demeleri idi. Böylece iman etmemişlerdir. Bututumları ile Allah'a asla zarar veremezler, Allah da bunların bu tutumundan rahatsız olacak değildir. Zarar da yarar da ancak kendilerinedir. Hem dünya hem de ahiret'in kötü akıbeti onlarındır. Allah Hami olandır. Bütün işleri övülmüştür. Sayısız ecir ve mükafat veren O'dur. Af eden yine O'dur. Karşılıksız vermek O'na hastır. Allah Teâlâ böylelikle şöyle buyurmuştur: "*O küfredenler de öldükten sonra katiyen diriltilmeyeceklerini iddia ettiler. De ki: "Hayır (Öyle değil). Rabbime and olsun ki siz mutlaka diriltileceksiniz. Sonra da yaptığınız şeyler eksiksiz olarak size haber verilecektir. Bu da Allah'a göre kolaydır.*"³¹³ Dile getirmiştir.

Cahiliye arapları yeniden dirilmeye iman etmezlerdi: "*Yâ Muhammed! Onlara de ki: Ölümden sonra elbette, Rabbime yemin olsun ki, diriltileceksiniz! Allah yaptıklarınızı da size bir bir haber verecektir. İyi işleriniz de olsa, inkârınızdan dolayı, faydası olmayacak. Bunun cezasını vermek, Allah'a çok kolaydır. O halde Allah'a, Onun peygamberine ve indirdiğimiz O nura îman edin. Allah, ne yaparsanız, hakkı ile haberdârdır.*"³¹⁴ Buyurarak inanmayanları uyarmaktadır.

Gönülleri içinde barındırma vasfı ile Allah (cc) yarattı. İman ve ya inkâra kapı açabilecek serbestlikte yarattı. Yapılan her işi, söylenen her sözü en iyi bilendir. O'na gizli bir durum söz konusu olamaz. İlk yaratması gibi öldükten sonra da yaratacak olandır ve bu O'na çok kolaydır. Kişi ameline göre yargılanacaktır. Tevhit üzere olmak ve Allah'a inanmak hesaptan karlı çıkmayı sağlayacaktır. Allah'a, peygamberine ve bu itibarla gönderdiği ilahi kanuna tabi olmak kurtuluşun reçetesidir. Zerre kadar bir şeyin gizli kalamadığı Allah'ın nazarında değer görmek

³¹² Ebu'l-Leys es-Semerkandi, *Tefsirul Kur'âni'l-Azim*, Ravza yayınları, İstanbul 2021, c. 5, s. 275.

³¹³ Teğabun, 64/6.

³¹⁴ Teğabun, 64/7.

için iyilik yolunda yorulmalı, şer odağı olmadan ve hiçbir delalete sapmadan hayatı yaşayabilmektir asıl olan.

3.1.6. Allah’a Peygambere ve Nur’a (Kur’ân’a) İnanmak

İman etmek, vahiy kaynağının insana yöneltmiş olduğu kaçınılmaz bir yükümlülüktür. İman etmek, Allah’ın varlığına ve birliğine inanmaktır. İslamın temel değerlerine iman, koşulsuz ve her şartta ön planda olmalıdır. Kur’ân özellikle de akla hitapederek Allah’a koşulsuz iman etmeye ve bu suretle kurtuluşa ulaşması için insana telkinde bulunur. Zira insan ilahi kelamın: “*Allah’ın boyası*”³¹⁵ olarak nitelendirdiği iman etmeye meyilli olma özelliğine sahiptir. İman esasının özünü de Tevhit akidesi oluşturmaktadır.³¹⁶ Allah’ı bir ve tek bilmektir Tevhit.

İnsanların hidayeti ve kurtuluşu için Alla’a, resulüne ve özellikle de indirilen Nur’a yani Kur’an’a, şuuruları açan basiretleri aydınlatan ve hak olan Kur’ân’a iman etmeleri gerekmektedir. O’na inanıp hakkıyla amel etmek gerekir. İlâhi Nûr’un gösterdiği yolda yürüyerek, O’nun ahlakıyla ahlaklanarak, emirlerine uyup nehiylerinden sakınarak, hak yolunda iyi işler yapmak gerek. Nerde ne yaparsanız mutlaka onu bilir ve kaydeder. Eksiksiz ve fazlasız bütün amelleri bilir.³¹⁷ Allah ve peygamberlerine koşulsuz iman edenler sadık olanlardır. Yüce Allah böylece Allah’a ve rasulüne iman edenleri siddık (dosdoğru olmak) ile nitelendirmiştir. Avfî, İbn. Abbastan şöyle nakledilmiştir, yüce Allah: “Allah’a ve rasulüne iman edneler işte onlar dosdoğru olanlardır (siddıklardır)” buyurmuştur.³¹⁸

3.1.7. Allaha Ve Peygambere İtaat’in Gerekliliği

Yaratılmışların en şerefliisi olarak nitelendirilen insanoğlunu Allah Teâlâ en mükerrem ve mükemmel özelliklerle bezemiş ve öylece yaratmıştır. Ancak bütün bu mükemmel yaratmaya rağmen insan’ın Allah (cc)’ın doğrudan hitabına nail olması için asla yeterli yapıya sahip değildir. Bu nedenledir ki insanlığın başladığı günden

³¹⁵ Bakara, 2/138.

³¹⁶ Bekir Topaloğlu, *Allah İnancı*, İSAM Yayınları, İstanbul 2006, s. 53

³¹⁷ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *a.g.e.*, Azim Yayınları, İstanbul 2011. c. 8, s. 98.

³¹⁸ İbn. Kesir, *Tefsir’ul Kur’ân’il-Azim*, Polen Yayınları, İstanbul 2012, c. 11, s. 36.

bu yana Allah kulları ile iletişimini seçmiş olduğu peygamberleri vasıtası ile yapmaktadır. Peygamberleri ile kendi arasında da melekleri görevlendirmiştir.³¹⁹

Hidayet elçileri olan tüm peygamberler, Allah'ın emilerini ve yasaklarını kullarına iletmekle sorumludurlar. Nitekim rahmet peygamberi de Yüce Allah'ın emirlerini uygulamalı olarak ümmetine bildirmiştir. Ayet'i kerimede Allah (cc): *“Allah’a ve kıyamet gününe kavuşacağını uman sizler için Allah Resulünde güzel bir örnek vardır.”*³²⁰ Buyurarak bunu teyit etmektedir.

İlahi hitabın en sonuncusu olan Kur'an'ı Kerim'de Allah'a itaatın peygambere itaat etmek olduğu vurgulanmış ve Allah'a olan sevginin nişanesi O'nun peygamberine olan bağlılık ve itaatten geldiği vurgulanmıştır. Bu hususta Cenab'ı Hak:

*“De ki: Allah'ı seviyorsanız bana uyunuz ki Allah da sizi sevsin ve günahlarınızı bağışlasın”*³²¹ Buyurarak yine bu gerçeği desteklemektedir.

Bu doğrultuda Hz. Peygamber: *“...size bir şeyi yasakladığım zaman ondan kaçının. Bir şey emrettiğim zaman gücünüzün yettiği ölçüde onu yerine getirin”*³²² buyurarak inananların Allah'a olan itaatlerinin yanında, peygambere de aynı tarzda itaat edilmesi gerektiği ve Mü'min'in bununla yükümlü olduğu Kur'an ile teyit edilmiştir. Yine Kur'an'da Allah'a itaatten hemen sonra Peygambere itaat emredilmiştir: *“(Resulüm) Allah'a itaat edin, Peygambere itaat edin, de. Yüz çevirerseniz bilin ki, onun sorumluluğu ona; sizin sorumluluğunuz da size aittir. Şayet ona itaat ederseniz doğru yola ersiniz. Peygambere düşen ancak apaçık bir tebliğdir.”*³²³ Ayeti ile haber verilmektedir.

Allah'a itaat demek O'nu bilmek ve tanımak demektir. Ancak bu şekilde gerçekleşir. Ancak O'nun mesajına uymakla gerçekleşir. Ayrıca Peygamberlerin getirdiği beyyinata uymakla ve onlara uymakla da Allah'a itaat gerçekleşmiş olur. Allah'a itaat peygambere itaatten gelir: *“Kendi aranızdan, size ayetlerimizi*

³¹⁹ Abdulkadir Evgin vd., *Hadislerle İslam*. DİB Yayınları, 2. Bsk. Ankara 2013. c.3, s. 145.

³²⁰ Ahzab, 33/21.

³²¹ Ali İmran, 3/31.

³²² Ebu Zekeriyya Yahya b. Şeref b. Müri en-Nevevi,(ö. 676/127), *Riyazüs Salihin*, (Tet: Muhammed Ferzende) Erkam Yayınları, c. 3, s. 68.

³²³ Maide, 5/92.

okuyan, sizi her türlü kötülükten arındıran, size kitap ve hikmeti öğreten, ayrıca bilmediklerinizi de öğreten bir peygamber gönderdik”³²⁴ Ayet’i kerimesi bu hakikati ortaya koyar.

Allah’ın emirlerine itaati öğreten ve yol gösteren Peygamberler olduğu için Allah’a itaat, peygambere itaatle özdeşleşmiştir. Bu konuya işaret eden Allah resulü : *“Bana itaat eden, Allah’a itaat etmiştir. Bana isyan eden Allah’a isyan etmiştir”* buyurmaktadır. Bu konu ayet’i kerimede ise şöyle dile getirilmiştir: *“Kim peygambere itaat ederse, Allah’a itaat etmiş olur. Kim yüz çevirirse (bilsin ki) biz seni onlara bekçi göndermedik.”*³²⁵ Şeklinde ifade edilmiştir.

Sadece iman etmekle yetinilmemesi istenmiş olup, O’nu her şeyden ve herkesten daha çok sevmenin gerekli olduğu vurgulanmış ve bunun imanın bir gereği olduğu söylenmiştir. Hz. Ömer (ra) bir seferinde Hz Muhammed’e gelerek: *“Ey Allah’ın Resulü! Sen bana, canım hariç her şeyden daha sevimlisin”* demiştir. Peygamber (sav) kendisine: *“Ey Ömer! Allah’a yemin ederim ki sen beni canından daha fazla sevmedikçe olgun mü’min olamazsın”* demek sureti ile karşılık vermiştir. Hz. Muhammed’in bu sözü üzerine Hz. Ömer (ra): *“Vallahi şimdi sen bana canımdan daha sevimlisin”* diye karşılık verince, Hz. Muhammed (sav): *“Şimdi imanının kemale ermiştir ey Ömer!”* buyurmuştur. Bu karşılıklı konuşmadan sonra Hz. Peygamber (sav): *“Hiçbiriniz beni babasından, evladından ve bütün insanlardan daha çok sevmedikçe gerçekten iman etmiş olmaz.”*³²⁶ Kavlini duyan ashab’ı kiram canlarını, mallarını O’nun ve İslam dininin yoluna kurban etmeyi göze almış ve bu suretle teslimiyetlerini fiiliyata dökmüşlerdir.

Allah’ın emir ve yasaklarını tebliğle görevli olan elçisinin önünde eğilip itaat etmek bir izzet ve şeref göstergesi olmalı mü’min için. Hz. Peygamber ümmetinden sadece nebevi yönüne itaat edilmesi gerektiğini dile getirmiş ayrıca insani yönü ile ifa ettiği herhangi bir tavrına itaatin şart olmadığını söylemiştir.³²⁷

Hz. Peygamberi’nin bir ticaret şehri olan Mekke’den medeniyetin merkezi olan ve ziraat şehri olan Medine’i münevvereye hicretinden sonra oradaki faaliyetleri de bu

³²⁴ Bakara, 2/151.

³²⁵ Nisa, 4/80.

³²⁶ DİB, Komisyon, *Hadislerle İslam*. DİB Yayınları, 2. Bsk. Ankara 2013. c.3, s. 146.

³²⁷ DİB, Komisyon, *a.g.e.* c. 3, s. 146.

itaate örnek teşkil etmektedir. Bir örneği ise hurma ağaçlarının aşılınması olmuştur. Peygamberimiz (sav) hurma ağaçlarını aşıl原因 yerli halka ne yaptıklarını sormuş ve onlar da bunu öteden beri yaptıkları bir uygulama olduğunu söylemişlerdir. Bunun sonucunda: *“Sanırım bunu yapmazsanız daha hayırlı olur”* kanaatini belirtmiştir. Medineliler bunu uygulamışlar fakat ürünlerinde azalma olduğunu görünce Hz. Peygambere gelip durumu söylediklerinde: *“Ben ancak bir insanım, size dininizle ilgili bir şey emredersem onu alın, kendi görüşüme göre bir şey emredersem (unutmayın ki) ben ancak bir insanım.”*³²⁸ Buyurmuş ve insani yönüne vurguda bulunmuştur.

Bundan ötürü ashab’ı kiram Allah resulüne kayıtsız şartsız itaat etmelerine rağmen, sevgili peygamberin vermiş olduğu kararlara karşı bazen kendi görüşlerini beyan etmekten gari durmamışlardır. Bunun sebebi ise vahiy ile söylenen sözlerin kesinlik belirttiği fakat tecrübesi ile söylediği sözlerin ise karşılıklı konuşulup görüş beyan edilebilmesidir. Bunun bir örneği ise şudur: “Bedir savaşında Hz. Muhammed (sav) ordusunun konuşlanması için seçmiş olduğu yerin savaş stratejisi bakımında uygun olmadığını düşünce Hubbab b. El-Münzir bu kararın vahiyle mi yoksa kendi görüşü mü olduğunu peygamberimize sormuştur. Peygamberimiz (sav) kendi kanaati olduğunu belirtmiştir. Farklı bir yerde konuşlanmayı teklif eder ve peygamberimiz buna uyar.”³²⁹

Sahabe vahyin belirlemediği ve peygamberimizin tebliğle sorumlu olmadığı konularda mutlak itaat mevzusu saymamıştır. Ancak vahyin etkin olduğu durumlarda itaate azami önem vermişlerdir. Fakat bazen de beşer olmaları hasebi ile aksaklıklar meydana gelmiştir. Bu suretle Hz. Peygamberin sözünü tutmamışlardır. Bunlar peygamberimiz tarafından çoğu zaman makul karşılanmış. İtaatsizlik sayılmamıştır. Lakin bazen de ashabın itaatsizliği Kur’ân tarafından sertçe uyarılara sebep olmuştur.³³⁰

Özellikle şu örnek bu konuya temas etmektedir: Uhud savaşında Hz. Peygamber okçulara savaş kazanılsa da kaybedilse de asla yerlerinizi terk etmeyeceksiniz dediği okçuların O’nun sözünü dinlemeyip rehavete kapılmaları ve

³²⁸ DİB, Komisyon, a.g.e. c. 3, s. 146.

³²⁹ DİB, Komisyon, a.g.e. c. 3, s. 147.

³³⁰ DİB, Komisyon, a.g.e. c. 3, s. 147.

bu yüzden ağır bedellerin ödenmesi gündeme gelmiştir. Bunun üzerine yaptıkları davranış Kur'an tarafından eleştirilmiştir.³³¹

Bütün bunlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde: Allah resulünün örnekliği ve önderliği arkasında durarak, belirlenen sınırlar çerçevesinde O'na itaatin gerekliliği önem kazanmaktadır. Hz. Peygamberin ilahi davete çağırmasının insanların iyilikleri ve selahiyetleri için olduğu unutulmamalıdır. Bu itibarla Hz. Peygamberin büyüklüğü gönderilmiş olduğu toplumda o toplumun zorluklarında imkânsız görünen, değiştirilmesi imkânsız görülen yaşam şartları göz önüne alınıp düşünülmelidir. O'nun örnekliği hastalık dolu kalplere karşı durması ve nice firavunlaşmış şahsiyetlerin karşısında durup ilahi hükmü savunması ile olmalıdır. Bedenleri tedavi edecek biri olmadığı ancak ruhları ve kalbi huzura kavuşturacak bir hekim olduğunu bilmek lazımdır. Doğru bir şekilde düşünüldüğünde O'nun azameti Burak ile sema'ya nasıl yükseldiği, semada nasıl gezdiği değil, zelil olmuş ve aşağıların aşağısına sürüklenmiş insanlığı bulunduğu bataklıktan nasıl yükseklerle çıkardığında aranmalıdır. Getirdiği beyyinatın nasıl insanlığı hidayete ulaştırdığı bir miraç vazifesi olduğu bilinmelidir.³³²

3.1.8. Başa Gelecek Olanın Allahın İznine Bağlı Olması

Mü'min olsun kâfir olsun insanın başına her ne gelirse gelsin Allah'ın izni olmadan vuku bulmaz. Fakat bunu hak eden insanın kendi yaşantısı ve vermiş olduğu kararlar neticesinde olmaktadır. Allah adaletlidir ve asla zulüm taraftarı değildir. İnsana vermiş olduğu hür irade insanın seçebilme ve seçtiğini uygulayabilmesine zemin oluşturur. Ancak hayır olsun şer olsun başa gelen ne varsa O'nun iznine bağlıdır. Ayrıca hayrın ve şerrin var edilmesi ve hikmetleri bir yana, insanın başına gelen her musibetin Allah'ın izni ile olması ifadesi Kur'ân ve sünnette şöyle açıklanmıştır: Allah Teâlâ kullarına zulmetmez. Ancak: "*Kulların kendi fiilleri sebebiyle hak ettikleri bir karşılık*" anlamındaki musibetin izahında zorluk yoktur. Hiçbir günahı hak edişi olmadığı halde bazen kulların maruz kaldığı felaket ve sıkıntıların ise gerçek manada kişinin kendi fiili yüzünden olmuştur anlamında

³³¹ DİB, Komisyon, a.g.e. c. 3, s. 148.

³³² Karaman vd., *Kurân Yolu Tefsiri*, c. 3, s. 149.

başına gelen musibet olarak değerlendirilmez.³³³ Ayrıca (bkz. Şura 42/30) Ayeti bunu göstermektedir.

Musibetlerin değerlendirilmesi insanların sorumluluğuna göre değil, Allah inancına karşı yaygın bir yanlışlığın düzeltilmesi hedeflenmektedir. Bazı sapkın mezhepler ve birçok batıl dinde mensupları tarafından: “iyi ve kötü” farklı iki tanrı arasında bölüştürülerek şirkin kapısını aralamışlardır. Başa gelen iyi olayların kendilerinden kaynaklandığı fakat herhangi bir felaketin ise müsebbibi olarak tanrıyı sorumlu tutmakla sapkınlıklarını beyan etmişlerdir. Hatta bazı ilahi din mensupları bile Allah’a kötülük yakıştırmama gayeleri güderek ileri derece bir duyarlılık göstererek şerri yaratamayacağı tarzında bir inanca kaymışlardır. Hâlbuki Allah’ın fiil ve sıfatlarının kulların istek ve ilgilerine göre biçim alacak bir mesele değildir. Kullarının asıl görevi O’nun bildirdiği çerçevede tanıyıp kulluk etmektir.³³⁴ (bkz. Hac 22/11; Furkan 25/43) Sağlam İslam inancına göre bütün kâinatın olduğu gibi vuku bulan olayların da tek yaratıcısı Allah Teâlâ’dır. İrade yeteneği verdiği insanın hem iyilik hem de kötülük işleyebilme selahiyeti vardır. Ancak Allah bunu kötüye kullanıp kötülük işlemelerini istememektedir. Fakat imtihan yeri olan bu dünya hayatında buna engel olmamaktadır. Hatta kul diler Allah onun dilemesi sonucu yaratır ve ona imkân verir taaki ahiret hayatında hesaplaşmaya gelinceye kadar.³³⁵

Allah’ın insana özgür irade verip ve eşsiz bir ahenkte yaratmış olduğu dünya hayatında insanın başına gelen herhangi bir musibeti şeytana bağlamak doğru değildir. Evet, şeytanın vazifesi kötülüğe teşvik ve inanan kulların günaha bulaşmasını sağlamaktır. Fakat işlenen bu fiillerin asla yaratıcısı değildir. Bu vesile ile İslam akaidinde: “*Hayrın da şerrin de Allah’tan olduğuna yani O’nun mutlak irade ve kudretinden bağımsız olmadığına, onun bilgisi dışında kalamayacağına, ancak Allah’ın kulları için yalnız hayra razı olduğuna, kulun başına gerçek mânada (ebedî mutluluğuna zarar veren) bir kötülük gelmişse bunun kendi yanlış davranışından kaynaklandığına*”³³⁶ iman etmek esastır. Ayrıca hakiki bir mü’min kendi başına gelen herhangi bir musibette bunun müsebbibi olmasa bile bunun imtihan vesilesi olduğunu bilip sabırla tahammül eder ve ecrini alacağını bilir. Bu

³³³ Karaman vd., *Kurân Yolu Tefsiri*, c. 5 s. 374-376.

³³⁴ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri* c. 5, s. 374-376

³³⁵ Karaman vd., *Kur’ân Yolu Tefsiri* c. 5, s. 374-376

³³⁶ Karaman vd., *Kurân Yolu Tefsiri* c. 5, s. 374-376

inanç insanın ruh hali üzerinde olumlu etkiler sağlar. Bu da modern psikolojide kanıtlanmıştır. Ayrıca Hz. Peygamberin şu hadisi konuyu özetlemektedir: “*Müminin durumu ilginçtir: Allah’ın her hükmü onun iyiliğinedir; çünkü başına bir sıkıntı gelip sabretse bu onun hayrınadır, sevindirici bir şey meydana gelip şükretse bu da onun hayrınadır. Bu, yalnız mü’mine has bir özelliktir.*”³³⁷ Buyurmuştur.

“*Allah’ın izni olmadıkça hiçbir musibet başa gelmez*”³³⁸ İster hayır olsun ister şer insanın başına her ne gelirse Allah’ın kaza ve kaderi ile ilgilidir. Bu ayetin nüzul sebebi ile ilgili şöyle rivayet edilmiştir: “*Kâfirler şöyle dediler: Müslümanların gittiği yol hak olsaydı Allah onları dünyada felaketlerden korurdu.*”³³⁹ Bu ayette cevap olarak indirilmiştir. Bu açıklama şunu gösterir, insana düşen hayrın peşinde koşmak ve şerden uzak durmak olmalıdır. Ardından Allah’a tevekkül etmelidir. Ancak Allah’ın kaza ve kaderi ile sonuç elde edilmelidir.³⁴⁰ Başka bir ayet’te şöyle buyurulmuştur. “*Gerek yerde gerek sizin kendinizde bir musibet vaki olmamıştır ki biz onu yaratmadan evvel, bir kitapta (yazılmış) olmasın. Şüphesiz bu Allah’a göre kolaydır.*”³⁴¹ Müslüman’ın bundan çıkaracağı sonuç; kendi lehine vuku bulan ne olursa olsun Allah’ın izni ile olduğunu unutmaması ve karşılaştığı tüm durumların kendisi için Allah’an geldiğine inanması olmalıdır.

3.1.9. Eşlerin Evlatların Ve Dünya Malının İmtihan Aracı Olması

İnsanı ibadetten ve cihad’dan, hayırlı işlerden alıkoydukları için “*eşlerinizin, evlatlarınızın içinde hakikaten size düşman da vardır. Öyle ise onlardan sakının.*”³⁴² Hayırlı ve güzel işler yapmanıza engel oluyorlar diye onları cezalandırmayıp “*af eder*”, yaptıklarını görmezden gelir, “*kusurlarını başlarına kakmaz örterseniz, şüphesiz Allah Teâlâ çok yargılayıcı, çok esirgeyicidir.*”³⁴³ Siz evlatlarınıza nasıl davranışlarda bulunursanız Allah da size aynı şekilde davranır.³⁴⁴

³³⁷ Müslim, “Zühd”, 64; Dârimî, “Rikak”, 61; ayrıca bk. Nisa 4/79; Hadid 57/22.

³³⁸ Teğâbun, 64/11.

³³⁹ Müslim, Sahih, “Kitabu’z-Zühd” s. 65.

³⁴⁰ Vehbe Zühayli, Tefsir’ul-Münir, İstanbul 2005. c. 14, s. 497.

³⁴¹ Hadid, 57/22.

³⁴² Teğâbun, 64/14.

³⁴³ Teğâbun, 64/14.

³⁴⁴ Vehbe Zühayli, a.g.e., İstanbul 2005., c. 14, s. 497.

“Mallarınız da evlatlarınız da ancak bir imtihandır.”³⁴⁵ Bunlarla uğraşırken ahiret gerçeğini unutup unutmayacağınız konusunda imtihandasınızdır. Allah (cc) kendisine sevgi ve itaati, mal ve evlat sevgisine tercih eden kuluna vereceği asıl: “Büyük ecir ve kazanç onun katında olacaktır.”³⁴⁶

İbn. Ebi Hatim’den rivayet olunmuştur ki: Bir kişi İbn. Abbas’a şöyle söyledi: “Ey iman edenler, muhakkak ki eşlerinizden ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının buyruğuna dair soru sorunca o şöyle dedi: bunlar Mekke de Müslüman olmuş bir takım adamlardı. Rasulullah (sav)’in yanına gelmek istediler ancak eşleri ve çocukları kendilerini bırakıp gitmelerine razı olmadılar. Rasulullah (sav)’in yanına gelip de insanların dini iyice öğrenmiş olduklarını görünce çoluk çocuklarına sitem etmeyi kararlaştırdılar.”³⁴⁷ Sonra Yüce Allah: “Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz. Bilin ki, muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyicidir.”³⁴⁸ Buyruğunu indirmiştir.

Mal, eş ve evlatlar ancak birer imtihandır. Birer fitnedir. Allah kullarını bunlarla sınavarak imtihan etmiştir. Bu şekilde asıl itaat edenin kim olduğu ve asıl isyankâr olanın kim olduğunu belli etmiş olacaktır.³⁴⁹

3.1.9.1. Eş ve Çocukların Düşmanlıkları ve Bunun Mahiyeti

Ebu Bekr b. El-Arabî şöyle demiştir: Bu düşmanlık şöyle olur: Düşman şahsı itibari ike düşman değildir. Ancak sergilediği tavır ve fiilleri ile düşman olur. Dolayısı ile eş ve evlatlar da düşmanların yaptığı tavır ve hareketlerde bulunmaları düşmanlık olarak değerlendirilir. Çünkü en kötü denilebilecek iş Allah ile kul arasını açmak olur. Bundan daha kötü bir iş de düşünülemez.³⁵⁰ Ebu Hureyre’den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber (sav) şöyle buyurmuştur: “Şeytan Âdemoğluna karşı iman yolunda oturdu ona: Sen kendinin ve atalarının dinini bırakıp iman mı edeceksin? Dedi. Âdemoğlu ona muhalefet etti ve iman etti. Sonra şeytan onun

³⁴⁵ Teğabun, 64/15.

³⁴⁶ Vehbe Zühayli, a.g.e., İstanbul 2005., c. 14, s. 498.

³⁴⁷ Tirmizi, H. No.3317, Taberi, 34198.

³⁴⁸ Teğabun, 64/14.

³⁴⁹ İbn. Kesir, a.g.e., Polen Yayınları. İstanbul, 2012. c. 11, s. 236.

³⁵⁰ İmam Kurtubî, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an, c. 17, s. 399, Buruç Yayınları İstanbul 1....

karşısında hicretin yolu üzerinde oturdu ve ona: Malını, aileni bırakıp hicret mi edeceksin, dedi. Ona muhalefet etti ve hicret etti. Sonra şeytan ona karşı cihad yolu üzerinde; oturdu ve ona: Ölümüne sebep teşkil edeceksin, hanımların başkaları tarafından nikâhlanacak, malın paylaşılacak diye mi cihad edeceksin dedi, yine ona muhalefet etti ve cihad etti. Sonunda öldürüldü, onu cennete koymak da Allah'ın üzerinde bir hak oldu.”³⁵¹ Şeklinde bir diyalogdan bahsetmiştir.

Şeytanın oturmasından kasıt: Ancak iki türlü olur, biri vesvese ile diğeri eş, evlat ve yakın arkadaşlıkların kurulduğu kimseler vasıtası ile olur: ³⁵² Allah Teâlâ: “Biz onlara yakın arkadaşlar kıldık. Onlar da önlerinde ve arkalarında olanı kendilerine süslediler.”³⁵³ Buyurmuştur. Hz. İsa'nın sözlerinden biri: “Her kim hanım, mal ve çocuk edinirse, o kimse dünyaya köle olur.”³⁵⁴ Hadis'i şeriflerde ise köleliğin asgari sınırı belirtilmektedir. Nitekim Hz. Peygamber: “Helak olmuştur altının kölesi, helak olmuştur dirhem kölesi, helak olmuştur güzel kumaşın kölesi, helak olmuştur kadife köle olan. Helak olsun ve baş aşağı devrilsin, bir yerine batan bir diken kimse oradan çekip almasın.”³⁵⁵ Buyurmakta ve hakiki mutluluğa götürecek olanın sevgisine engel teşkil edecek olan her ne varsa hepsinin bir tarafa bırakılıp Allah'a yönelmenin yolunu aramak gerekmektedir.

Değerli mücevhere, bir kadına, evlat ve arkadaş gurubuna olan düşkünlük ya da yeni bir elbiseye olan kölelik tarzı düşkünlükten daha ucuz ve basit bir arzu olamaz. Bu ise kişiyi felakete savuran bir mekanizmaya benzer.³⁵⁶

3.1.9.2. Kadının Kocasına Düşmanlığı gibi, Kocanın da Hanımına Düşmanlığı Mümkündür:

Erkek için eş, evlat ve diğer etkenler düşman olduğu gibi, ayrıca erkek ve evlatlar da kadın için düşman şeklinde olabilirler. Allah Teâlâ'nın ‘eşleriniz’ dediği

³⁵¹ İbn Hîbhân, *Sahih*, c. 10, s. 453; Ahmed b. Arar eş-Şeybamî, *el-Ahâd ve'l-Mesânt*, Riyâd 1411/1991., c. 5, s. 137.

³⁵² Kurtubi, *a.g.e.* c. 17, s. 399.

³⁵³ Fussilet, 41/25.

³⁵⁴ Tirmizî, c. 5. s. 419; Taberanî. *Kebir*, c. 9, s. 275; Hâkim, *Müstedrek*, c. 2, s. 532; İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, c. 17, s. 399-400.

³⁵⁵ Buhârî, *Sahih*, c. 3, s.1057; İbn Mâce, *es-Sünen*, c. 2, s. 1386.

³⁵⁶ İmam Kurtubi, *el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*, Buruç Yayınları, c. 17, s. 400-401.

tabirden erkek ve kadın anlaşılır. Hepsi de ayetin kapsamında değerlendirilebilir. Adil olan Allah en doğrusunu da bilir.³⁵⁷

3.1.9.3. Düşmanlardan Sakınmak:

“Onlardan zarar gelir diye kendilerinden sakının” gelecek olan zarar ve ziyandan korunmak iki şekilde olur: bunlardan biri ya bedeni bir zarardır, ya da dini bir zarar olur. Bedeni zarar daha çok dünya ile alakalıdır. Dini zarar ise ahiret hayatı ile alakalıdır. Her iki hayatta da zarara uğramamak için Yüce Allah kulunu uyarmaktadır.³⁵⁸

3.1.9.4. Affedip Bağışlamak;

“Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz, muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyendir” ayeti kerime ile ilgili Taberi, İkrime’den şöyle rivayet eder: Allah Teâlâ’nın: “*Ey İman edenler! Muhakkak ki eşleriniz ve evlatlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının*”³⁵⁹ buyruğuna karşılık şöyle demiştir: Biri Hz. Peygamberin yanına gitmek ister ama eşi ve çocukları engel olursa, yani bizi bırakıp nereye gidersin derlerdi. Ama o şahıs İslam’ı seçip tadını aldıktan sonra bilgi edindikten sonra şöyle demeye başladı: Beni daha önce bundan alıkoyanlara dönersem şunları yapacağım derlerdi.³⁶⁰ Bu nedenle Yüce Allah: “*Bununla beraber şayet affeder, kusurlarına bakmaz ve hatalarını örterseniz, muhakkak Allah çok mağfiret edendir, çok esirgeyendir.*”³⁶¹ Buyurarak affetmenin ne kadar önemli olduğunu bizlere de bildirmektedir. Mağfireti bol olan bir ilah ancak bunu emrederdi.

Yine Âlimlerimizden Mücahid de Yüce Mevla’nın: “*Ey iman edenler! Muhakkak ki eşleriniz ve evlâtlarınızdan size düşman olanlar vardır. O halde onlardan sakının*” İlahi buyruğu hakkında şöyle demiştir: Düşmanlıkları dünyalık meselesi ile değildi. Lakin kendilerine karşı duydukları derin sevgi necis olan bir şeyi alıp onlara vermeleri ile olmuştur. İnsanın eş ve evlatları için işleyebileceği bütün kötülükler umumidir. Sebeb özel olsa da hükmün genel olmasına engel değildir.³⁶²

³⁵⁷ Kurtubi, a.g.e. c. 17, s. 360.

³⁵⁸ Kurtubi, a.g.e. c. 17, s. 362.

³⁵⁹ Teğabun, 64/12.

³⁶⁰ Kurtubi, a.g.e. c. 17, s. 402.

³⁶¹ Kurtubi, a.g.e. c. 17, s. 402.

³⁶² Kurtubi, a.g.e. c. 16, s. 403.

3.1.9.5. Mallarınız da, evlâtlarınız da sizin için ancak bir imtihandır

Büyük mükâfat ancak Alla'ın indinde olacaktır. “*Mallarınız da, evlâtlarınız da sizin için ancak bir imtihandır.*” Haram kılınmış olan bazı şeyleri almanıza sebep olup Allah'ın emrine olan bağınıza zarar vermenize sebep olurlarsa bu sizin için ancak bir imtihandır. Şu halde Allah'a isyana iten bir durumları varsa onları dinlemeyiniz. Hadis'i şerifte şöyle buyurulmuştur: “*Kıyamet gününde bir adam getirilir de bunun çoluk çocuğu hasenatını yedi*” söylenir.³⁶³ Seleften bir zat ise şöyle demiştir: Eş ve evlatlar taat ve itaat'ın içinde bulunan kurtçuklardır. İmam Kurtubi: Fitne, düşkünlük sebebidir der. “Adam kadına meftun oldu, gönülden bağlandı denilmiştir. Ayrıca fitnenin imtihan (mihnet) anlamı da vardır. Şairin bu beyiti de aynı anlama gelmektedir: “İnsanlar inançlarında mihnete maruz kaldılar. Affan'ın oğlu arkasına uzunca bir kötülük bıraktı.” İbn. Mes'ud şöyle demiştir: herhangi biriniz Allah'ım beni fitneden muhafaza et demesin. Çünkü herkesin etrafında bulunan eş, mal ve evlat sizi aynı zamanda bir fitne sahibi kılar.³⁶⁴ O yüzden şöyle desin Allah'ım ben sana fitnelerin saptırıcı olanlarından sığınırım. Hasen yüce Allah'ın: ‘Eşleriniz ve evlatlarınızdan... buyruğunda yer alan ...dan’ lafzını teb'id (kısmilik) için getirmiştir. Çünkü hepsi düşman olamaz ve değildirler. Yüce Allah: “Mallarınız da evlatlarınız da sizin için ancak bir imtihandır.” Buyruğunda bu lafız zikredilmemiştir der. Zaten mal ve evlatların fitneden uzak durmaları ve kalbin sürekli hidayetle uğraşması, onlarla uğraşmaması düşünülemez.³⁶⁵ Hangi şart altında olursa olsun kesinlikle ve hiçbir suretle hiçbir şey'in Allah'a götüren yoldan insanı alıkoymasına müsaade edilmemelidir. Böyle bir durumda orta yol yoktur sadece tek bir yol vardır o da Allah'a götüren yolun tercih edilmesi iledir.

Tirmizî ve başkalarının rivayet ettiklerine göre Abdullah b. Küreydi; babasından şöyle dediğini rivayet edilmiştir: Peygamber (sav)'ı hutbe verirken gördüm. Bu sırada Hasan ile Hüseyin (r.a.) üzerlerinde kırmızı birer gömlek olduğu halde geldiler. Bir düşüp, bir kalkıyorlardı. Peygamber (sav) indi, onları taşıdı ve önüne oturtuktan sonra şöyle dedi: “*Yüce Allah doğru söylemiştir. Gerçekten*

³⁶³ Kurtubi, a.g.e. c. 16, s. 403.

³⁶⁴ Bedruddin ez-Zerkeşi, (ö. 794/1392) *el-Burhan fi Ulumi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut 1971. c. 4, s. 573.

³⁶⁵ Kurtubi, a.g.e. c. 16, s. 405.

mallarınız ve evlâtlarınız bir fitne (bîr imtihan)'dır. Ben bu iki küçük çocuğa bir düşüp bir kalkarken baktım da sözümü kesip onları yanıma kaldırmadan edemedim." Sonra da hutbesine devam etti.³⁶⁶ "Büyük mükâfat ise Allah katındadır." buyruğunda kastedilen Cennettir. En ileri mükâfat da budur. Müfessirlerin dediklerine göre ondan daha büyük bir mükâfat olmaz. Lafız Buhârî'nin olmak üzere Buhârî ile Müslim'de Ebu Said el-Hudri'den şöyle dediği rivayet edilmektedir: Rasûlullah (sav) buyurdu ki: "Yüce Allah cennetliklere: Ey cennet ehli diyecek, onlar: Buyur Rabbimiz, buyruğunu dinlemeye hazırız diyecekler. O: Hoşnut oldunuz mu? Diyecek, onlar: Nasıl hoşnut olmayız? Bize yarattıklarından hiçbir kimseye vermediğin şeyler verdin. Bu sefer: Size bunlardan daha üstün bir şey vereyim mit diye buyuracak, onlar; Rabbimiz, bunlardan daha üstün nedir? Diyecekler, o da şöyle buyuracak: Üzerinize hoşnutluğumu bırakırım ve ondan sonra da ebediyyen size gazab etmem."³⁶⁷ Şüphesiz ki rıza bütün emellerin en ileri derecesidir. Sufiler bu hususu tahkik hakkında şunu söylemişlerdir: "Allah onunla yarattıklarını imtihan etmiştir, Cehennemde, cennette O'nun emrindedir. O'nun (insanı) terk etmesi ateşin şerrinden büyüktür, rızası ise cennetinden de hoştur."³⁶⁸ O halde; gücünüzün yettiği kadar Allah'tan korkun. Dinleyin, itaat edin. Kendiniz ve emrinizdekiler için doğru yoldan ayırmayacak bir yaşam seçmeniz gerekmektedir. O çetin günde ne erkeğin eş ve evlatlarından ne de onların erkekten şikâyetçi olabilecekleri bir son hazırlamamaya gayret edilmelidir. Asıl olan Allah'ın insana bahşetmiş olduğu bütün bu nimetleri yine Allah'ın rızasını kazanma vesilesi edebilmektir. Fani olan bu nimetlerle baki olanın sevgisi ve rızasına erebilmek insanın tek gayesi olmalıdır.

3.1.10. Allah Korkusu Ve İnfak

*" O halde gücünüzün yettiği ölçüde, dinleyin, itaat edin ve kendinize hayır olarak harcayın "*³⁶⁹ O halde bütün gücünüz ve kuvvetiniz ile Yüce Allah'ın emirlerine sarılın, yasaklamış olduğu nehiylerden de uzak durun. Nitekim ebu Hureyre'den nakledilen bir hadis'i şerifte peygamber (sav) şöyle buyurmaktadır: *"Size bir şey emrettiğim zaman gücünüz yettiği kadar onu yerine getirin. Sizi bir şey den men ettiğim zaman da ondan uzaklaşın."*³⁷⁰ Allah ve peygamberine itaat edin ve

³⁶⁶ Tirmizi, Sünen, c. 5, s. 65; Nesâî, Sünen, c. 3, s. 192; Ahmed b. Hanbel, Müsned, c. 5, s. 354.

³⁶⁷ Müslim, Sahih, c. 1, s. 70; c. 4, s. 2176; Tirmizî, Sünen, c. 4, s. 69.

³⁶⁸ Kurtubi, el-Camiu li-Ahkami'l-Kur'ân, Buruç Yayınları: c. 17, s. 402-404.

³⁶⁹ Teğabun, 16/64.

³⁷⁰ DİB Komisyon, Hadislerle islam, c. 6, s. 297.

emredileni en güzel şekilde yapmaya çalışın. Hiçbir çalışma karşılıksız kalmaz. Allah'ın bahsetmiş olduğu malınızdan yine Allah yolunda harcayarak infakta bulunun. Çünkü Allah yolunda yapılan infak eş, evlat ve diğer tüm dostlarınızdan size çok defa fayda verecek iki cihan saadetine vesile olacaktır. İnfak hem malı temizler, bereketlendirir hem ihtiyaç sahiplerini sevindirir ve en önemlisi de Allah'ın rızasına erdirir. Malın infak edilmesi iki cihanda da mesut eder insanı. Fakat bunun terki ise özellikle dünyada dert olmasına ahrette azap olmasına neden olabilir.³⁷¹

Ayet'i kerimede belirtildiğine göre: “*Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar muradına erenlerin ta kendileridir.*”³⁷² Özellikle Yüce Allah kimi cimrilik hastalığından korursa ve o kimse yine Allah yolunda hayırda bulunursa hayal edilen ve umulana ulaşmış demektir. Yani cimrilik ve eli sıkı olma ne kişiye ne de aile efradına hiçbir fayda sağlamaz. Elindeki malını sımsıkı tutup sadece benim deyip ondan ne kendisi ne ailesi ve ne de o malın içinde hakları olan ihtiyaç sahiplerine bir şeyler vermez ise insan kendi helak'ını hazırlamış demektir. Allah Teâlâ İnfak için teşvik mahiyetinde şöyle buyurmuştur: “*Eğer Allah'a gönül hoşnutluğu ile ödünç verirsiniz onu sizin için kat kat arttırır. Hem sizi bağışlar da. Allah aza çok mükâfat veren, ceza hususunda acele etmeyendir.*”³⁷³ Buyurarak infak'ın önemine dikkat çekmiştir.

Allah Teâlâ (cc) farklı bir ayet'i kerimede şöyle buyurmaktadır: “*Gücünüz yettiğince Allahtan korkun. Allah hiç kimseyi gücünden fazlası ile mükellef tutmaz.*”³⁷⁴ Bu ayette de işaret edildiğine göre Allah'tan korkma, yani emirlerine uyma, nehiylerinden kaçınma takat miktarınca olur. Mücahid gibi müfessirlerin çoğunun görüşüne göre “*Gücünüz yettiğince Allah'tan korkun*” ayettinden maksat, Allah'a itaat edilip isyan olunmamasıdır. Yukarıda da geçtiği gibi bu ayetin bazılarının evlatlarının ve eşlerinin engellemesi sebebi ile şirk yurdundan islam memleketine hicrette gecikmeleri sebebi ile nazil olduğunda tefsir âlimleri arasında ihtilaf yoktur.³⁷⁵

Allah Teâlâ, dinleyip itaat etmeyi, yani mü'minlere verilen öğütleri dinlemeyi, emirlerine itaat edip nehiyleri terk etmeyi emretmiştir.

³⁷¹ Vehbe Zühayli, a.g.e., İstanbul 2005. c. 14, s. 502.

³⁷² Teğabun, 16/64.

³⁷³ Vehbe Zühayli, a.g.e., c. 14, s. 502.

³⁷⁴ Bakara, 2/286.

³⁷⁵ Vehbe Zühayli, a.g.e., c. 14, s. 505.

Yine Allah Teâlâ zekât, sadaka, kendisi ve ailesi için cihad ve infak edilmesini emretmiştir. Bu ayet'i kerime umumidir. Sahih hadiste varid olduğuna göre bir kişi Rasulullah (sav)'e “Benim elimde bir dirhem var” dedi. Peygamberimiz O'na “Kendi için harca” dedi. Adam: “Bir tane daha var” dedi. Peygamberimiz: “Ailene harca” dedi. Adam: “Başka da var” dedi. Peygamberimiz: “Çocuğuna harca” dedi. Adam: “Bir tane daha var” dedi. Peygamberimiz: “ Tasadduk et” dedi.³⁷⁶ Bu hadiste Rasulullah (sav) efendimiz önce kendisine, ailesine ve çocuklarına harcamasını daha sonra ise tasadduk etmesini emretmiştir. Buradan şunu çıkarmak pek de zor değildir. İslam dininin mükemmel bir düzen ve işleyişle Allah tarafından gönderilmiş olduğudur.³⁷⁷

Allah'a olan korku, aslında saygı ve teslimiyettir. İnsan kendisinin bir yaratıcısı olduğunu bilip, kendisi gibi tüm kâinatı var eden bir yaratıcının varlığı karşısında kendisinin ne kadar aciz olduğunu fark edebilecek donanıma sahiptir. Bu nedenle yaşam ve ölüm gerçeğini madem her an gerek insan hayatı için ve gerekse de dünya gezegeninde her an her yerde ve yaratılmış her şeyde görüp şahid olunmaktadır. O halde neden tek olan yaratıcıya inanmak ve O'nun yolunda infak etmesin insan.³⁷⁸

3.1.11. Allah'ın Gaybı ve Şuhud Âlemini Bilmesi

Sözlükte “kesinlik derecesinde haber vermek; bir yerde hazır bulunmak” anlamlarındadır. Masdar, “tanıklık yapma; duyularla algılanan şey” mânalarında isim şeklinde kullanılan şehâdet ile âlem (yaratıcısının varlığına alâmet teşkil eden şey) kelimelerinden oluşan şehâdet âlemi (âlemü's-şehâde) “duyularla idrak edilen her şey” demektir.³⁷⁹ Kur'ân-ı Kerîm'de “âlimü'l-gaybi ve's-şehâde” duyuların idrakini aşan ve aşmayan şeyleri bilen Allah ifadesiyle on yerde geçmektedir.³⁸⁰ Bu terkipte şehâdet gaybın karşıtı olarak kullanılırken âlem kelimesi yer almamakta, buna karşılık ilâhî ilmin taalluk alanı gayb ve şehâdet şeklinde iki kısma ayrılmakta, dolayısıyla iki farklı âlemin bulunduğu işaret edilmektedir. Yine Kur'ân'da “yevmün meşhûd” her şeyin apaçık ortaya konacağı gün.³⁸¹ Allah hakkında “şâhid”

³⁷⁶ İbn. Hanbel, *Müsned*, c. 5. s. 356.

³⁷⁷ Vehbe Zühayli, *a.g.e.*, c. 14, s. 505.

³⁷⁸ Kurtubi, *el-Cami li-Ahkami'l-Kur'ân*, c. 17, s. 402-404.

³⁷⁹ İbn. Manzur, *Lisânü'l-'Arab*, “'alm”, “'shd” md., c. 4, s. 702.

³⁸⁰ Fuad Abdülbâki, *el-Mu'cem*, “'shd” md., s. 185.

³⁸¹ Hûd, 11/103.

(hazır bulunan, tanıklık eden), yaratıklar için “*meşhûd*” hazır bulundurulmuş tabirleri yer almaktadır.³⁸² Cenâb-ı Hak, ilminin bâtinî varlıklara taalluk etmesi bakımından habîr diye nitelendirildiği gibi zâhirî varlıklara taalluk etmesi açısından şehîd olarak nitelendirilmiştir. Kur’ân’da şehâdet-gayb karşılığında “*mülk-melekût, halk-emr*” kelimeleri de zikredilmektedir. Şehâdet ve gayb kelimeleri hadislerde birbirinin alternatifi şeklinde yer almaktadır. (Müsned, IV, 264; Nesâî, “Sehiv”, 62). Ayrıca Kur’an’da olduğu gibi hadislerde de “*âlimü’l-gaybi ve’s-şehâde*” ifadesi sıkça geçmektedir.³⁸³

Kelâm ilminde şehâdet âlemi-gayb âlemi ilişkisi önemli bazı konuların açıklanmasında başvurulmuş bir ilke konumundadır. Kur’ân-ı Kerîm’de akaidin temel esasını teşkil eden Allah’ın varlığı, ayrıca ceza ve mükâfat günü olan âhiretin mutlaka gerçekleşeceği gibi konular hakkında şehâdet âleminin yani tabiatın kuruluş ve işleyişindeki fevkalâdelikle istidlâl edilir. İsbât-ı vâcib için kullanılan hudûs, gaye ve nizam delilleri ayrıca İslâm filozoflarının tercih ettiği imkân delili Kur’ân’da “*semâvât ve arz*” diye ifade edilen tabiatın müşahedesine dayanır, böylece şehâdet âleminin duyu ötesi olan yaratıcının varlığına geçilir.³⁸⁴

Yüce Allah azımuşşan kitabımız Kur’ân’ı Kerîm’de şöyle buyurmaktadır: “*Gizliyi de aşikârı da bilendir, galib’i mutlakıdır. Tam hüküm ve hikmet sahibidir.*”³⁸⁵ Özellikle insana göre belki imkânsız olan her şey’in bilgisine sahip olmak Allah için çok kolaydır. O gizliyi de aşikâr olanı da en iyi bilendir. Kahir olandır, galib’i mutlakıdır ve dilediğini dilediği yere koyay, dilediği gibi yapar bunda hiç şüphe duyulmaması çok önemlidir.³⁸⁶

“*Görmediniz mi Allah yerde ve göklerde ne varsa hepsini bilendir. Üç kişi bir arada iseniz fısıldaşmayıverin*”³⁸⁷ Üç kişi kendi aralarında sır olan bir şeyi konuşmayıversin. “*Muhakkak o onların dördüncüleridir.*” İster bundan daha az yahut daha çok olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar O mutlaka onlardır. Yani

³⁸² Burûc, 85/3.

³⁸³ Fuad Abdülbaki, *el-Mu’cem “şhd”* md., s. 189.

³⁸⁴ İlyas Çelebi, *İslâm Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2010. c. 38, s. 422-423.

³⁸⁵ Teğabun, 64/18.

³⁸⁶ Vehbe Zühayli, *a.g.e.*, Risale Yayınları, İstanbul 2005. c.14, s. 505.

³⁸⁷ Mücadele, 58/7.

onların hallerini bilir, sözlerini sır olarak gizleyip sakladıklarını, fısıldaşmalarını işitir.³⁸⁸

Başka ayetlerde de yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *“Onlar gizlediklerini de fısıltılarını da Allah’ın muhakkak bildiğini, Allah’ın bütün gaybları çok iyi bildiğini görmezler mi?”*³⁸⁹ *“Yoksa onlar gizlediklerini ve fısıltılarını işitmez miyiz sanırlar. Öyle değil hatta elçilerimiz de yanlarındadır, yazıp duruyorlar.”*³⁹⁰ Buyurulmuştur.

Bundan dolayı birden çok kişi bu ayet’i kerimeden kastın şu olduğu üzerinde icma bulunduğunu nakletmişlerdir. Maksat yüce Allah’ın ilminin kulları ile beraberliğidir. Bunun kastedildiğinde şüphe yoktur ama aynı zamanda ilmi ile birlikte onun işitmesi de görmesi de onları kuşatır. Şanı yüce Allah kullarının her haline muttalidir, onların durumlarından hiçbir şey ona gizli saklı değildir.³⁹¹

Allah görüneni de görünmeyen de; özellikle kalplerde ve kafalarda (akıllarda) dönüp dolaşan ne varsa bilendir. Bunlardan başarabildiklerimizi de başaramayıp sadece düşünce ve tasarıdan ibaret olanları da bilendir. Madem öyle düşüncelerimizdeki duyguları iyileştirip iyi şeyler olmaları için gayret etmeliyiz. Gücü kuvveti çok üstün olan Allah (cc)’ın bir o kadar üstün olan mağfiretine ancak bu şekilde davranılarak ulaşılabilir.³⁹²

3.1.12. Dünya Hayatında Erdemli Yaşamak

“Birr, ahlâk güzelliğidir”³⁹³ hadis’i şerifte geçen ve buradaki kullanımı dikkat edilerek ‘erdemlilik’ diye tercüme edilen el-birru kelimesi, Kur’ân’ın en geniş çerçeveli kavramlarından biridir. Bu kavramın geçmiş olduğu ayetler topluyekün olarak değerlendirildiğinde bunun Kur’ân’ı Kerimde; iman, ibadet, taat, vb. olmak üzere her türlü iyilik ve doğruluk, günahsızlık vb gibi anlamlarda kullanıldığı görülmüştür. Bu kavram ‘birr’ iman, ibadet, sosyal ve bireysel ahlak gibi insanın beklide bütün hayatını kapsayan en temel yapı taşlarını oluşturan bu dört temelde şayet birr mevcutsa kurtuluşa erenlerden olunmuştur. Şayet yoksa bu meziyet kaybedenlerden olunmuştur.³⁹⁴

³⁸⁸ İbn. Kesir, *a.g.e.*, Polen Yayınları, İstanbul 2012. c. 11, s. 68.

³⁸⁹ Tevbe, 9/78.

³⁹⁰ Zuhuf, 43/80.

³⁹¹ İbn. Kesir, *a.g.e.*, Polen Yayınları, İstanbul 2012. c. 11, s. 69.

³⁹² Celal Yıldırım, *a.g.e.*, Anadolu Yayınları, İstanbul. c. 12, s. 6232.

³⁹³ Müslim, “Birr”, 14, 15; Tirmizî, “Zühd”, 52.

³⁹⁴ DİB, Komisyon, *a.g.e.* c. 1, s. 263-264.

Kur'ân terminolojisinde birr kavramı, sıdk ve takva kavramları ile hemen hemen eş anlam denilebilecek kadar yakın ve güçlü bağ kurulmuştur. Bu oldukça önemli kabul edilmiştir. Nitekim bir ayetin mealinde Cenab'ı Hak şöyle buyurmuştur. *“İyilik (el-birr) ve takvâ üzerinde yardımlaşın; kötülük (el-ism) ve düşmanlık yolunda yardımlaşmayın. Allah'tan sakının (ittika). Çünkü Allah'ın vereceği ceza çok çetindir”*³⁹⁵ Burada da görüldüğü üzere ‘birr’ kavramı ‘ism’ yani günah kavramının tersi olarak kullanılmış olup ‘takva’ kavramı ile birlikte zikredilmiştir. Bu suretle bu kavramların (birr, sıdk, takva) Kur'ân literatüründe birbirini tamamlayan erdemler olduğunu göstermektedir. Ayrıca hadis'i şeriflerde de bu üç terimin destekleyici olarak aynı doğrultuda zikredildiği görülmektedir. Örneğin bir hadiste Hz. Peygamber (sav): *“... Ben sizin aranızda Allah karşısında en çok takvâ sahibi (etkâ), en doğru (esdak) ve en iyi (eberr) olanınızım”*³⁹⁶ buyurarak kendisinde bu üç önemli özelliğin bulunduğunu bizlere bildirmiştir. Bir başka rivayette Hz. Peygamber (sav): *“Size doğruluğu (sıdk) tavsiye ederim. Doğrulukla iyilik (birr) bir bütündür ve bu ikisine sahip olanlar cennettedir”*³⁹⁷ buyurarak yine bu kavramları zikretmiş ve başka bir hadisinde de ticaret ehlini uyarmış, kıyamette ‘füccar’ damgası yemekten ancak iyi, dürüst ve doğru iş yapanın kurtulabileceğini söylemiştir.³⁹⁸

İnsanoğlunun dünya hayatında erdemli yaşaması ve bu doğrultuda hayatına devam etmesi hem dünya hem de ahiret mutluluğu için önemlidir. Erdemli bir yaşantı: doğruluk, dürüstlük, güvenilirlik, yardım ehli olma, emirlere riayet, günahlara rağbet etmemek vb. daha birçok meziyeti hayatında barındırmakla gerçekleşir. Bu gibi özellikleri kendinde barındıran bir kimse öncelikle ailesinde sonra yakın çevresinden başlayarak toplumda emin ve güvenilir bir şahsiyet olarak tanınır. Nitekim Hz. Muhammed (sav) efendimiz cahiliye arapları arasında hele ki o dönemin insanı arasında doğruluğu ve dürüstlüğü ile (el-Emin) lakabını kazanmıştır.³⁹⁹ Ölümünden sonra asıl ve yegâne yaşamın olduğunu düşünen insan, mutlaka ahiretin tarlası olan bu fani dünya hayatında erdemli bir hayat sürmenin peşinde olmalıdır. Bunu da Allah'ın emir ve yasaklarına riayet ederek yapmalıdır.

³⁹⁵ Mâide, 5/2.

³⁹⁶ Buhârî, *“İ'tisâm”*, 27; Müslim, *“Hac”*, 141.

³⁹⁷ İbn Mâce, *“Duâ”*, 5; Hanbel, *Müsned*, c. 1, s. 3-5-8.

³⁹⁸ Tirmizî, *“Büyü”*, 4.

³⁹⁹ Kurtubi, *a.g.e.* c. 17, s. 402-407.

Geçici olan dünya nimetlerinin aldatıcı büyüüne kapılmadan sadece ebedi olan ahiret yurduna vesile olan bir araç olarak düşünmesi gerekmektedir. Elindekini paylaşmasını bilen insan erdemlidir.⁴⁰⁰ Bununla birlikte ibadetlerini eksiksiz yerine getirebilme gayesi ile yaşamalıdır. Dünya hayatında belli başlı erdemlere sahip olmak akıllı insanların sahip olması gereken bir husustur. İnsanlar tarafından iyi bilinme gayesi taşınmalı ve bunun kazanılması durumunda da Allah'ın rızasının kazanıldığını bilmek gerekmektedir. Dünyada Allah rızasının kazanılması ise iyilik ve doğruluk meziyetlerine sahip olup bunu dışarı yansıtabilmekte geçer. Erdemliler Allah'a karşı son derece saygılıdır. Saygı ifadesi davranış ve hareketlerde (salât, yardım, destek, zekât, infak, güzel ve yararlı işler) bulunurlar. Allah ismi anılınca yürekleri ürperir.

Başlarına gelene sabır ederler. Kendi yaşamsal kazançlarını (rızık) başkaları ile paylaşırlar. Yaşamlarının tek birey olarak bir anlam ifade etmediğini ve her kazanımlarını başkalarının varlığı ve desteği olmadan elde edemeyeceklerinin bilincinde olduklarından paylaşmayı severler ve gerekli görürler.⁴⁰¹ Paylaşmayı doğal zorunluluk kabul ederler.

*“Kim sözünü yerine getirir ve erdemli bir yaşam sürerse, bilsin ki Allah erdemlileri sever.”*⁴⁰² Ayet'i kerimesi ile yüce Allah erdemliliğin önemini belirtmiştir.

3.1.13. Nefsin Cimriliğinden Kurtulmak

Allah (cc) hazretlerinin: *“Kendilerine fakirlik içinde bulunsalar da...”* şeklinde buyurduğunda fakirlik diye nitelendirilen: Durumları bozan, insanı sarsan ve ihtiyaç içinde bulunma hali demektir. Bunun aslı ise bir şey'e tek başına sahip olma veya ellerinin altında bulundurma anlamında 'ihtisas' tan gelmektedir. Dolayısı ile bu kavram tek başına iken muhtaçlık bildirir. Allah teala onlar fakirlikte ve ihtiyaç sahibi olsalar dahi nefsin cimriliğinden sakınmak gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁰³

*“Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarını bulanların ta kendileridir.”*⁴⁰⁴ İnsan nefsinin daima kendisi için olan mücadelesinin farkında olmak lazımdır. Bu nedenledir ki Allah'ın vermiş olduğu iradenin layıkı ile kullanılması ve

⁴⁰⁰ Kurtubi, a.g.e. c. 17, s. 408.

⁴⁰¹ Zühayli, *Tefsiru'l-Münir*, Daru'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut, ts., c. 13, s. 355.

⁴⁰² Al'i İmran, 3/76.

⁴⁰³ İmam Kurtubi, *El-Camiu Li Ahkami'l-Kur'ân*, Buruc Yayınları, İstanbul 2015, c. 17, s. 222.

⁴⁰⁴ Haşr, 59/9.

hak olanın her hak sahibine verilmesi için her zaman gayrette olmak gerekmektedir. Nitekim insan nefsi eğer cimriliğe kapılmışsa Amr b. Külsüm'ün de dediği gibi:⁴⁰⁵

*“Sen tahammülsüz, cimri ve malına tutkun kimsenin önüne
(Şarab) getirildiği vakit, oldukça alçalmış olduğunu görürsün.”*⁴⁰⁶

Buradan şunu çıkarabiliriz: alçalmış gönüllerden kasıt, zekât, akrabalık bağları ve misafir etmek gibi kişisel ve toplumsal bağların güçlenmesini sağlayan bu tür etkinliklerde gevşeklik göstermek veya yapmamaktır. Cimri davranmaktır. Böyle durumlarda eli sıkı olmak ve herhangi bir yardımda bulunmamak ayrıca infak ehli olmaktan kaçınmak kişiyi nitelendirebileceğimiz tek nokta cimri olduğu gerçeğidir. Zekât gibi İslam'ın emirlerine kulak asmayıp bunun mal eksikliğine sebep olduğunu düşünen ve ayrıca kendisi için ise harcamaktan geri durmayan kişi nefsin cimriliğinden korunamamıştır.⁴⁰⁷ İbn. Mes'ud'dan rivayet olundu ki bir adam kendisine gelerek: Ben helake uğramaktan korkarım. İbn. Mes'ud: Neden? Sorusunu sormuştur. O adam şöyle cevap verdi: AllahTeâlâ'nın: *“Kim nefsinin cimriliğinden korunursa, işte onlar umduklarına nail olanların ta kendileridir.”* Diye buyurmuştur. Fakat ben çok cimri bir adamım elimden bir şey çıkmaz. İbn. Mes'ud şöyle demiştir: Allah'ın Kur'ân'da sözünü ettiği cimrilik bu değildir. Bahsedilen asıl cimrilik ise haksızlık ve zorbalıkla kardeşinin malını yemendir. Buyurarak senin halin ise eli sıkıdır ‘buhl’ diyerek bunun da çok kötü bir şey olduğunu bildirmiştir.⁴⁰⁸

Böyle bir açıklama ile İbn. Mes'ud (ra) şuhl ve buhl kavramları arasında fark gözetmiş bulunmaktadır. Tavus (ra) şöyle bir izahat yapmıştır: Buhl, insanın elleri altında bulunan şeylerde cimrilik etmesidir. Der ve Şuhl ise, başkalarının elinde bulundurdıkları mal, evlat, eş vb. ne varsa hatta ister helal ister haram olsun hepsine ayırım yapmaksızın kendinde olmasını istemesi ve doymamasıdır.⁴⁰⁹

İbn. Cübeyr dedi ki: zekâtı vermemek, sadaka vermemek ve malın haramını biriktirmektir asıl cimrilik. İbn. Uyeyne şöyle der şuhl (cimrilik) zulümdür. Ebu'l-Leys: Farzların terki ve haramlara olan meyili ifade eder. İbn. Abbas: her kim heva ve hevesine uyarak imani gerçekleri yapmazsa işte cimri o'dur demiştir.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 222.

⁴⁰⁶ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 223.

⁴⁰⁷ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 223.

⁴⁰⁸ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 223.

⁴⁰⁹ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 222.

⁴¹⁰ Kurtubi, a.g.e., c. 17, s. 222.

H. Enes (ra) Şöyle buyurdu: H. Peygamber (sav) Şöyle demiştir: “*Zekâtı veren, misafire ikram eden ve musibet hallerinde bir Şeyler veren bir kimse cimrilikten uzaktır.*”⁴¹¹

Ebu’l Heyyac el-Esedî Şöyle demiştir: Kâbe’yi tavaf esnasında Allah’ın evinin hemen yanibaŐında bir adam dua ederken yalnızca Şöyle dua etmiştir: Allah’ım beni nefsimin cimriliŐi ile baş başa bırakma dediŐini duydum. Buna hiÇbir ilave yapmadan sadece bunu dile getiriyordu. Ben ona: neden böyle yaptıŐını sordum. VerdiŐi cevap: Şayet nefsimin cimriliŐinden korunursam geriye kalan bütün günahları o vesile ile iŐlemem demiştir. Bu kişi Abdurrahman b. Avf idi. Demiştir.⁴¹²

H. Muhammed (sav)’in bu hadisi de buna örnek teşkil eder: “*Zulümden sakınınız, çünkü zulüm kıyamet gününde zulumat (karanlık) tır. Cimrilikten de sakınınız, çünkü cimrilik sizden öncekileri helak etti. Onları birbirlerinin kanlarını dökmeye kadar götürdü, kendilerine haram kılınan baŐkalarına ait hakları helal bellemek noktasına kadar ulaŐtırdı.*”⁴¹³ Buyurarak aslında cimriliŐin ne kadar kötü bir meziyet olduŐu ve diŐer günahlara da kapı araladıŐı vurgulanmıştır.

⁴¹¹ Taberi, *Cami’ul beyan*, c. 28, s. 44.

⁴¹² Taberi, *a.g.e.*, c. 28, s. 43.

⁴¹³ Müslim, “*Birr*” 4; Hanbel, *Müsned*, c. 2, s. 431; c. 3, s. 323.

3.2. AHİRET HAYATI

3.2.1. Ahiret

الأخرةDünya hayatı dediğimiz kısa süreden sonra başlayacak ve ebedi devam edecek olan sonsuz olan hayattır.⁴¹⁴ Başlangıcın mukabili olan ahiret, ‘son’ olarak bahsedilen ve ahir’in müennesi olarak Kur’ân’da yüz on yerde geçmektedir. Bunlardan yirmi altısında müzekker ve el-yevm kelimesine sıfat şeklinde, yevmu’l-Ahir olarak geçer. Dokuzunda, ed-dar ile sıfat veya isim tamlaması şeklinde ve daru’l-ahire; birinde, enneş’etu’l-ahire, (ikinci yaratılış, son hilkat) tarzında, elli yerde de dünya ile (ikisinde dünya mânasındaki ûlâ ile) mukabele edilmiş olarak geçmektedir. “el-Âhirenin, yalın olarak kullanıldığı yerlerde de ed-dârü’l-âhire tamlaması mânasında olduğu kabul edilir. Bu kullanılış şekillerinden de anlaşılacağı üzere âhiret mefhumu ile dünya mefhumu arasında sıkı bir münasebet vardır. Âhiret dünya hayatını takip eden, ona benzer fakat daha değişik ve ölümsüz bir hayattan, ebediyet âlemine ait çeşitli merhaleler ve hallerden ibarettir.”⁴¹⁵

Şayet daha önceki ilahi kitaplar eğer tahri olmasalardı özellikle ahiret âlemi ile ilgili birçok benzerlikleri olacaktı. Dolayısı ile özellikle Kur’ân’da yüz’ü aşkın ahiret ile ilgili temi geçmektedir. (bk. Gazzâlî, IV, 516-517; Zebîdî, X, 462-465), konu ile alakalı ayetler hem mMekki hem de Medeni surelerde çokça tekrarlanmaktadır. Bu tekrarların özellikle ahiretin önemine olan vurgudan olduğu söylenebilir. Bölece

⁴¹⁴ İsfehani, *a.g.e.* c. 5, s. 767.

⁴¹⁵ Bekir Topaloğlu, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 1988. c. 1, s. 543-548.

bunun ehemmiyeti ortaya konmaktadır. Böylece gerek ruhi hayatın yüceltilip sağlam temellere oturtulması ve dünya hayatında erdemli olunmasının önü açılmıştır. Gerek insanın yaratılışı olsun gerek kâinatın yaratılışı olsun ve gerekse de hayatın yönetilmesi olsun birçok ayette zikredilmiş olup ve Kur’ân’da birlikte kullanılmışlardır. (bk. Mülk, İnsân, Mürselât, Nebe’, Nâziât, Târık, A’lâ sûreleri). Kerim kitabımıza göre dünya hayatı: “*bir oyun ve eğlence*”, ve “*sûs ve övünüş*”tür.; “*mal, evlât ve nüfuz yarışı*”dır. Nihayetinde gelip geçici yani boş bir aldaniş, kısa bir faydalanıştır. Asıl olan ahiret hayatıdır. Sükûnetin hâkim olacağı yer ahiret yurduur.⁴¹⁶ (Ayrıca, bkz. el-Ankebût 29/64; el-Mü’min 40/39; el-Hadîd 57/20).

“Fahredden er-Râzî’ye göre âhiret konusunun aklî ve naklî olmak üzere iki yönü vardır. İnsan vücudunun ve içinde yaşadığımız kâinatın fânî olduğunu, öldükten sonra tekrar dirilmenin de imkân dâhilinde bulunduğunu kabul etmek konunun aklî yönünü, kıyametin nasıl kopacağı ve âhiret hayatının nasıl başlayıp devam edeceği hususu ise naklî yönünü oluşturur.”⁴¹⁷ İlk dönemlerden itibaren filozoflar da eskatoloji ile meşgul olmuşlardır. “Onların konuyla ilgilenmesi inanç açısından değil, yaratılış felsefesi, ahlâk anlayışı ve ruhun ölmezliği açısındanadır. Âhiret hayatı beş duyunun idrakleriyle sınırlı bulunan pozitif ilimlere konu teşkil etmez. Bu sebeple onunla ilgili olarak ilim adına kesin bir şey söylemek mümkün değildir. Ne var ki ilim adamı da düşünen ve duyan bir insandır. Şahsî temayülleri ve ilmi yorumları sonunda âhiret konusunda müsbet veya menfi kanaate varabilir.”⁴¹⁸

Kur’ân-ı Kerîm’in âhireti ispat metodu, “*Nereden geldim, nereye gidiyorum?*” sorusuna tatminkâr bir cevap bulmaya dayanır. Düşünen her insanın sormaya mecbur olduğu bu sorunun birinci kısmında materyalist izahı benimsemeyen, kendisine ve içinde yaşadığı tabiata hâkim, mutlak kudrete sahip bir yaratıcının varlığına inanan kimse, söz konusu sorunun ikinci kısmında da aynı düşünce tarzını devam ettirerek öbür âlemin ölümsüzlüğünü kolaylıkla benimser. Bundan dolayı Allah’a imanla âhiret gününe iman Kur’ân’da sık sık ve birlikte zikredilmek suretiyle bunun ne kadar önemli bir ilke olduğuna dikkat çekilmiştir. Dünyaya ilk gelişinde pek âciz bir canlı olan insan, hayatının daha sonraki devrelerinde fizyolojik ve psikolojik yönden gelişip tabiatın en mükemmel varlığı haline gelir. “İnsanın, iyi düşünmeden, ilk

⁴¹⁶ Topaloğlu, a.g.e. c. 1, s. 543-548.

⁴¹⁷ Razi, a.g.e., c. 1, s. 8.

⁴¹⁸ Topaloğlu, a.g.e., TDV Yayınları, İstanbul 1988. c. 1, s. 543-548.

bakışta yok oluş (fenâ) gibi telakki ettiği ölümden korkması veya öbür âleme inanmayanlarla ona hazırlıklı olmayanların ölümden ürkmesi de bu ebediyet duygusuna bağlanabilir. O halde daha mükemmel ve ölümsüz bir âlem olan âhiretin varlığını benimsemek insanın tabii yaratılışında bulunan bir özelliktir. Ancak dünya hayatının cazibesi, kişinin fitratındaki ölümsüzlük duygusunu unutturup tabiatındaki seyri durdurabilir.”⁴¹⁹ Nitekim Kur’ân-ı Kerîm’de âhireti inkâr etmenin bu gayri tabiiliğine şöyle değinilmektedir: “İyi bilin ki Allah’ın lâneti, kişileri Allah yolundan döndüren, onu eğriltmek isteyen ve âhireti inkâr eden zalimlerin tepesinedir.”⁴²⁰

“Genel olarak insandaki fitrî özelliklerden biri de adalet duygusudur. Dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir dönemde sürekli olarak adaletin hâkim olduğunu söylemek mümkün değildir. Haksızlığı görüp de derinden rencide olan insan büyük bir hesap gününün gerçekleşeceğine inanmak ister. İyi ile kötünün, zalim ile mazlunun hesaplarının görüleceği o gün Kur’ân’ın ilk sûresinde “*yevmü’ d-dîn*” (amellere karşılık verileceği gün) diye vasıflandırılmış ve bu sûrenin beş vakit namaz içinde okunması emredilmiştir. Kur’ân’da kıyametin daha çok, adalet ve hesap verme mefhumlarıyla birlikte tasvir edilmesi de bu gerçeğin bir başka şekilde ifadesi sayılmalıdır.”⁴²¹

Üstelik dünya hayatı boyunca insanlar zekâ, kabiliyet, sağlık, servet vb. bakımlardan eşit durumda değildir. Fakru zaruret acılarıyla ölenler olduğu gibi zenginlik zevkleri içinde gözlerini hayata kapayanlar da vardır. Şayet fakir kötü, zengin iyi bir insan idiyse adalet yerini bulmuş denebilir; fakat durum tersine ise, ömrünü acılar içinde geçiren dürüst ama fakir insanın mükâfat göreceği ikinci bir hayat aklen gereklidir. “Âhiretin varlığını zorunlu kılan başka nedenler de vardır. Hakikat ve kemal anlayışlarını bunlar arasında saymak mümkündür. İnsanların birçok konuda farklı görüşlere sahip oldukları ve herkesin kendi görüşünün doğruluğuna inandığı bir realitedir. Çelişen görüşlerin hepsini doğru kabul etmek de mümkün değildir. O halde hakikatin bütün açıklığıyla ortaya çıkacağı ve herkes tarafından anlaşılıp benimseneceği bir gün olmalıdır. Öte yandan insan, diğer varlıkların aksine, kemalini kendi gayretiyle (iktisabî) elde eder.”⁴²² “Bilgi veya

⁴¹⁹ Razi, *a.g.e.* c. 1, s. 10.

⁴²⁰ Hûd, 11/18-19.

⁴²¹ Bekir Topaloğlu, *a.g.e.*, c. 1, s. 543-548.

⁴²² Razi, *a.g.e.* c. 1, s. 12.

mârifet ile elde edilecek olan bu kemal, ölünceye kadar bedeninin çeşitli fonksiyonlarıyla gerçekleşir. Bu fonksiyonlar bitince kemale erme son noktasına ulaşır ve çekilen bunca zahmetin karşılığını görme, yani ruhun mânevî hazları tatma dönemi başlar. Bu da ancak ölümden sonra gerçekleşecek bir husustur. Her şeye rağmen âhiret vâkiasının doğrudan idraki bir inanç konusu olduğu, duyuların ötesinde bulunduğu ve her yaşayana göre şu anda mevcut olmayıp gelecekte gerçekleşeceği için mümkün değildir. Konuyla ilgili olarak sıralanan bütün deliller akla ışık tutmaktadır; kabul veya red kararı akıl ile kalbin iş birliğine bağlıdır.”⁴²³

İslâm akaidinin üç ana esasından (Allah, peygamber, âhiret) birini teşkil eden âhiret inancı her şeyden önce insanda sorumluluk duygusu meydana getirmekte ve bu yönüyle hem hukukî hem de ahlâkî müeyyide olmaktadır. “Dünya hayatında insanın zorluklarla, haksızlıklarla mücadele ettiği halde bunları ortadan kaldıramadığı, neticede elem çektiği bir gerçektir. Mutlak adaletin tecelli edeceği, iyiliğin mükâfatlandırılması için bütün engellerin ortadan kalkacağı ebediyet âleminin varlığına inanmak, insan için büyük bir teselli kaynağı ve yaşama sevincidir.”⁴²⁴ Cenâb-ı Hak, insanların atası olan Âdem’i “kendi eliyle” yarattığını, ona ruhundan üflediğini ve onu meleklerin secdesine vesile kılıp yeryüzünde kendi halifesi tayin ettiğini beyan etmektedir. (bk. el-Bakara 2/30; Sâd 38/71-75); bu mânada Allah’tan gelen insanın fenâ bulmayıp yine ona dönmesi kaçınılmaz bir sonuçtur.

“Yaratılış hikmetini unutmayan ve insanlık şuurunu yitirmeyen kişinin ruhu bundan başka hiçbir şeyle tatmin bulamaz. Kur’ân-ı Kerîm, diğer ilâhî kitaplarla mukayese edilemeyecek kuvvette âhiret akîdesini telkin etmektedir. Bununla birlikte İslâmiyet dünyadan el etek çekmeyi hiçbir zaman tasvip etmez. Dünya başlangıç, âhiret sonuç olduğuna göre ikisi arasında denge kurmak gereklidir.”⁴²⁵ İnsan âhirete hazırlanırken dünya nimetlerinden nasip almayı da unutmamalıdır (bk. el-Kasas 28/77). Önemli olan, dünyanın cazibesine kapılıp âhiret saadetini ihmal etmemektir. Çünkü “*Dünya âhirete nisbetle geçici ve değersiz bir metâdan ibarettir*”⁴²⁶ “*Âhiret yurduna gelince, asıl hayat, huzur ve sükûn oradadır.*”⁴²⁷ Hz. Peygamber’in,

⁴²³ Razi, *a.g.e.* c. 1, s. 12.

⁴²⁴ Bekir Topaloğlu, *a.g.e.*, c. 1, s. 543-548.

⁴²⁵ Topaloğlu, *a.g.e.* c. 1, s. 548.

⁴²⁶ Ra’d, 13/26.

⁴²⁷ Ankebût, 29/64; Mü’min, 40/39.

“Allahım! Asıl hayat âhiret hayatıdır, asıl saadet ebediyet saadetidir!”⁴²⁸ Tarzında başlayan duası bu gerçeğin bir ifadesidir.

Kısa bir dünya hayatından sonra ölümle her şeyin son bulduğunu iddia etmek, insan ruhunu sonu belirsiz bunalımlara sürükler. Düşünen kafa ve duyan gönüllerin bunu kabullenmesi kolay değildir. İnsanın ölümüyle onun âhiret hayatı başlamış olur. Bir hadiste, kabrin âhiret duraklarının ilki olduğu belirtilmiştir.⁴²⁹

3.2.2. Allah’a Tevekkül

“Tevekkül sözlükte “güvenmek, dayanmak, işi başkasına havale etmek” anlamlarına gelir. Terim olarak ise “hedefe ulaşmak içingerekli olan maddi ve manevi sebeplerin hepsine başvurduktan sonra Allah’a dayanıp güvenmek ve işin sonrasını Allah’ın takdirine bırakmak” demektir.”⁴³⁰

“Mesela bir çiftçi önce zamanında tarlasını sürüp ekine hazırlayacak, tohumu atacak, sulayacak; mahsulünü zararlı bitkilerden arındıracak, ilaçlayacak, gübresini verecek, ondan sonra iyi ürün alabilmesi için Allah’a güvenip sonucu O’ndan bekleyecektir. Bunların hiçbirini yapmadan “kader ne ise o olur” şeklinde bir anlayışla hareket etmesi tembellikten başka bir şey olmaz. İslamın tevekkül anlayışı ile de asla bağdaşmaz bu tür bir hareket.”⁴³¹

“Tevekkül, Müslümanların kader inancının bir sonucudur. Tevekkül eden bir kimse Allah’a kayıtsız şartsız teslim olmuş, kaderine razı bir kimsedir. Fakat kadere inanmak da tevekkül etmek de tembellik ve gevşeklik olmadığı gibi, çalışmaya ve ilerlemeye de engel değildir. Çünkü her müslüman olayların ilahi düzenin ve kanunlar çerçevesinde sebep sonuç ilişkisi içerisinde olup bittiğinin bilincindedir. Yani tohum ekmeden ürün elde edilmez. İlaç kullanılmadan şifa bulunmaz. Salih ameller işlenmeden de cennete girilmez. Ancak şu da bir gerçektir ki, her ekilen tohumun ürün vereceği, yine kullanılan bir ilacın tedavi edeceği de kesin değildir, tüm bunlar Allah’ın iznine ve takdirine bağlıdır.”⁴³²

Allah teala bir ayet’i kerimede : “...Kararını verdiğin zaman, artık Allah’a dayan ve güven. Çünkü Allah, kendisine dayanıp güvenenleri sever.”⁴³³ Buyurmuş,

⁴²⁸ Buhârî, “Cihâd”, 33; “Salât”, 48.

⁴²⁹ Tirmizi, “Zühd” 5.

⁴³⁰ Ahmet Lütfi Kazancı, *İslam Akaidi*, Ensar Yayınları, İstanbul 2005, s. 245.

⁴³¹ Kazancı, *a.g.e.* s. 246.

⁴³² Kazancı, *a.g.e.* s. 246.

⁴³³ Ali İmran, 3/159.

mü'minlerin bir başka varlığa değil, yalnızca kendisine güvenmelerini emretmiştir. Başka bir ayette de tevekkül edene kendisinin yeteceğini bildirmiştir.⁴³⁴ (bkz. Ali İmran, 122,160; Maide, 11; Tevbe, 51; Teğabun,13) Hz. Peygamber (sav) bir bedevinin devesini saldığını ve bu şekilde tevekkül ettiğini görünce: “*Önce deveni bağla, sonra Allah’a öyle tevekkül et.*”⁴³⁵ Böylece bedeviyi uyararak tedbirin alınmasından sonra tevekkül etmenin gerekliliğine dikkat çekmiştir.

3.2.3. Kendini Allaha Adayanlar

Sözlükteki anlamına bakıldığında ‘kesilmek, kopmak, uzaklaşmak’ gibi anlamlarda olan tebettül kavramı, Yüce Kur’ân’da: “*Kişinin her şeyden uzaklaşarak kendini tamamen Allah’a vermesi ve bütünüyle O’na yönelmesi*”⁴³⁶ anlamında kullanılmıştır. Kur’ân’daki birçok ayette dünyanın geçici olduğu vurgulanmış olup geçici olan bu hayatın rehavetine kapılmamak gerektiği söylenmiştir. Buna karşılık ahiret yurdunun çok daha önemli olduğu vurgulanmıştır. Bu vesile ile dünya hayatına karşılık ahiret hayatının feda edilmesi büyük bir azabı gerektirir. Eş, çocuk ve malın dünya hayatının süsü olduğu vurgulanmış ve bunlara aldanılmaması istenmiştir. Asıl kalıcı amellerin Allah katında olduğu dile getirilmiştir. (bk. el-Bakara 2/86; Âl-i İmrân 3/185; en-Nisâ 4/77; el-Kehf 18/46; Lokmân 31/33; en-Nâziât 79/38-39). Sırf bu sebeple de olsa tasavvuf ehli dünya ve içindekilerden uzaklaşmıştır. Kulluğun zirvesine erişmek adına masivayı bırakıp tam anlamıyla Allah’a yönelmişlerdir. Bu nedenle Hz. Meryeme ve masivadan yüz çevirdiği için Hz. Fatıma’ya tebettül ile aynı anlamda olan ‘Betül’ denilmiştir.⁴³⁷

Tebettül, kendini doğrudan tamamen kendini Allah’a adamayı ve dolayısı ile ruhbanlığı da içermekte olup evlenmemeyi de kapsamaktadır. Ayrıca Hz. Peygamber (sav)’in bazı açıklamaları, (bk. Müsned, I, 175; III, 158, 245; V, 17; VI, 125, 157, 253; Buhârî, “Nikâh”, 8; Müslim, “Nikâh”, 6-8) böyle davranışların İslama uygun olmadığını söylemiştir. Tebettül’ün bu anlamları içermediğini beyan etmiştir. Ayrıca ashabdan bazılarının birlikte bütün zamanlarını mescitte geçirdiklerini ve dünyalık hiçbir işle meşgul olmadıklarını, gündüzleri oruç, geceleri ise zikir ve ibadetle

⁴³⁴ Kazancı, a.g.e. s. 247.

⁴³⁵ Tirmizi, *Kıyamet*, 60.

⁴³⁶ Müzzemmil, 73/8.

⁴³⁷ Abdurrezzak Tek, *İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul 2011. c. 40, s. 216-217.

geçirdikleri ve özellikle de eşlerini ve ailelerini ihmal ettiklerini duyunca: “*Ey iman edenler! Allah’ın size helal kıldığı şeylerin temiz ve güzel olanlarını haram saymayın. Sınırı aşmayın, hadde tecavüz etmeyin; Allah hadde tecavüz edenleri sevmez*”⁴³⁸ anlamındaki ayet nazil olmuştur. Bu vesile ile Hz Peygamber de onların bu davranışlarının uygun olmadığını beyan etmiş ve onları bu tutumlarından men etmiştir.⁴³⁹

Tebettül kavramını tasavvufi bir derece olarak ilk söyleyen Hacı Abdullah’ı Harevi, tebettül kavramını: “*Sâlikin her şeyi bir yana bırakarak bütünüyle Allah’a yönelmesi*”⁴⁴⁰ tanımlamış ve bunu üç başlığa ayırmıştır.

Birinci basamak olan tebettül, herhangi bir insana karşı beklentisinin olmaması ve nihayetinde onları önemsemekten kurtulmasıdır. Bu duyguya erişmenin yegâne yolu ise, nefsin tüm yönleri ile Allah’a teslim olması, ilahi hüküm her ne getirdiyse kayıtsız şartsız teslimiyet ve her şeyin O’ndan geldiğine inanılması şeklindedir. Tebettülün ikinci basamağı, bütün nefsi istek ve arzulardan arınarak Allah’a teslimiyet gösterilmesi ile olur. Böylece ilahi keşfin tadına varılmasıdır. Görüldüğü gibi tebettülün ilk derecesi halkı önemsemekten vazgeçmek, ikinci derecesi ise nefsin isteklerini terk etmektir. Bütün istekler nefse hayat veren şeylerdir. Bunlara gösterilen ihtimam kalktığında nefiz temizlenmiş olur. Fıtratların da getirmiş olduğu bağlanma hissi ile yaratıcının huzur veren o mükemmel hayat kokan esintisini solumaya başlar. Bunları sağladığında ise keşfetmenin hazzını yaşamaya başlar ve Allah’ın nurunu beklemeye koyulur. Tebettülün üçüncü ve son basamağı ise, kendi yolunda mesafe kat etmeye koyulmaktır. Bunu sağlayabilmesi için belli bir istikamet seçmiş olmak şarttır. Vuslata erme sevdasına haiz olması, özellikle ‘cem’ mertebesine ulaşmak amacıyla olması gerekmektedir. Çünkü cem mertebesinin başlangıcı Allah’ın nurunun ortalığı aydınlattığı mertebedir.⁴⁴¹

Abdürrezzâk el-Kâşânî, tebettül kavramını hiçbir şart gözetmeksizin masivadan uzaklaşmayı beyan ettiğini söyleyerek halkın tebettülünü ‘insanlardan bir beklenti ilgisi duymaları’, şeyhin tebettülünü ise: ‘nefsin hevasından kaçmak’olarak ve

⁴³⁸ Mâide, 5/87.

⁴³⁹ Tek, a.g.e. c. 40, s. 217.

⁴⁴⁰ Abdurrezzak Tek, a.g.e., TDV Yayınları, İstanbul 2011. c. 40, s. 216-217.

⁴⁴¹ Tek, a.g.e. c. 40, s. 216-217.

özellikle de vasılın tebettülünü ise: ‘tek gayenin sadece Hak olduğu’⁴⁴² şeklindedir. Ayrıca Keşani, Tebettül’ün birinci derecesini korku veya ümidin sebep olduğu bazı lezzetlerden uzaklaşmak olduğunu söyler. İkinci derecesini ise, nefsin bütün heva ve hevesinin yok olması ile ortaya çıkan dünya ile irtibatın kesilmesi bunun sonucunda fitri olarak Allah’a yönelinmesidir. Üçüncü derecesi ise, her şeyden alakanın çekilmesi tarzında bir yaklaşımdır. Bu son makamın Allah’ın vahdaniyet nurunun insanı çevrelemesi ile olduğu ve onu en üst makama ulaştıracakı söylenmiştir.⁴⁴³

3.2.4. İnanan Ve İnanmayanların Ahiretteki Durumları

Ahiret inancı, mesuliyet bilincini güçlendirir, göreve bağlı, hak ve hukuka hürmetkâr olmayı temin eder. Bu suretle gayet sağlam bir ahlak anlayışına çok mükemmel bir nizam kavramına ve pek ulvi anlayışa vesile olur. Cenâb-ı Hakk’ın huzûruna çıkarak bütün söz, hâl ve hareketlerinin hesabını vereceğine, işlediği zerre kadar hayır ve şerri göreceğine kuvvetle îmân eden bir kişide yüksek bir ahlâk ve yüce bir hukuk anlayışının bulunacağı muhakkaktır.⁴⁴⁴

Peygamber Efendimiz’in: “*Hiçbir kul, kıyâmet günü ömrünü nerede tükettiğinden, ilmiyle ne yaptığından, malını nereden kazanıp nereye harcadığından, vücudunu nerede yıprattığından sorulmadıkça bir adım dahî atamaz!*”⁴⁴⁵ hadîs-i şerîflerini bilen bir mü’min mutlakâ hakka, hukûka ve hesabına dikkat eder. Cenâb-ı Hakk’ın devamlı kendisini gördüğünü bilen ve âhirete de inanan bir insan, kimsenin görmediği yerlerde bile yanlış hareketler yapamaz. Herkesin güvendiği temiz bir insan hâline gelir.⁴⁴⁶

Kalbinden Âhiret Fikri Silinen İnsanlar

Kalbinden âhiret fikri, Allah korkusu ve Allah muhabbeti silinen insanlar, şahsî maksat ve menfaatlerine perestîş edeceklerinden, onların, bu âlemin en zararlı unsuru hâline geleceği şüphesizdir. Bu tür insanların nazarında millet ve vatan sevgisi, umûmî menfaat, tarihten ibret alma gibi fazîletler gayet gülünç şeylerdir. Üstünlük ve meziyet ise insan aldatmaktan ibârettir. Bu sebeple, insanlardaki din ve âhiret fikrini

⁴⁴² Abdürrezzak Kaşani, *Tasavvuf Sözlüğü*, İz Yayıncılık, İstanbul 2008. s. 118-119.

⁴⁴³ Abdullah Damar, *Şerhu Menâzilü’s-Sairin*, İlmi Dergi, İstanbul 2007. s. 75-76.

⁴⁴⁴ Osman Nuri Topbaş, *Hak Din İslam*, Erkam Yayınları, İstanbul 2015. s. 127.

⁴⁴⁵ Tirmizî, *Kıyâmet*, c. 1, s. 2417.

⁴⁴⁶ Topbaş, *a.g.e.* s. 127.

zayıflatmak, cemiyetleri şiddetle helâke sürükleyecek son derece tehlikeli bir teşebbüstür. Uzak ve yakın tarihte bunun misallerine çok rastlanmıştır.⁴⁴⁷

Âhirete İmân Eden Mü'minler

Âhirete imân eden ve hayatını ona göre tanzim eden mü'minlerde ölüm korkusu olmaz. Sıkıntılardan kurtulup ebedî huzûra ulaşma, Allâh'ın rızâsını elde etme ideali insanda yaşama sevincine yol açar, dünyanın ıztıraplarına karşı tahammül gücü verir. Geçici dünya arzuları insan rûhunu aslâ tatmin edemez. Rûhun huzuru, imânın kazandıracağı mânevî hazlardır. Hâsılı, Allâh'a tekrar geri döneleceği inancı olmadan, bu hayatta gerçek bir başarı ve huzurdan bahsedilemez.⁴⁴⁸

3.2.5. İman Ve İnkâr

İman en büyük imkândır. Kişinin imanı tükenmedikçe imkânı tükenmez. İnsanı şu zorlu hayat yolculuğunda yaratılış amacına doğru yol aldırان iman yakıtıdır. İman ön bilgidir. Kişi bilmediğini reddedebilir. Bu yüzden, kişi bilmediğinin düşmanıdır. Ama kişi bilmediğine inanamaz. İnkâr bir olumsuzlama ve ret, iman olumlama ve kabuldür. Bilmemek, tanımamak ve tanımak istememek de bir inkâr türüdür. Fakat iman bilmeyi, tanımayı gerektirir. İman ağacının kökü bilmeyi de içeren 'marifet'tir. Bilmek ve tanımak, iradi ve bilinçli yöneliştir. Zaten irade ve bilincin olmadığı yerde, imanda yoktur. İman, özgür iradeye dayalı bir seçimdir. Bundan dolayıdır ki, zor yoluyla iman, iman değildir. Çünkü iman ağacının gövdesi kalp ile tasdiktir. Kalp ile tasdik olmadan dil ile ikrar, mümin değil münafık üretir. Münafık gizli kâfirdir ve Kur'an-ı Kerime göre kâfirden de daha aşağıdadır.⁴⁴⁹

İman sevgiye benzer, inkâr ise nefrete. Sevgi pozitif bir şeydir, nefret negatif. Sevgi insanı artırır, nefretse insana hiçbir şey katmaz. Tıpkı bunun gibi, iman özü itibarıyla pozitif inkâr negatiftir. İman, tıpkı sevgi gibi insanı zenginleştirir, inkâr nefret gibi insanı yoksullaştırır. İman artmak, inkâr eksilmektir. İman değer katar, inkârsa değer yıkar.⁴⁵⁰

İman hatırlamak, küfür ise unutmaktır. Hatırlamak geri kazanmaktır, unutmak ise kaybetmek ve azalmaktır. İman eden, fitrat civatasının dışlisine uygun bir somun geçirmiştir. Alt yapıyla üstyapı arasındaki bu uyum ve kenetlenme hali, insandaki

⁴⁴⁷ Topbaş, a.g.e. s. 128.

⁴⁴⁸ Topbaş, a.g.e. s. 128.

⁴⁴⁹ Abdurrahman Kasapoğlu, *İman ve İnkâr Psikolojisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, İstanbul 2015. s. 245

⁴⁵⁰ Kasapoğlu, a.g.e. s. 246.

kişilik yırtılmasını ve iç kopmları önler. İman varoluşsal emaneti hatırlamaktır, inkârsa unutmaktır.⁴⁵¹ İman bir bağlanış, inkârsa bir kopuştur. Bağlanmak kişiyi ‘emin’ kılar. Bu yüzden iman varoluşsal güvenliğin garantisidir.⁴⁵²

İman sebatır. Sahibinin kendi yerinde iskânını sağlar. Yerinde iskân eden, sukûnet bulur. İnkâr ise savrulustur. İnkâr eden yol alamaz, dolaşır. Kopuş, sahibini güvenlikten mahrum eder. Sahte bir özgürlük hissi uyandırır da, bunun gerçek bir özgürlük olmadığı çok geçmeden anlaşılır. Çünkü inkâr ‘özü gürleştirmez’ aksine özü çürütür ve kurutur.⁴⁵³

Özü gürleştirmeyen şeyin verdiği özgürlük hissi, uyuşturucunun verdiği mutluluk hissi kadar sahte, geçici ve zararlıdır İman haddi bilmek, küfür haddi aşmaktır. İman, bir kendinde olma halidir. Kendinde olmayan, kendini kaybeder. Kendini kaybeden, haddini bilmez. Haddini bilen kendini bilir, kendini bilen rabbini bilir. İman kendini bulmaktır, inkâr kendini kaybetmektir.⁴⁵⁴

İman şükürdür, inkâr nankörlüktür. Teşekkür ekmeğin değil, ekmeği verenin hakkıdır. Sahipsiz nimet olmaz. Bir şey nimetse, mutlaka sahibi vardır. Nimeti farkedenden, nimetin sahibini arar. Nimet’in sahibini bulan, O’na teşekkür eder. Nimeti farketmemek nankörlüktür.⁴⁵⁵

İman vefadır, inkâr vefasızlıktır. Allah’a vefa göstermeyen, hiç kimseye vefa göstermez. En büyük vefakârlık, en büyük olana vefakârlıktır.

İman yüzünü dönmektir, küfür sırt çevirmektir. Nura yüzünü dönen, yüzünü aydın eder. Nura sırtını çeviren, hayatı kendisine zindan eder.

İman kaynağa yönelmektir. Allah göklerin ve yerin nurudur. Allah’a iman, nurun kaynağına yönelmektir. İnkâr ise bir yere yönelmek değil, bir yönelişi reddetmektir. Yüzünü nura dönenin yüzü ak, alını açık, gözü aydın, nurdan çevirenin yüzü kara, gözü kapalı, gönlü kara olur.⁴⁵⁶

İman ilgidir, küfür kaygısızlıktır. İman eden, var oluş anlam ve amacına ilgi duymuş, inkâr eden var oluş anlam ve amacına kayıtsız kalmış olur. İman edenin

⁴⁵¹ Kasapoğlu, *a.g.e.* s. 246.

⁴⁵² Razi, *Mefatihü'l-Ğayb*, Akçağ Yayınları. İstanbul 2005. c. 2, s. 520.

⁴⁵³ Razi, *a.g.e.* c. 2, s. 520.

⁴⁵⁴ Razi, *a.g.e.* c. 2, s. 521.

⁴⁵⁵ İsfahani, *el-Müfredat fi Garibi'l-Kur'an*, Daru'l-Kalem, Beyrut 1991. c. 5, s. 747.

⁴⁵⁶ İsfahani, *a.g.e.* c. 5, s. 748.

sahip çıkacağı bir değer vardır. Bunun için hassastır. İnkâr, negatif tabiatı gereği sahibi için bir değer değildir. Dolayısıyla korunması ve titizlenilmesi de gerekmez. Bu ise kayıtsızlık getirir.⁴⁵⁷

İman bilinci bilinç üstüne bağlar. İnkâr ise bu bağı koparır ve bilinci bilinçaltına mahkûm eder. Allah’a iman, bilinci aşan bir hakikate imandır. Hiç bir bilinç ve idrak Allah’ı kuşatamaz, fakat Allah her bilinç ve idraki kuşatır. İman etmek bilincin kanatlanmasıdır. Ona ufuklar açar. İnanan bir bilinç, maddi âlemin katı ve keşif dünyasından manevi âlemin şeffaf ve latif dünyasına kanat çıkarır. İman, soyuta olan ilgiyi artırır ve buda insandaki soyutlama yeteneğini geliştirir. İnsan aklının gelişmişliği, soyutlama yeteneği ile ölçülür.⁴⁵⁸

Allah’a ilişkin olan tefekkür, beklide sınırsız olan bir soyutlama sonucu gerçek yerini alabilecektir. Allah’a iman o kadar derin ve anlam yüklü bir meseledir ki, insan bu imanın hakiki tadına ulaştığında bir daha asla farklı mecralarda kendini bulması düşünülemez. İnsan ufkuna sonsuz bir alan yaratır iman, bunun hazzı derinleştikçe de artar. İnsan kendini güvende ve kurtuluşa hisseder. Fakat inkâr öyle değildir. Tamami ile bilincin üst biliş ile bağlarının kopması şeklinde gerçekleşir. Böylece bilinç bilinçaltına bağımlı hale gelir. Böyle bir durumda artık bilinci güdü ve alt benlikler kontrol etmeye başlarlar. Bu da kişiyi gittikçe imandan ve inançtan uzaklaştırmaktadır. Allah’ın iman emrinden kaçanın hali köle olmak misali gibidir. Artık nefsi ne isterse ona yaptırabilir ve onu tüm gücüyle helake sürükler. İşte bu yüzden Yüce Kur’ân’ın ‘Nefsini ilah edinmek’ şeklindeki tabiri bu yüzdendir.⁴⁵⁹

Sözün özü İmanı sevmek gerekir. İmanı sevmeyen insan, Allah’ı sevmesini istediğini sevmiyor demektir. İnsan imanı severse, mü’mini de sever. O zaman anlar Allah Resulünün “*İman etmedikçe asla cennete giremezsiniz ve birbirinizi semedikçe de tam iman etmiş olamazsınız.*”⁴⁶⁰ Sözüyle neyi kasteddiğini. İmanın hakkı emanete sadakattir. Emanete sadık olan, sadece akidevi olarak değil, ahlaken de mü’min olur.⁴⁶¹

3.2.6. Toplanma Ve Aldanma

⁴⁵⁷ Razi, *a.g.e.* c. 2, s. 522.

⁴⁵⁸ Razi, *a.g.e.* c. 2, s. 522.

⁴⁵⁹ İsfehani, *a.g.e.* c. 5, s. 759.

⁴⁶⁰ Buhari, *a.g.e.* c. 2, s. 649.

⁴⁶¹ İsfehani, *a.g.e.* c. 5, s. 760.

Aldatan ve aldananın kim olduğu ve kimin zararda olduğunun belli olacağı gündür. Gabn' kökünden türeyen Teğâbun kavramı 'tefâul' kalıbında bir kelimedir. Gabn, aldanmak, aldatmak veya alış verişte aldanmak yahut yüksek değere satmak ya da alçak değerden almak gibi anlamlarda kullanılmıştır. Bu alışverişlerde aradaki fark az ise gabn' yesir, çok ise gabn'ı fahiş adı verilir. Ayrıca Teğâbun da zaten aldanma veya bir aldatma durumunu ifade eder.⁴⁶²

Kimin aldanıp kimin ise aldanmadığının vuzuha ereceği gün toplanma günüdür. Arz ve hesap için yarattıklarını topladığı gün var ya; işte o gün cennetliklerin cehennemliklerden daha kazançlı olduğunun, cehennemliklerin kayba uğradığının açığa çıkacağı gündür. Yani o günde iman etmediği ve salih amel işlemediği için kâfirin zarara uğrayıp kayba maruz kalışının anlaşılacağı ve ortaya çıkacağı gündür. Ayet'i kerimede geçen "Ğabn" kelimesi, bir şeyi kıymetinden daha az bir fiyata satın almak manasına gelir. Yani o günde kâfirin imanı terki nedeni ile aldandığı ortaya çıkacaktır. İyilik ve ihsanda kusurlu davranan her mü'minin de kayba uğradığı, o gün anlaşılacaktır.⁴⁶³

İbn. Abbas dedi ki: Teğâbun günü, kıyamet gününün adlarından biridir. Allah, o günün önemini büyütmüş ve kullarını o günde ziyana uğramaktan sakındırmıştır.⁴⁶⁴

Kim Allah'a inanıp dayanırsa ve emirlerine itaat ederse, karşı çıkmazsa Allah onun kötü hallerini gizler. Her kim Allah'ı tasdik eder ve taatine uygun ameller işlerse; Allah da onun günahlarını silip yok eder. Altında ırmakların aktığı, tahayyül bile edilemeyen cennetlerine koyar. Onu içinde ebedi kalmak, asla ölmek ve oradan çıkmamak üzere içine gireceği ağaçlarının altından nehirlerin aktığı cennetlere koyar. İşte büyük kurtuluş budur. Cennetlere girmeleri var ya; işte bu en büyük kurtuluştur.⁴⁶⁵

Fani olan bu âlemin son bulmasından sonra nasıl ki elest bezminde yüce Allah bütün ruhlara hitab etmiştir, dünya hayatının son bulması ile de kıyamet dediğimiz olay gerçekleşecektir. Mahşer diye adlandırılan olayda da yine Allah'ın yaratmış olduğu tüm insanlar orada toplanacaktır. Orada kimisi aldanmış ve aldatılmış olacak, kimisi ise kurtuluşa erecektir.

⁴⁶² İbn. Cerir et-Taberi, *Taberi Tefsiri*, Trc. Mehmet Keskin, Hikmet Yayınları, İstanbul 2006. c. 6, s. 88.

⁴⁶³ Taberi, *a.g.e.* c. 6, s. 88.

⁴⁶⁴ Taberi, *a.g.e.* c. 6, s. 90.

⁴⁶⁵ Taberi, *a.g.e.* c. 6, s. 91.

4. Sonuç

Rahman ve rahim olan Allah'ın adıyla;

Yüce yaratıcının emirlerini ve nehiylerini insana ulaştıran mukaddes kitabımız Kur'ân'ı Kerim'in okunmasının olduğu gibi okunan ayetlerin anlaşılması da bir o kadar ibadettir. Çünkü Allah'ın yüce kitapta bizlerden ne yapmamızı istediğini bilmek ve ona göre yaşamının yolunu bulabilmek her müslümanın yapması gereken çok önemli bir durumdur. Kur'ân'daki sûrelerin tefsirinin önemi çok büyük olmakla birlikte bu surelerde anlatılmak istenen veya bu surelerden çıkarılan anlamların bizlere ulaştırılması büyük önem arz etmektedir.

Biz de konumuz olan Teğâbun sûresinin tefsiri adlı çalışmamızda; sûrenin ihtiva etmiş olduğu (değinmiş) konuları başlıklar halinde ayet sıralamasını da göz önünde tutarak işlemeye, araştırmaya çalıştık. Kanaatimizce yapılan bu çalışma faydalı olacaktır. Konumuz olan Teğâbun sûresinin öncelikle bahsetmiş olduğu Allah'ın yüceliği ve bu doğrultuda mü'minin daima Allah'ı tesbih etmesi konusu ile diğer müsebbihat sûreler gibi önem taşımaktadır. İkinci bölümünde ise ahiret yurdunun özellikleri ve orada kazananlardan olmak için bu dünya hayatının erdemli yaşanarak geçirilmesi ayrıca inanmayanların inkârları vesilesi ile helak olacakları gibi uyarılarda bulunuluyor. Son olarak ise asıl sevgi ve güvenin sadece Allah'a olması gerektiği sonucunun çıkarılabileceği, bizleri; bazen uğruna ahiretimizi feda etme derecesine götüren; dünya malı, eş ve evlatların bizlere düşman olabilecekleri gerçeğini dile getirmektedir.

İnsanoğlunun dünya meşguliyeti bazen hat safhaya çıkabilmektedir. Bu meşguliyet insanın asıl görevinin ilk etapta kulluk olması gerektiğini çoğu kez unutturmaktadır. İnsan bu durumları çoğu kez düşünmekten bile uzaktır. Çünkü kendisini meşgul eden dünyalık dediğimiz (mal mülk, eş, evlat vb.) gibi unsurların aslında kendisini kurtaramayacağının farkında olamamaktadır. Yüce Allah Kur'ân'ı Kerimde birçok yerde “akletmez misiniz?” demektedir. Allah'ın vermiş olduğu ve insan için muazzam bir nimet olan “akıl” tamda burada devreye girmelidir. Yani insanın sahip olduğu eş, evlat ve mal'ın insana ebedi saadete erebilmenin yolunu kolaylaştırmadıkça gerçek dost değildirler.

Nitekim burada insanın hem kendi nefsinin ve hem de eş ve evlatlarının kurtuluşu için orta yolu bulup takip edebilmesi gerekmektedir. Şayet eş, evlat ve sahip olunan mal eğer insanın Allah’a giden yolda insanın mücadele etmesine engel teşkil ediyorsa, konumuz olan Teğâbun sûre’sinde de geçtiği üzere birer düşman niteliğinde olmuş olurlar.

Bütün bunlar dikkate alındığında; Allah (cc)’ın rahmet sıfatı ve rahmet peygamberi (sav) in merhamet vasfı göz önünde bulundurup, insanın her ne olursa olsun kendi ailesinden başlayarak ulaşabildiği yere kadar insanlara merhamet etmesi ve doğru yolu gösterebilmesi gerekmektedir. Müslüman ıslah olmanın ve ıslah edebilmenin yolunu tutmalı ve bu yönde uğraş vermelidir.

KAYNAKÇA

- Abdülbaki, Muhammed Fuad b. Salih el-Mısri., 1988. *el-Mu'cem*, Ravza Yayınları, İstanbul.
- Ahmed b.Hanbel, Ebu Abdillan Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybani el-Mervezi., 1949. (ö. 241/855), *el-Müsned.*, Mektebetu's-Sakafe Yayınları, Kahire.
- Akif, Mehmet Ersoy., 2011. (ö. 1936) *Safahat*, İnkılâp Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Alûsî, Mahmud b. Abdullah b. Mahmud el-Hüseyini el-Alusi el-Bağdadi., 1978. *Ruhu'l-Meânî*, Mektebetu's-Sakafe Yayınlar, Kahire.
- Allan, Muhammed., 1971. *Deil'l-Fâlihîn*, Mısır.
- Aydın, Hüseyin., 1999. *Yaratılış ve Gayelilik*, DİB Yayınları, Ankara.
- Bebek, Adil., 1993. *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- Birişik, Abdülhamit., 2001. *Kur'an'da İ Bütünlük, İslahi'nin Tefsir Yöntemi ve Kur'an İlmî Araştırmaları*, Erkam Yayınları, İstanbul.
- Beyhaki, Ebu-Bekr Ahmed b. El-Hüseyin b. Ali el-Beyhaki., 1985. *Kitabu'l-Esma ve's-Sıfat*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Beydâvî, Abdullah b. Ömer, el-Beydavi., 2010. *Envâru't-Tenzil ve Esrâru't-Te'vîl*, Çev. Şadi Eren, Selsebil Yayınları, İstanbul.
- Buhari, Ebu Abdillan Muhammed b. İsmail el-Buhari., 2008. *el-Cami'u's-Sahih*, (Trc: Hanifi Akın), Çağrı yayınları, İstanbul.
- Bursevi, İsmail Hakkı., 2012. *Rhul Beyan Tefsiri*, (Trc: Dr. Hüseyin Kayapınar), Erkam Yayınları, İstanbul.
- Celâleyn., 2006. *Kur'an'ı Kerim Meâli ve Tefsiri*, (Trc: Ali Rıza Kaşeli), Sağlam Yayınları, İstanbul.
- Damar, Abdullah., 2007. *Şerhu Menâzilü's-Sairin*, İlim Yayınları, İstanbul.
- Darimi, Abdullah b. Abdurrahman el-Darimi., 2015. *Mukaddime*, (Trc: Abdullah Aydınlı) Madve Yayınları, İstanbul.
- Demirci, Muhsin., 2012. *Tefsir usulu*, Ravza Yayınları, İstanbul.
- DİB, Komisyon., 2020. *Kur'an Yolu Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara.
- DİB, Komisyon., 2020. *Hadislerle islam*, DİB Yayınları, İstanbul.
- DİB, Komisyon., 2018. *İslamda İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, DİB Yayınları, Ankara.
- Ebu A'la el-Mevdûdî., 1995. *Tefhimu'l-Kur'an*, İnsan Yayınları, İstanbul.
- Ebu Davud, Süleyman b. el-Eş'as b. İshak es-Sicistani el-Ezdi., 1950. *Sünen-i Ebu Davud*, yk., Mısır.
- Ebu'l-Leys es-Semerkandi., 2021. *Tefsiru'l-Kur'an*, Ravza yayınları, İstanbul.
- Ebu Suud Efendi., 1372/1952. *İrşâd Aklis-Selim ila Mezaya'l-Kitabi'l-Kerim*, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Kahire.
- Erdoğan, Mehmet., 2016. *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, Çıra Yayınları, İstanbul.
- Fazlurrahman, Malik., 2009. (ö. 1988), *Ana Konularıyla Kur'an*, (Çev. Alparslan Aıkge), Ankara Okulu Yayınları, Ankara.
- Gazzali, Ebû Hâmid Muhammed bin Muhammed el-Gazzâlî., 1986. *El Hikmet Fi Mahlukatillahi Azze ve Celle*, Müessesetü't-Tarih, Beyrut.
- Hicazi, Muhammed Mahmud., 1996. *Furkan Tefsiri*, İlim Yayınları, İstanbul.
- Hlî, Emîn., 1944. *et-Tefsir meâlimu hayatihi ve menhec'l-yevm*, Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Kahire.

- İbn-i Âşûr, Muhammed Tahir b. Muhammed b. Aşur., 2000. *et-Tahrir ve't-Tenvir*, Müessesetü't-Tarih, Beyrut.
- İbn Mâce, Ebu Abdillâh Muhammed b. Yezid Mace el-Kazvini., 1373/1953. (ö. 273/887), *es-Sünen*, "Duâ", (nşr: Muhammed Fuad Abdülbaki), yk. Kahire.
- İbn. Manzur, Ebu'l Fazl Cemalüddin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali b. Ahmed el-Ensari er-Rüveyfii., 2011. *Lisânü'l-'Arab*, (Bkz. Trc: Hanifi Akın), Marife Yayınları, Daru's-Sadr, Beyrut.
- İbn. Kesir, Ebu'l-Fidâ İmâmüddîn İsmail b. Şihâbiddîn Ömer., 1994. *el-Bidaye ve'n-Nihaye*, (Çev. M. Keskin), Çağrı Yayınları, İstanbul.
- İsfehani, Ebu'l-Kasım Hüseyin b. Muhammed b. El-Mufaddal er-Ragıb el-İsfehani., 1961. *el-Müfredatü elfazi'l-Kur'ân*. (nşr: Muhammed seyyid Keylani), Daru'l-Kütübi'l İlmiyye, Kahire.
- İsfehani, Hüseyin b. Muhammed b. Mufaddal er-Ragıb el-İsfehani., 2010. (ö.V./XI. Yüzyılın ilk çeyreği) *el-Müfredat, Kur'ân Kavramları Sözlüğü*, (Trc: Abdülbaki Güneş, Mehmet Yolcu), Çıra Yayınları, İstanbul.
- İbn. Kesir, Ebu'l fida İmamüddin İsmail b. Şihabiddin Ömer b. Kesir., 2012. (ö.774/1373) (Trc: M. Beşir Eryarsoy), *Tefsiru'l Kur'ân'il Azim*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Karlıağa, Bekir., 2018. *Hadislerle Kur'ân'ı Kerim Tefsiri*, Çağrı Yayınları, İstanbul.
- Kara, Necati., 1994. *Burhanuddin İbrahim b. Ömer el-Bikai ve Tefsirindeki Metodu*, Medve Yayınları, İstanbul.
- Kasapoğlu, Abdurrahman., 2015. *İman ve İnkâr Psikolojisi*, Gece Kitaplığı Yayınları, İstanbul.
- Kazancı, Ahmet Lütfi., 2012. *İslam Akaidi*, Ensar yayınları, İstanbul.
- Komisyon; Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrırcı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş., 2006. *Kur'an Yolu Tefsiri*, DİB Yayınları, Ankara.
- Kurtubî, Ebu Abdullâh Muhammed b. Ahmed., 1976/1998. *el-Cami li ahkami'l-Kur'ân*, Daru'l-Katibi'l-Arabî, Beyrut.
- Kutub, Seyyid b. Kutb b. İbrahim b. Hüseyin eş-Şazili., 1972. (ö. 1966) *Fî Zılâl*, Daru'l-Şuruk, Beyrut.
- Muhammed b. İbrahim el-Hazin el-Bağdadi., 1980. *Tefsiru'l-Kur'an Lübabu't-te'vül fi Maani't-Tenzil*, Matbaa-ı Meymeniyeye, Mısır.
- Maverdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib el-Basri., 1992. (ö.450/1058), *en-Nuketü ve'l-Uyûnu*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut.
- Mâtürîdî, Ebu Mansur., 2018. (ö.333/944), *Te'vîlât'ül Kur'ân* (Trc: S. Kemal Sandıkçı), Medve Yayınları, İstanbul.
- Mevdudi, Ebu A'la, (ö.1979) *Te'fhimu'l Kur'ân*, İnsan Yayınları, İstanbul 2020.
- Mutçalı, Serdar., 1995. *el-Mu'cemu'l Arabî el-Hadis*, 3. bs., Dağarcık Yayınları, İstanbul.
- Muhammed b. Ahmed Kurtubî., 1998. *el-Cami' li-Ahkami'l-Kur'ân*, Buruç Yayınları İstanbul.
- Müslim, Ebu'l Huseyn el-Kuşeyrî en-Nişâbü'rî, *el-Müsnedü's-Sahîhu'l-Muhtasar*, (Thk: Muhammed Fuâd Abdülbâkî), Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, ts.
- Necdi, Muhammed Mahmud en-Necdi ez-Zehebi., 2008. *en-Nehcu'l-Esma fi Şerhi Esmailahi'l-Hüsna*, Mektebetü'l-İman, Kuveyt.
- Nisaburi, Hâkim., 2013. (ö. H 405) *el-Müstedrek Ale's-Sahihayn*, (Trc: Beşir Eryarsoy), Konevi Yayınları, Konya.

- Polat, Abdulbari., 2006. *Şafii ve Hanefî Görüşlerine göre Büyük İslam İlmihali*, 3. Bs. Nubihar Yayınları, İstanbul.
- Râzi, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hüseyin b. Ali et-Teymi el-Bekri., 2008. *Tefsir-i Kebir, Mefatihü'l-Ğayb*, (Trc: Suat Yıldırım; Lütfullah Cebeci; Sadık Kılıç; C. Sadık Doğru), Akçağ Yayınları, İstanbul.
- Râzî, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hüseyin b. Ali et-Teymi el-Bekri., 1987. *el-Metalibü'l-Aliye mine'l-İlmi'l-ilahi*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut.
- Râzi, Muhammed b. Ömer b. Hüseyin b. Hüseyin b. Ali et-Teymi el-Bekri., 1984. (Nşr: Taha Abdürrauf Sa'd), Daru'l-Kütübi'l-İlmiye, Beyrut.
- Sabûnî, Muhammed Ali., 2003. *Safvetü't-Tefâsîr*, İz Yayınları, İstanbul.
- Sabûnî, Nureddin., 1979. *el-Bidaye fî Usuli'd-Din*, (çev: Bekir Topaloğlu), DİB Yayınları, Ankara.
- Sönmez, Ramazan., 2010. *Esmâ-i Hüsnâ*, Doktora Tezi, Konya.
- Subhi, Ahmed Muhammed Mahmud., 1985. *Mebahis fî Ulümi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut.
- Suyûtî, Ebu'l-Fad'l Celaleddin Abdurrahman b. Ebi Bekir., 1987. *el-İtkân fî Ulumi'l-Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut.
- Şevkânî, Muhammed Ali, Fethu'l-Kadir., 1814. *el-Cami beyne fenneyi'r-rivaye ve'd-Diraye min İlmi't-Tefsir*, Mektebetü's-Sakafe, Kahire.
- Taberi, Ebu Cafer Muhammed b. Cerir et- Taberi., 2006. *Taberi Tefsiri*, (Trc. Mehmet Keskin), Hikmet yayınları, İstanbul.
- Tek, Abdurrezzak., 2011. *TDV İslam Ansiklopedisi*, TDV Yayınları, İstanbul.
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre, *Sünen-i Tirmizî*, (Thk: Ahmed Muhammed Şakir vd.), Dâru İhyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, ty.
- Topaloğlu, Bekir., 2006. *Allah İnancı*, İSAM yayınları, İstanbul.
- Topbaş, Osman Nuri., 2015. *Hak Din İslam*, Erkam yayınları, İstanbul.
- Toshihiko Izutsu, *Kur'ân'da Allah ve İnsan*, (Çev. Süleyman Ateş), Yeni Ufuklar Neşriyat Yayınları, İstanbul, ty.
- Ulutürk, Veli., 1985. *Kur'ân-ı Kerim Allah'ı Nasıl Tanıtıyor*, Işık Akademi Yayınları, İzmir.
- Uludağ, Süleyman., 2015. *Tasavvuf Sözlüğü*, Kabalcı Yayınları, İstanbul.
- Vâhidî, Ebu'ı-Hasen Ali b. Ahmed b. Muhammed en-Nisaburi., 2019. *esbab'ı-Nüzul*, (çev: Necdet Çağıl) Ketebe Yayınları, İstanbul.
- Vehbe Zühayli, *Tefsir'ul-Münir*, Dau'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut. ty.
- Yazır, Elmalılı M. Hamdi., 2011. *Hak Dini Kur'ân Dili*, Trc; İsmail Karaçam, Emin Işık, Abdullah Yücel, Nusrettin Boilelli, Azim yayınları, İstanbul.
- Yeni, Murat., 2008. *İbret*, Çınar yayınları, İstanbul.
- Yıldırım, Celal., 1993. *İlmin Işığında Asrın Kur'ân Tefsiri*, Anadolu yayınları, İstanbul.
- Yılmaz, Mehmet Faik., 2009. *ayetler ve sureler*, DİB yayınları, İstanbul.
- Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmud b. Ömer., 1998. *Keşşaf an Hakaik'l-Gavamidi't-Tenzil ve'l-Uyunu'l-Ekavili fî Vucuhu't-Te'vil*, Müessesetü'r-Risale, Beyrut.
- Zerkeşi, Bedru'd-Din., 1977. *el-Burhan fî Ulumi'l-Kur'ân*, Daru'l-Fikri'l Arabî, Beyrut.
- Zürkânî, Ebu Abdillâh Muhammed b. Abdilbaki b. Yusuf ez-Zürkani., 2015. *Menahilül İrfan*. (Trc: Ramazan Şaban). Medve Yayınları, İstanbul.